

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra**

Monikos Biraitės,
V kurso, tarptautinės
teisės atšakos studentės

Magistro darbas

Specialieji ir mišrieji karo tribunolai

Vadovė: asist. Renata Vaišvilienė
Recenzentas: doc. dr. Zenonas Petrauskas

Vilnius 2007

Turinys

Ižanga	2
1. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų samprata.....	5
2. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų veiklos teisiniai pagrindai	8
2.1. <i>Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigimas</i>	8
2.1.1. Mišriųjų karo tribunolų steigimas	8
2.1.2. Specialiųjų karo tribunolų steigimas	14
2.2. <i>Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų sandara</i>	17
2.3. <i>Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcija</i>	21
2.3.1. Jurisdikcija <i>ratione temporis</i>	21
2.3.2. Jurisdikcija <i>ratione personae</i>	23
2.3.3. Jurisdikcija <i>ratione materiae</i>	26
3. Pagrindiniai mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos aspektai	31
3.1. <i>Konkuruojanti ir išimtinė jurisdikcija</i>	31
3.1.1. Konkuruojanti jurisdikcija	32
3.1.2. Probleminiai konkuruojančios jurisdikcijos aspektai	34
3.1.3. Išimtinė jurisdikcija	38
3.2. <i>Universalioji jurisdikcija</i>	40
3.4. <i>Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų ir TBT jurisdikcija lyginamuoju aspektu</i>	48
4. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų vieta tarptautinėje ir nacionalinėje teisės sistemose.....	53
Literatūros sąrašas.....	60
Santrauka.....	68
Summary	69

Ižanga

Vis dažniau tarptautinės baudžiamosios teisės doktrinoje galima rasti nuomonių, kad tarptautiniai baudžiamieji teismai ir karo tribunolai – šių dienų tarptautinės baudžiamosios justicijos fenomenas¹. Tarptautinių žodžių žodyne² žodis „fenomenas“ aiškinamas kaip „neįprastas, retas, išskirtinis reiškinys“. Ir iš tiesų, tarptautinių baudžiamųjų teismų, o ypač karo tribunolų, išskirtinumą ir, galima sakyti, unikalumą žymi ne tik ta aplinkybė, jog tokios institucijos vėl pradėtos steigti įvairiose pasaulio valstybėse praėjus beveik penkiasdešimčiai metų nuo pirmųjų Niurnbergo ir Tokijo karinių tribunolų, bet ir tai, kad šios sparčiai besiformuojančios tarptautinės baudžiamosios justicijos institucijos yra specifinės ir nevienalytės.

Viena iš paskutiniųjų tarptautinės baudžiamosios justicijos naujovių yra mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų kūrimas. Šis naujasis kartais vadinamas „trečios kartos“³ teisingumo modelis buvo sukurtas po to, kai XX a. dešimtame dešimtmetyje pasirodė Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos (toliau – JT ST) įsteigti Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, kaltinamiems sunkiais humanitarinės teisės pažeidimais buvusios Jugoslavijos teritorijoje, teisti (toliau – TBTJ) ir Tarptautinis baudžiamasis tribunolas asmenims, atsakingiems už genocidą ir kitus sunkius tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, padarytus Ruandos teritorijoje (toliau – TBTR), persekioti. Beje, prieš įsteigiant mišriuosius ir specialiuosius karo tribunolus, tarptautinėje baudžiamojoje justicijoje buvo sukurta nauja nuolatinio pobūdžio teisminė institucija – Tarptautinis Baudžiamasis Teismas (toliau – TBT).

Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų modelis pirmą kartą pritaikytas penkiose valstybėse – Siera Leonėje, Irake, Rytų Timore, Kosove ir Kambodžoje. Šiose pokonflikcinėse valstybėse buvo ieškoma optimalių būdų, kaip patraukti atsakomybėn asmenis, įvykdžiusius karo nusikaltimus, genocidą, kankinimą ir nusikaltimus žmoniškumui. Siera Leonėje, Rytų Timore, Kosove ir Kambodžoje buvo pritaikytas tarptautinėje viešojoje teisėje dar nežinomas mišriųjų karo tribunolų modelis. Tuo tarpu Irake buvo suformuota dar viena nauja tribunolų rūšis – specialusis karo tribunolas.

Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų **analizės aktualumą tarptautinės teisės srityje** sąlygoja įvairios diskusijos dėl šių teisminių institucijų pažinimo stokos, unikalumo ir vis

---

¹ Pocar, Fausto. The Proliferation of International Criminal Courts and Tribunals. *Journal of International Criminal Justice*. 2004, nr. 2, p.1.

² Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.

³ Higonnet, Ethel. Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform. *Yale Law School Student Scholarship Series*. 2005, Paper 6, p. 3.

didėjančio tarptautinės bendrijos siekio patraukti atsakomybėn asmenis, padariusius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus. Svarbu tai, kad tarptautinės teisės doktrina ir praktika bando surasti geriausią ir efektyviausią minėtų asmenų patraukimo atsakomybėn formą, kuria galbūt galėtų būti ir naujausios tarptautinės baudžiamosios justicijos institucijos – mišrieji ir specialieji karo tribunolai.

Lietuvos teisės sistemos rėmuose mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų **analizė aktuali** teorinio ir praktinio pažinimo prasme. **Naujai ir neištirtai** Lietuvos teisės doktrinos sričiai galima priskirti beveik visus mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų aspektus. Kitaip tariant, Lietuvos teisės moksle nėra nei vieno mokslinio tiriamojo darbo, kuriame būtų visapusiškai analizuojamas mišriųjų ar specialiųjų karo tribunolų steigimas, tribunolų sudėtis, jurisdikcija ar jurisprudencija. Kaip viena iš priežasčių, sąlygojančių šio baudžiamosios justicijos instituto tyrimo Lietuvos teisės doktrinoje nebuvimą, galėtų būti tai, kad mišrieji ir specialieji karo tribunolai, kaip alternatyva esamoms *ad hoc* tribunolų rūšims⁴, pradėti kurti tik pačioje XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje.

Šio **darbo tikslas**, atsižvelgiant į mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų tyrimo stoką Lietuvos teisės moksle, pateikti struktūrizuotą pagrindinių mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų elementų analizę. Siekiant šio tikslo darbe atliekama analizė, susidedanti iš keturių pagrindinių **tyrimo objektą sudarančių** dalių – 1) mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų sampratos, 2) tribunolų teisinių veiklos pagrindų, 3) pagrindinių tribunolų jurisdikcijos aspektų ir 4) tribunolų vietos nacionalinėje ir tarptautinėje sistemose – tyrimo.

Pagrindinis dėmesys darbe skiriamas antrajai ir trečiajai dalims, kurių analizė atliekama remiantis užsienio teisės doktrina ir beprasidedančia formuotis karo tribunolų praktika. Aptariant teisinius tribunolų veiklos pagrindus tiriamas tribunolų steigimas, sandara ir bendrieji tribunolų jurisdikcijos klausimai. Tuo tarpu trečioje darbo dalyje koncentruojamasi į pagrindinių mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos aspektų tyrimą, t. y. atliekama konkuruojančios ir išimtinės jurisdikcijos turinio ir probleminių klausimų analizė, nagrinėjami ir vertinami ginčai, kilę dėl tribunolų jurisdikcijos, taip pat trumpai aptariama vienam iš karo tribunolų būdinga universalioji jurisdikcija bei tribunolų ir TBT jurisdikcija lyginamuoju aspektu.

Paskutinioji darbo dalis yra skirta mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų vietai nacionalinėje ir tarptautinėje teisės sistemose apibrėžti. Šioje struktūrinėje dalyje nustatomas nagrinėjamų tribunolų santykis su nacionaliniais valstybių, kuriose jie įsteigti, teismais ir *ad hoc* tribunolais. Be to, keliamas klausimas, kuris iš mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų gali būti laikomas

---

⁴ Zolo, Danilo. Peace through Criminal Law? *Journal of International Criminal Justice*. 2004, nr. 2, p 729.

tarptautinės teisės subjektu.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiame darbe atliekama keturių karo tribunolų – mišriųjų Siera Leonės, Rytų Timoro ir Kambodžos bei specialiojo Irako tribunolo – analizė. Mišrusis teisingumo modelis, įsteigtas Kosove, atsižvelgiant į panašumus su Rytų Timoro tribunolu ir į darbo apimtį, nėra nagrinėjamas. Tyrimo objektui taip pat nepriskirtas mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų finansavimo klausimas. Be to, mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisprudencija darbe analizuojama tiek, kiek ji yra susijusi su tiriamais klausimais, todėl atskirai nėra aptariama.

Tyrimo objektui atskleisti darbe naudojami keturi pagrindiniai teisės aiškinimo ir tyrimo **metodai** – tai sisteminis, lyginamasis, lingvistinis ir loginis. Lyginamasis metodas pasitelkiamas tiriant karo tribunolų sąsajas ir skirtumus su nacionaliniais teismais, *ad hoc* tribunolais ir TBT. Lingvistinis ir sisteminis tyrimo metodai naudojami analizuojant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų sampratą ir jurisdikcijos rūšis. Tuo tarpu, analizuojant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigimą, vadovaujamosi loginiu ir iš dalies istoriniu teisės aiškinimo metodais.

Svarbiausiomis darbe naudojamomis **teisės šaltinių** rūšimis reikėtų laikyti specialiąją literatūrą ir teisės aktus. Būtent užsienio valstybių tarptautinės teisės teoretikų, tokių kaip Suzannan Linton, Danilo Zolo, Fausto Pocar, Yuval Shany ir daugelio kitų monografijos ir straipsniai, kurių didžioji dalis randama Oksfordo universiteto leidyklos leidinyje „Journal of International Criminal Justice“, yra mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų analizės pagrindas. Daug dėmesio darbe skiriama ir nevyriausybinės organizacijos „No Peace Without Justice“ leidiniui „Lawyers‘ Guide to the Special Court for Sierra Leone“, kuris struktūriškai išdėsto Siera Leonės tribunolo steigimo, sandaros ir veiklos ypatumus.

Pažymėtina, kad darbe sistemiškai analizuojama JT Chartija, mišriųjų ir specialiųjų tribunolų steigiamieji dokumentai ir kiti tarptautinės teisės aktai. Be to, darbe naudojamos ir kitos teisės šaltinių rūšys, tokios kaip mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų ir TBTJ sprendimai, Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimai ir konsultacinės išvados.

1. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų samprata

Šiuolaikinę karo tribunolų sampratą galima sieti su karo nusikaltėlio sąvoka, susiformavusia XX a. tarptautiniuose teisės aktuose. Šiuo terminu įvardijamas asmuo, padaręs nusikaltimą taikai, žmoniškumui, šiurkščiai pažeidęs kariavimo įstatymus ir papročius⁵. Pažymėtina tai, jog karo nusikaltėlio sąvoka klasikinei tarptautinei teisei, kuri iš esmės nedraudė jėgos panaudojimo, buvo visai nereikalinga. Pasibaigus karui taikos sutartimi buvo paskelbiama amnestija, todėl visi asmenys, pažeidę kariavimo įstatymus ir papročius bei kitas tarptautinės teisės normas, likdavo nenubausti. Tokia valstybių praktika lėmė tai, kad karo nusikaltimai, nusikaltimai taikai ir žmoniškumui nepateko į klasikinės tarptautinės teisės veikimo sritį, taigi nereikėjo ir institucijų, kurios spręstų asmenų, padariusių minėtus nusikaltimus, atsakomybės klausimą.

Šiuolaikinė tarptautinė teisė karo nusikaltėlių baudžiamąją atsakomybę leidžia įgyvendinti dviem būdais. Pirma, valstybės pagal savo nacionalinius įstatymus turi teisę pačios teisti karo nusikaltėlius arba išduoti juos teisti valstybėms, kurių teritorijoje buvo padarytas nusikaltimas. Antra, atskirais atvejais valstybės gali sukurti tarptautinius baudžiamuosius teismus⁶ arba karo tribunolus. Taigi karo tribunolai yra viena iš priemonių, leidžiančių tarptautinei bendrijai patraukti atsakomybėn karo nusikaltėlius.

Nei *Henry Campbell Black's* teisės žodynas⁷, nei Tarptautinių žodžių žodynas nepateikia aiškaus karo tribunolo sampratos apibrėžimo ir atskyrimo nuo tarptautinių baudžiamųjų teismų. Šiuose žodynuose minima tik tribunolo sąvoka, pagal kurią tribunolas yra suvokiamas kaip tam tikra teisėjų kolegija ar specialus teismas. Taigi remiantis minėtu išaiškinimu galima teigti, kad karo tribunolas – tai specialus baudžiamasis teismas (teisėjų kolegija), sudarytas karo nusikaltėliams teisti. Vadinasi, karo tribunolas yra tam tikras baudžiamųjų teismų porūšis, vykdančias baudžiamąjį persekiojimą karo nusikaltėlių atžvilgiu.

Apibrėžus karo tribunolo sąvoką galima detalizuoti ir mišriųjų bei specialiųjų karo tribunolų sampratą. Mišrieji ir specialieji karo tribunolai – tai specifinės baudžiamosios justicijos institucijos, vykdančios baudžiamąjį persekiojimą asmenų, padariusių karo nusikaltimus, genocidą ir nusikaltimus žmoniškumui, atžvilgiu. Šios teisminės institucijos, kaip ir TBTJ ar TBTR, yra *ad hoc* pobūdžio, todėl jų veikla yra apibrėžta tam tikru laiko tarpu ir nėra nuolatinė. Be to, mišrieji ir

⁵ Čiočys, Petras Algirdas. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, p. 227.

⁶ *Ibid.*

⁷ Campbell Black, Henry, M. A. *Black's Law Dictionary: Definitions of Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. Revised 4th edition. West publishing co, 1968.

specialieji karo tribunolai, kaip „trečios kartos“ teisingumo modelis, pasižymi specifiniais juos charakterizuojančiais bruožais.

Nustatant mišriesiems karo tribunolams būdingus bruožus, pažymėtina, kad mišriuosius karo tribunolus galima apibrėžti įvairiai. Plačiaja prasme mišrieji karo tribunolai galėtų būti apibūdinami kaip nacionalinės ir tarptautinės teisės dariny. Siauresne prasme ši sąvoka apimtų karo tribunolus, turinčius nacionalinių ir tarptautinių teisminių institucijų bruožų. Bet kuriuo atveju tiek platesnis, tiek siauresnis minėtos sąvokos aiškinimas yra vienodai teisingas, kadangi jis atskleidžia mišriųjų karo tribunolų požymius. Taigi, pirma, mišrieji karo tribunolai susideda iš nacionalinių ir tarptautinių tarptautinės bendrijos paskirtų teisėjų. Antra, tribunolų jurisdikcija apima tiek tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių, tiek tam tikrus nacionalinės teisės pažeidimus. Trečia, mišrieji karo tribunolai steigiami dalyvaujant tarptautinei bendrijai, kuriai paprastai atstovauja JT, ir valstybei, kurios teritorijoje buvo vykdomi tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių pažeidimai. Taigi mišrieji karo tribunolai, skirtingai nei kuri nors kita teisminė institucija, iš esmės yra tam tikras nacionalinės ir tarptautinės teisės junginys – hibridas.

Specialieji karo tribunolai, skirtingai nei mišrieji, neturi taip vadinamo „tarptautinio“ elemento. Šiems karo tribunolams yra būdinga tai, kad jie steigiami nacionalinės teisės rėmuose. Kitaip tariant, specialusis karo tribunolas kuriamas pagal nacionalinę teisę, sudaromas iš nacionalinių teisėjų, o jo kūrimo procese nedalyvauja tarptautinei bendrijai atstovaujančios JT. Be to, specialusis karo tribunolas yra nacionalinės, o ne tarptautinės teisės subjektas. Vienintelis elementas, suteikiantis šiam tribunolui tarptautinį pobūdį, yra jurisdikcija. Specialiojo karo tribunolo, kaip ir mišriųjų tribunolų, jurisdikcija susideda iš nacionalinės teisės pažeidimų ir tarptautinio pobūdžio nusikaltimų.

Atkreiptinas dėmesys, kad specialiojoje teisinėje literatūroje specialieji, o ypač mišrieji, karo tribunolai vadinami labai įvairiai. Siera Leonės, Rytų Timoro ir Kambodžos tribunolai kvalifikuojami kaip hibridiniai teismai, mišrieji nacionaliniai-tarptautiniai tribunolai ar pusiau tarptautiniai baudžiamieji teismai. Tuo tarpu Irako tribunolui apibūdinti vartojamas terminas „internacionalizuotas teismas“ (tribunolas)⁸. Sąvokų įvairovė pasižymi ir patys nagrinėjami tribunolai: Siera Leonės tribunolas oficialiai vadinamas Specialiuoju Siera Leonės teismu (angl. – *Special Court for Sierra Leone*), Rytų Timoro tribunolas – teisėjų kolegijomis Dili apygardos teisme (angl. – *Panels of Judges within the District Court of Dili*), Kambodžos tribunolas – ypatingosiomis teisėjų kolegijomis Kambodžos teismuose (angl. – *Extraordinary Chambers in the*

---

⁸ Nouwen, Sarah M. H. Hybrid Courts: The Hybrid Category of a New Type of International Crimes Courts. *Utrecht Law Review*. 2006, Vol. 2, p. 192.

Courts of Cambodia), o specialusis Irako tribunolas – aukštuoju Irako baudžiamuoju teismu (angl. – *The Iraqi Higher Criminal Court*). Atsižvelgiant į šią sąvokų įvairovę ir į darbo temos pavadinimą, visos „trečios kartos“ teisminės institucijos toliau vadinamos mišriaisiais arba atitinkamai specialiaisiais karo tribunolais.

Pažymėtina tai, kad mišrieji ir specialieji karo tribunolai, kaip ir kitos baudžiamosios justicijos institucijos, gali būti klasifikuojami pagal bendruosius kriterijus. Kriterijai, kuriais remiantis skirstomi baudžiamieji teismai ir tribunolai yra labai įvairūs, pavyzdžiui, teisėjų kolegijų įvairovė, tribunolų steigimo teisinis pagrindas ar veiklos trukmė. Teisinėje literatūroje sutinkama teisminių institucijų klasifikacija paprastai grindžiama paskutiniu kriterijumi, pagal kurį tribunolai ir baudžiamieji teismai skirstomi į nuolatinis ir *ad hoc*⁹. Vienintelis šiuo metu veikiantis nuolatinis baudžiamasis teismas yra TBT, įsteigtas 1998 metų universalia tarptautine sutartimi – Tarptautinio baudžiamosio teismo Romos statutas (angl. – *Rome Statute of the International Criminal Court*). Tuo tarpu visas kitas baudžiamosios justicijos institucijas, kurių veikla nėra nuolatinė, o apribota tam tikru laikotarpiu, būtų galima priskirti *ad hoc* teisminių institucijų kategorijai, kuriai priklausytų tokie tribunolai kaip TBTJ, TBTR, Siera Leonės, Rytų Timoro, Kambodžos ar Irako.

Minėta tribunolų klasifikacija nėra vienintelė, o ir pačią *ad hoc* tribunolų grupę galima skirstyti į kelias *ad hoc* tribunolų rūšis. Taigi *ad hoc* karo tribunolus pagal veiklos pobūdį ir struktūrą dar būtų galima sąlyginai suskirstyti į „tikruosius“ arba „grynuosius“ *ad hoc* tribunolus, specialiuosius ir mišriuosius. Remiantis tokiu rūšiavimu „tikrųjų“ *ad hoc* tribunolų grupei priklausytų TBTJ ir TBTR, specialiųjų – Irako, o mišriųjų grupei – Siera Leonės, Rytų Timoro ir Kambodžos karo tribunolai. Šiame darbe specialiųjų ir mišriųjų karo tribunolų analizė grindžiama pastarąja karo tribunolų klasifikacija.

---

⁹ Vadapalas, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006, p. 338.

2. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų veiklos teisiniai pagrindai

Kaip minėta, mišrieji ir specialieji karo tribunolai yra išskirtinis tarptautinės baudžiamosios justicijos reiškinys. Karo tribunolų specifiškumą ir unikalumą sąlygoja ne tik tribunolų įvairovė, bet ir tribunolų veiklos teisiniai pagrindai, kuriuos galima atskleisti per tris aspektus: tribunolų steigimą, struktūrą ir jurisdikciją. Pirmoje šios potemės dalyje pasitelkiant sisteminių ir lyginamąjį analizės metodus aptariamas vienas iš mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų išskirtinumą patvirtinančių bruožų – tribunolų steigimas. Siekiant nuoseklios ir nuodugnios analizės tyrimas pradedamas mišriųjų karo tribunolų įsteigimo (kuris apima derybas dėl tribunolų steigimo ir tribunolų steigiamuosius dokumentus) aptarimu palaipsniui pereinant prie specialiojo Irako karo tribunolo steigimo analizės. Atkreiptinas dėmesys, kad visapusiškam Irako tribunolo kūrimo tyrimui atlikti be jau minėtų analizės metodų taikomas dar vienas – loginis – teisės tyrimo metodas. Antroje ir trečioje šios potemės dalyse nagrinėjami kiti du mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų veiklos teisiniai pagrindai – struktūra ir bendrieji jurisdikcijos klausimai.

2.1. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigimas

2.1.1. Mišriųjų karo tribunolų steigimas

Mišraus karo tribunolo modelis pirmą kartą buvo pasiūlytas Kambodžoje, o kiek vėliau pritaikytas Rytų Timore¹⁰. Tai buvo naujos, alternatyvios tarptautinės baudžiamosios justicijos modelis, turėjęs pakeisti „tikruosius“ *ad hoc* tribunolus. Beje, Kambodžoje, Rytų Timore ir Siera Leonėje mišriųjų karo tribunolų kūrimo iniciatyva nebuvo vertinama labai palankiai ir iš pradžių buvo kalbama ne apie mišriuosius, o apie tarptautinius *ad hoc* karo tribunolus.

1999 metais, JT ST priėmus rezoliuciją Nr.1272¹¹, Rytų Timoro valstybės administravimas buvo perduotas šia rezoliucija įsteigintai JT Rytų Timoro Pereinamajai administracijai (angl. – *United Nations Transitional Administration in East Timor*). Valstybės administravimas JT institucijai buvo perduotas po to, kai Rytų Timoro gyventojai Indonezijos valdžios surengtame referendume pasisakė už visišką nepriklausomybę nuo Indonezijos¹². Pažymėtina, jog Pereinamosios administracijos mandatas įgaliojo ją vykdyti įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios

---

¹⁰ Katzeinstein, Suzanne. Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor. *Harvard Human Rights Journal*. 2001, Vol. 16, p. 1.

¹¹ 1999 spalio 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1272 (1999).

¹² Op. cit.10, p. 5.

valdžios funkcijas, taip pat reikalavo patraukti atsakomybėn asmenis, atsakingus už smurtą ir žiaurumus, susijusius su referendumu. Taigi Pereinamajai administracijai buvo iškelta užduotis iš naujo sukurti visiškai sugriautą Rytų Timoro baudžiamosios justicijos sistemą, kuri turėjo padėti išspręsti minėtų asmenų atsakomybės klausimą¹³.

Pirmasis pasiūlymas, kaip išvengti asmenų, susijusių su referendumo žiaurumais, nebaudžiamumo problemos, buvo pateiktas 2000 metais Tarptautinės Tyrimo Komisijos pranešime JT ST. Tarptautinė Tyrimo Komisija nurodė, jog „JT turėtų įsteigti tarptautinį žmogaus teisių tribunolą, susidedantį iš JT paskirtų teisėjų, į kurių sudėtį įeitų ir Rytų Timoro bei Indonezijos teisėjai. Tribunolas posėdžiautų Indonezijoje, Rytų Timore ar kitoje teritorijoje, kurioje priimtų skundus ir teistų asmenis, kaltinamus rimtais pagrindinių žmogaus teisių ir humanitarinės teisės pažeidimais“¹⁴. Taigi Tarptautinė Tyrimo Komisija iš esmės siūlė įsteigti naują JT instituciją – *ad hoc* tribunolą.

Analogiškas teisingumo modelis buvo pasiūlytas ir Kambodžai. JT paskirta Ekspertų grupė, įvertinusi Kambodžos vyriausybės prašymą padėti nuteisti 20 metų šalyje trukusio komunistų partijos Khmer Rouge režimo lyderius ir atlikusi režimo metu padarytų pažeidimų analizę, nurodė, kad tinkamiausias būdas teisingumui įgyvendinti yra *ad hoc* tribunolo, kurį kontroliuotų ir administruotų JT, įkūrimas. *Ad hoc* tribunolo būtinumą Ekspertų grupė grindė Kambodžos teismų sistemos silpnumu, t. y. Kambodžos teismai buvo korumpuoti ir lengvai politiškai veikiami. Be to, šalies teismų sistema neatitiko tarptautinių baudžiamosios justicijos standartų, numatytų 1966 metų JT Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte¹⁵. Atkreiptinas dėmesys, kad Ekspertų grupė kaip visiškai nepateisinamą ir neracionalią priemonę atmetė galimybę kurti mišrų karo tribunolą.

Pažymėtina, kad nei į Tarptautinės Tyrimo Komisijos, nei į Ekspertų grupės rekomendacijas nebuvo atsižvelgta. Rytų Timore idėjos kurti tarptautinį *ad hoc* tribunolą nepalaikė JT ST ir Pereinamoji administracija. Kambodžoje su šia mintimi nesutiko Kambodžos vyriausybė. Ši institucija savo poziciją grindė tuo, jog ženklus nacionalinis dalyvavimas bet kokiame teismo procese yra būtinas¹⁶. Be to, laiške, adresuotame JT Generaliniam Sekretoriui, Kambodžos užsienio reikalų ir tarptautinio bendradarbiavimo ministras nurodė, kad „nusikaltėliai yra

---

¹³ Linton, Suzannah. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice. 2001, Criminal Law Forum 12, p. 19.

¹⁴ Bertodano, Sylvia. Current Developments in Internationalized Courts. *Journal of International Criminal Justice Criminal*. 2003, nr. 1, p. 229.

¹⁵ Linton, Suzannah. New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor. *IRRC*. 2002, Vol. 84, N° 845, p. 97.

¹⁶ Op. cit. 14, p. 227.

Kambodžos piliečiai, aukos yra Kambodžos piliečiai, o patys nusikaltimai buvo padaryti Kambodžoje. Vadinasi, Kambodžos teismai yra kompetentingi nagrinėti šias bylas¹⁷. Tad tiek Kambodžoje, tiek Rytų Timore nuspręsta steigti mišriuosius karo tribunolus: Rytų Timore – teisėjų kolegijas Dili apygardos teisme, Kambodžoje – ypatingąsias teisėjų kolegijas Kambodžos teismuose.

Ilgai trukęs Kambodžos ir Rytų Timoro tribunolų kūrimo procesas savo sudėtingumu vis dėlto neprilygsta Siera Leonės karo tribunolo steigimui. Siera Leonės mišriojo karo tribunolo kūrimas – tai sunkiausias ir didžiausio bendradarbiavimo tarp JT ir valstybės narės pareikalavęs procesas. Visą mišriojo Siera Leonės tribunolo steigimo eigą sąlygiškai galima suskirstyti į tris etapus: 1) Siera Leonės prezidento iniciatyva įsteigti tarptautinį baudžiamąjį tribunolą, 2) JT ST rezoliucija dėl karo tribunolo įsteigimo Siera Leonėje, kuria JT Generaliniam Sekretoriui suteikti įgaliojimai pradėti derybas dėl karo tribunolo steigimo, 3) JT ir Siera Leonės vyriausybės sutartis dėl mišraus karo tribunolo įsteigimo. Pažymėtina, kad tokių Siera Leonės karo tribunolo steigimo etapų teisinėje literatūroje nėra. Tuo tarpu darbe šis būdas pasirinktas kaip viena iš galimybių tribunolo specifiškumui atskleisti.

Pirmojo Siera Leonės tribunolo steigimo etapo pradžią žymi 2000 m. liepos 12 d. Siera Leonės prezidento kreipimasis į JT Generalinį Sekretorių, kuriuo prezidentas vyriausybės ir visų Siera Leonės piliečių vardu paprašė padėti įsteigti karo tribunolą¹⁸. Kaip vieną iš esminių argumentų, pagrindžiančių karo tribunolo reikalingumą, prezidentas nurodė siekį nubausti asmenis, kurie pilietinio karo metu padarė nusikaltimus prieš Siera Leonės gyventojus ir JT taikdarius. Karo tribunolas, prezidento manymu, reikalingas ir dėl to, kad ši institucija padės palaikyti regione taiką bei užtikrins vėlesnių teismų nešališkumą ir nepriklausomumą¹⁹.

Laiške JT Generaliniam Sekretoriui Siera Leonės prezidentas kartu pateikė ir esminius būsimo karo tribunolo steigimo bei veiklos principus. Kaip ir steigiant Kambodžos bei Rytų Timoro tribunolus, Siera Leonės prezidentas pirmumą teikė tarptautiniam *ad hoc* tribunolui, analogiškam TBTJ ar TBTR²⁰. Kitaip tariant, prezidentas manė, kad Siera Leonės tribunolas turi būti įsteigtas bendradarbiaujant su JT visa apimtimi, t. y. Siera Leonės karo tribunolas turi būti steigiamas JT ST rezoliucija. Pabrėžtina ir tai, jog prezidentas, siekdamas visapusiškos JT pagalbos, kartu ketino išlaikyti ir tam tikrą tribunolo specifiškumą – tribunolas turi būti steigiamas

---

¹⁷ Op. cit. 13, p. 5.

¹⁸ Lawyer's Guide to the Special Court for Sierra Leone. *No Peace Without Justice*. 2004, p. 13.

¹⁹ *Ibid.* p. 13-14.

²⁰ *Ibid.* p. 14.

atsižvelgiant į Siera Leonės poreikius ir situaciją²¹.

Antrasis etapas, prasidėjęs JT ST priėmus rezoliuciją Nr.1315 (2000)²², iš esmės pakeitė pirmajame etape suformuotą tribunolo steigimo teisinį pagrindą. Minėta rezoliucija JT ST nesutiko kurti atskirą tarptautinį karo tribunolą ar kitą instituciją, organizaciniu ir finansiniu pobūdžiu priklausančią nuo JT. Tokią JT ST poziciją iš esmės sąlygojo kelios priežastys. Pirma, dauguma JT ST narių buvo nepatenkintos JT ST rezoliucijomis įsteigtų TBTJ bei TBTR veikla. Antra, dalis JT ST narių nenorėjo prisiimti naujų finansinių išpareigojimų Siera Leonės tribunolo atžvilgiu²³. Taigi JT ST iš esmės laikėsi politikos, sudarančios galimybę JT apriboti savo indėlį steigiant Siera Leonės karo tribunolą.

Kita vertus, JT ST negalėjo visiškai atsiriboti nuo karo tribunolo Siera Leonėje kūrimo. Siera Leonės teisingumo sistema buvo palyginti žemo išsivystymo lygio, todėl nebuvo galimybės įsteigti savarankišką nacionalinei teismų sistemai priklausančią specializuotą teismą – karo tribunolą. Svarbu ir tai, kad nacionalinė teismų sistema buvo korumpuota ir nepakankamai materialiai aprūpinta, todėl reikėjo tarptautinės bendrijos įsikišimo, kad būtų sukurtas nepriklausomas, nešališkas ir turintis visuomenės pasitikėjimą karo tribunolas²⁴. Taigi atsižvelgdama į minėtas aplinkybes JT ST rezoliucija Nr.1315 (2000) pasiūlė įsteigti Kambodžoje ir Rytų Timore pritaikytą karo tribunolo modelį – mišrų („hibridą“) tribunolą. Kuriamas tribunolas turi būti *sui generis* institucija, nepriklausanti nei nuo JT, nei nuo Siera Leonės vyriausybės, kurios teisinį pagrindą sudarytų tarptautinis susitarimas, o ne JT ST rezoliucija²⁵. Be to, tai turi būti tribunolas, jungiantis Siera Leonės valstybės ir tarptautinį teisingumą²⁶.

Taigi 2000 m. sausio 16 d. Siera Leonės mieste Frytaune (angl. – *Freetown*) Siera Leonės vyriausybė ir JT pasirašė tarptautinę sutartį dėl Siera Leonės karo tribunolo steigimo²⁷. Prie sutarties buvo prijungtas ir statutas, reglamentuojantis tribunolo jurisdikciją, struktūrą ir veiklą.

Atkreiptinas dėmesys, kad mišriesiems karo tribunolams steigti pasirinktas skirtingas teisinis pagrindas. Rytų Timoro tribunolas įsteigtas Pereinamosios administracijos nuostatais 2000/15²⁸, Kambodžos tribunolas įkurtas 2001 m. sausio 2 d. Kambodžos Nacionalinei Asamblėjai

---

²¹ Op. cit. 18, p. 13.

²² 2000 m. rugpjūčio 14 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1315 (2000).

²³ Op. cit. 18, p. 15.

²⁴ Op. cit. 13, p. 48-49.

²⁵ Op. cit. 18, p. 16l.

²⁶ Takirambudde, Peter. U. N. Action on Sierra Leone Welcomed: But „Mixed“ Tribunal has Shortcomings. *Human Rights Watch*.

²⁷ Agreement Between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone.

²⁸ United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15.

patvirtinus įstatymą, steigiantį ypatingąsias teisėjų kolegijas Kambodžos teismuose²⁹ (angl. – *Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia*) (toliau – įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą), kuriam vėliau pritarė karalius. Tuo tarpu pagrindu kurti Siera Leonės tribunolą tapo tarptautinė sutartis.

Tarptautinės teisės požiūriu tarptautinė sutartis, kuria buvo įsteigtas Siera Leonės karo tribunolas, gali būti vertinama nevienareikšmiškai. Pirmiausia Siera Leonės ir JT sudaryta sutartis teisiniu požiūriu yra dvišalis tarptautinis susitarimas. Dvišalė sutarties prigimtis suponuoja tai, jog ji gali sukurti teises ir pareigas tik sutarties šalims. Pagal dar neįsigaliojusios, tačiau taikomos tarptautinės paprotinės teisės normas kodifikavusios 1986 m. Vienos konvencijos dėl sutarčių tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų bei tarp tarptautinių organizacijų teisės 34 straipsnį „sutartis be trečiosios valstybės ar tarptautinės organizacijos sutikimo nesukuria nei jos įsipareigojimų, nei teisių“. Vadinasi, iš sudarytos sutarties kylančios teisės ir pareigos saisto tik sutarties šalis ir neįpareigoja trečiųjų šalių bei nesukuria joms teisių (lot. – *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*)³⁰. Vadovaujantis tokiu samprotavimu, galima teigti, kad Siera Leonės ir JT sutartis dėl karo tribunolo steigimo teisiniais įsipareigojimais susaisto tik Siera Leonės valstybę ir JT, kaip tarptautinę organizaciją, bet jokia apimtimi neįpareigoja kitų valstybių³¹. Kitaip tariant, pareigą vykdyti iš sutarties kylančius įsipareigojimus turi tik Siera Leonės valstybė ir JT.

Pateiktas samprotavimas leidžia daryti prielaidą, kad valstybės, JT narės, nėra sutarties įpareigos. Vien tik ta aplinkybė, kad viena iš tarptautinės sutarties šalių yra JT, nereiškia, kad valstybės, esančios JT narėmis, yra šios sutarties varžomos. Kitaip tariant, JT sudarydamos sutartį su Siera Leone nesirėmė JT Chartijos VII skyriumi³². Minėto JT Chartijos skyriaus atskiros nuostatos leidžia JT ST tam tikrais atvejais imtis priemonių, kurios bus privalomos visoms valstybėms, JT narėms. Taigi ir karo tribunolo kūrimas vadovaujantis JT Chartijos VII skyriumi būtų laikomas tam tikra JT ST priemone, kuri atitinkamai įpareigotų valstybes, JT nares. Pavyzdžiui, valstybės narės turėtų pareigą bendradarbiauti su tokiu karo tribunolu, kaip yra TBTJ ar TBTR atveju. Jei karo tribunolas steigiamas nesiremiant VII JT Chartijos skyriumi, valstybės, JT narės, neturi jokių įsipareigojimų tokio tribunolo atžvilgiu. Vadinasi, Siera Leonės tribunolo steigimo pagrindas valstybėms, JT narėms, nesukuria jokių teisinių, įskaitant ir bendradarbiavimą, įpareigojimų.

Vis dėlto, nustačius, kad tarptautinė sutartis, kuria buvo įsteigtas Siera Leonės karo

---

²⁹ Op. cit. 13, p. 5.

³⁰ Op. cit. 9, p. 164.

³¹ Catherine Denis. *Le Tribunal Spécial pour la Sierra Leone. R.B.D.I.* 2001, p. 6.

³² Op. cit. 18, p. 16.

tribunolas, saisto tik sutarties šalis, lieka tikimybė tam tikru būdu suvaržyti ir trečiąsias šalis, t. y. valstybes, JT nares. Tokią galimybę atspindi JT ST rezoliucija Nr.1315 (2000), kurioje nurodyta, kad karo tribunolas Siera Leonėje prisidės prie nebaudžiamumo panaikinimo tarptautinėje bendrijoje ir prie tarptautinės taikos atkūrimo bei palaikymo. Be to, minėta rezoliucija JT ST patvirtina, kad situacija Siera Leonėje vis dar kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui regione³³. Pagal JT Chartijos 39 straipsnį „JT ST nustato grėsmės taikai, jos pažeidimo ar agresijos pavojų ir teikia rekomendacijas arba sprendžia, kokių priemonių reikia imtis <...> siekiant palaikyti arba atkurti tarptautinę taiką arba saugumą“. JT Chartijos 48 straipsnyje pasakyta, kad „visos JT narės arba JT ST sprendimu kai kurios iš jų turi imtis veiksmų, kad būtų įgyvendinti JT ST sprendimai dėl tarptautinės taikos ir saugumo palaikymo“. Be to, pareigą vykdyti JT ST priimtus sprendimus numato ir JT Chartijos 25 straipsnis, pagal kurį JT narės, remdamosi JT Chartija, sutinka paklusti JT ST nutarimams ir juos vykdyti. Nagrinėjamu atveju kaip viena iš priemonių tarptautinei taikai ir saugumui atkurti bei palaikyti galėtų būti JT ST rezoliucija, įpareigojanti valstybes, JT nares, visapusiškai padėti ir bendradarbiauti su Siera Leonės karo tribunolu. Tokiu būdu Siera Leonės ir JT dvišalė tarptautinė sutartis, JT ST veikiant, galėtų neapsiriboti sutarties šalimis ir sukurtų pareigas trečiosioms valstybėms.

Atkreiptinas dėmesys, kad galima dar viena tarptautinės sutarties, steigiančios Siera Leonės tribunolą, interpretacija. Mišriojo Siera Leonės tribunolo apeliacinė teisėjų kolegija byloje *Kaltintojas v. Charles Ghankay Taylor*, spręsdama klausimą dėl imuniteto nuo tribunolo jurisdikcijos, pasisakė dėl tribunolo steigiamojo dokumento teisinės galios. Ši teisėjų kolegija, analizuodama JT Chartijos nuostatas, pabrėžė, kad „JT ST, įgyvendindama savo pareigas, kylančias iš jai tenkančios pagrindinės atsakomybės už tarptautinės taikos ir saugumo palaikymą, veikia visų JT valstybių narių vardu. Taigi sutartis tarp JT ir Siera Leonės yra sutartis tarp visų JT narių ir Siera Leonės <...> tai sutartis, kuri išreiškia tarptautinės bendrijos valią“³⁴. Taigi pastaroji interpretacija reiškia tai, kad sutartis, steigianti Siera Leonės karo tribunolą, yra daugiašalė tarptautinė sutartis, kurios, vadovaudamosi principu *pacta sunt servanda*, privalo laikytis, gerbti ir netrukdyti jos įgyvendinti visos sutarties šalys – Siera Leonė, JT ir valstybės, JT narės.

Siera Leonės karo tribunolas yra vienintelis karo tribunolas, įsteigtas tarptautine sutartimi. Kaip jau minėta, kuriant Rytų Timoro ir Kambodžos karo tribunolus pasirinktas kitoks steigimo teisinis pagrindas: Kambodžoje tai buvo nacionalinis teisės aktas, Rytų Timore – JT institucijos nuostatai. Pabrėžtina, kad nei nacionalinis teisės aktas, nei JT institucijos nuostatai, kaip tribunolų

---

³³ Op. cit. 22.

³⁴ Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL-2003-01-I, para. 38.

steigimo pagrindas, nesukelia tokių teisinių padarinių, kokie gimsta pasirinkus tarptautinę sutartį. Nacionalinis teisės aktas yra nacionalinės teisės sistemos dalis, todėl, nepriklausomai nuo to, kokį laiptelį tas teisės aktas užima nacionalinėje teisės aktų hierarchijoje, jis negali veikti kitų valstybių ar tarptautinių organizacijų. Analogiška situacija yra ir pasirinkus JT institucijos nuostatus. Tik kai kurios JT institucijos tam tikrais konkrečiai apibrėžtais atvejais gali priimti sprendimus, kurie bus privalomi JT ir valstybėms narėms. Kaip pavyzdžiui, jau minėtas JT Chartijos 48 straipsnis, suteikiantis JT ST sprendimams privalomą galią. Tuo tarpu JT Pereinamosios administracijos nuostatai tegali įpareigoti tos institucijos administruojamą valstybę. Tad galima teigti, kad skirtingas tribunolų kūrimo teisinis pagrindas ne tik išryškina tribunolų nevienalytiškumą ir specifiką, bet ir atskleidžia teisės aktų, kuriais remiantis jie buvo įsteigti, teisinę galią, privalomumą ir svarbą tarptautinei bendrijai.

2.1.2. Specialiųjų karo tribunolų steigimas

Sekant analizės pradžioje nubrėžta linija ir ištyrus mišriųjų karo tribunolų steigimą svarbu aptarti ir specialiojo Irako karo tribunolo kūrimo ypatumus. Nagrinėjant Irako tribunolo steigimą didelis dėmesys skiriamas istorinėms aplinkybėms, kurioms esant nutarta įkurti tribunolą, taip pat ieškoma sąsajų su Niurnbergo kariniu tribunolu ir mišriaisiais karo tribunolais.

Skirtingai nei mišriųjų karo tribunolų atveju, steigiant specialųjį Irako tribunolą nebuvo kalbama apie galimybę JT ST sukurti karo tribunolą, analogišką TBTJ ar TBTR. Priešingai, Irake JT Tarptautinio Teisingumo Teismo pripažinta JT ST „priskirtųjų galių“ doktrina³⁵, iš kurios išvedama JT ST teisė steigti tarptautinius *ad hoc* tribunolus, buvo ginčijama. Nepriimtina Irakui buvo ir mintis įsteigti mišrų tribunolą, susidedantį iš nacionalinių ir tarptautinės bendrijos paskirtų teisėjų, kaip pavyzdžiui, Siera Leonėje. Lygiai taip pat buvo atmestas ir pasiūlymas atiduoti pagrindinius įtariamuosius, dėl kurių iš esmės ir turėjo būti įsteigtas Irako tribunolas, – Sadamą Huseiną (angl. – *Saddam Hussein*) ir kitus pašalinto režimo lyderius – teisti Irako okupantams³⁶.

Vienintelė galimybė, žmogaus teisių apsaugos grupių ir teisės ekspertų nuomone, pašalinto režimo dalyvius patraukti atsakomybėn yra specialaus karo tribunolo Irake kūrimas. Kitaip tariant, tiek žmogaus teisių apsaugos ekspertai, tiek ir patys irakiečiai teigė, jog Irako gyventojams turi

---

³⁵ Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971 m. liepos 21 d. konsultacinė išvada byloje *Legal consequences for states of the continued presence of south Africa in Namibia (south-west Africa) notwithstanding security council resolution 276 (1970)*.

³⁶ Zolo, Danilo. The Iraqi Special Tribunal: Back to Nuremberg Paradigm? *Journal of International Criminal Justice*. 2004, nr. 2, p. 1.

būti suteikta teisė patiems teisti savo persekiotojus³⁷. Atsižvelgdama į minėtas priežastis, 2005 m. rugpjūčio 11 d. Irako Pereinamoji Nacionalinė Asamblėja (angl. - *Iraqi Transitional National Assembly*) patvirtino Irako Valdančiosios Tarybos, įtvirtintos Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV), priimtu statutu įsteigtą Irako karo tribunolą (angl. – *The Iraqi Special Tribunal*)³⁸.

Specialaus Irako tribunolo statuto 1 straipsnyje nurodyta, kad „tribunolas bus visiškai nepriklausomas vienetą“. Ši statuto nuostata reiškia, kad Irako tribunolas yra nesusijęs su jokiomis Irako valdžios žinybomis ir yra nepriklausoma institucija, nepavaldi nė vienai iš valstybės valdžių: nei įstatymų leidžiamajai, nei vykdomajai, nei teisminei. Tai kartu reiškia, kad Irako specialusis tribunolas nėra „vienas iš Irako teismų“, todėl jis, kaip ir mišrusis Siera Leonės tribunolas, nepriklauso šalies nacionalinei teismų sistemai. Tuo tarpu kiti du mišrieji karo tribunolai, priklausydami atitinkamos šalies teismų sistemai, funkcionuoja kaip tų sistemų sudedamoji dalis. Kita vertus, Irako specialiojo tribunolo negalima būtų visiškai prilyginti Siera Leonės tribunolui, t. y. nagrinėjamu tribunolų steigimo aspektu Irako tribunolas negalėtų būti vadinamas tarptautinio pobūdžio, kadangi jo steigime nedalyvavo JT, kaip tarptautinės bendrijos atstovas. Tuo tarpu kuriant Siera Leonės ir kitus mišriuosius karo tribunolus tarptautinei bendrijai atstovavo JT.

Nepaisant specialiojo tribunolo statute deklaruojamo tribunolo nepriklausomumo, tarptautinės teisės doktrinoje vis dažniau kvestionuojama ne tik ši tribunolo vertybė, bet ir jo tarptautinis legalumas³⁹. Viena iš priežasčių tokioms dvejonėms kilti yra aplinkybė, kad tribunolas įsteigtas Irako karinės okupacijos metu vienai iš okupuojančių valstybių, t. y. JAV, įsakius. Pabrėžtina tai, jog būtent dėl JAV ir Didžiosios Britanijos invazijos į Iraką ir Irako okupacijos tarptautinės teisės teoretikai yra susiskirstę į dvi stovyklas.

Dalis tarptautinės teisės teoretikų teigia, kad jėgos panaudojimas prieš valstybę (šiuo atveju Iraką) nesant JT ST rezoliucijos (kuri pagal JT Chartiją yra viena iš sąlygų, leidžiančių panaudoti jėgą), aiškiai ir nedviprasmiškai numatančios galimybę panaudoti jėgą, yra šurkštus tarptautinės teisės pažeidimas⁴⁰. Tokios nuomonės laikosi Florencijos universiteto jurisprudencijos ir politinių teorijų profesorius Danilo Zolo. Profesorius, analizuodamas Irako karo tribunolą, viename iš savo darbų „Specialusis Irako tribunolas: atgal į Niurnbergo paradigmą?“ (angl. – *The Iraqi Special*

---

³⁷ Global Policy Forum. *Iraqi Special Tribunal*.

³⁸ Specialusis Irako tribunolas įsteigtas 2003 m. statutu (angl. – *The Statute of the Iraqi Special Tribunal*), kurį pakeitė nauja 2005 m. spalio 18 d. statuto redakcija – Irako auštojo teismo įstatymas (angl. – *Law of The Iraqi Higher Criminal Court*). Siekiant sąvokų aiškumo darbe vartojamas terminas – specialiojo Irako tribunolo statusas.

³⁹ Op. cit. 36, p. 3.

⁴⁰ The war in Iraq: Legal Issues.

Tribunal: Back to Nuremberg Paradigm?) yra išdėstęs savo nuomonę, kad JAV veiksmai prieš Iraką nesant JT ST rezoliucijos, numatančios galimybę panaudoti jėgą, yra tarptautinės teisės pažeidimas, o tokio pažeidimo negali „panaikinti“ ar „pateisinti“ vėlesnė JT ST rezoliucija⁴¹. Sekant pastarąja nuomone ir vadovaujantis viena iš principinių teisės nuostatų *jus ex in jura non oritur* (iš neteisės negali kilti teisė) galėtų būti daroma loginė prielaida, kad Irako okupacijos neteisėtumas sąlygoja ir JAV paskirtos valdžios – Valdančiosios Tarybos – neteisėtumą. Valdančiosios Tarybos neteisėtumas iš esmės sudarytų sąlygas abejoti ir tribunolo, įsteigto remiantis minėtos valdžios priimtu statutu, legalumu, o kartu ir nepriklausomumu.

Priešingai nei profesorius Danilo Zolo, kiti tarptautinės teisės teoretikai teisiškai pagrindžia JAV veiksmus ir invaziją į Iraką laiko teisėta. Šių tarptautinės teisės mokslo atstovų grupei priklauso ir Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentas dr. Dainius Žalimas. Docentas viename iš savo darbų yra atlikęs išsamią tarptautinės teisės teoretikų kvestionuojamos 2002 m. lapkričio 8 d. JT ST rezoliucijos Nr. 1441 (toliau – rezoliucija) analizę. Sistemiškai aiškindamas rezoliucijos ir JT Chartijos nuostatas docentas daro išvadą, kad „jėgai panaudoti (prieš Iraką) <...> papildoma (JT ST) sankcija teisiškai nėra būtina, nes tokia sankcija jau yra duota pagal rezoliucijos Nr. 1441 13 punktą, nurodantį rimtų pasekmių neišvengiamumą esminių Irako įsipareigojimų pažeidimo atveju“. Ši JT ST rezoliucija numato, kad Irakui yra suteikiamas paskutinis šansas, todėl reikalavimas priimti dar vieną rezoliuciją, aiškiai įvardijančią jėgos panaudojimo galimybę, reikštų dar vieno šanso Irakui suteikimą, o rezoliucijos Nr. 1441 įspėjimas būtų beprasmiškas⁴². Taigi nustačius, kad profesoriaus Danilo Zolo kvestionuojama JT ST rezoliucija yra pakankamas teisinis pagrindas JAV veiksmams, būtų galima daryti išvadą, kad jėgos panaudojimas prieš Iraką ir visi iš to išplaukiantys padariniai yra teisėti. Kitaip tariant, įrodžius jėgos panaudojimo teisėtumą, nebegalima remtis nuostata *jus ex in jura non oritur*, o Valdančiosios Tarybos paskyrimą ir jos priimtu statutu įsteigtą specialųjį Irako karo tribunolą reikėtų laikyti teisėtais.

Atkreiptinas dėmesys, kad be tarptautinio legalumo profesorius Danilo Zolo skiria dar vieną tarptautinės teisės doktrinos nenagrinėjamą aspektą – tribunolo tarptautinį legitimumą. Dvejonės dėl Irako specialiojo tribunolo legitimumo grindžiamos išskirtiniu JAV siekiu įsteigti tribunolą. Taikant Makso Vėberio legaliojo legitimumo sampratą⁴³ steigiamas tribunolas būtų legitimus, jei valstybės piliečiai pirmiausia pasitikėtų ir paklustų tribunolą steigiančiai valdžiai. Tuo tarpu didžioji dalis irakiečių okupantų valdžią laiko ne tik neteisėta, bet ir ja nepasitiki, todėl

⁴¹ Op. cit. 36, p. 3.

⁴² Žalimas, Dainius. Karinei Irako nuginklavimo operacijai pakanka Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijų. *Krašto apsauga*. 2003, Nr. 5 (33), p. 6.

⁴³ Žigaras, Feliksas. *Politologija*. Vilnius: Gimtinė, 2001, p.47.

galima manyti, kad tokios valdžios įsteigtas tribunolas neturėtų būti laikomas legitimu. Irako tribunolas legitimia institucija būtų tik tuomet, jei tribunolo įgaliojimai kiltų iš tautos. Kitaip tariant, kuriamas tribunolas turi atspindėti irakiečių tautos valią. Tik Irako žmonių politinės valios suformuotas tribunolas gali užtikrinti politinį legitimumą ir nepriklausomumą. Tuo tarpu, anot profesoriaus, Irako tribunolas, irakiečių akimis, yra ne jų politinio suverenumo ir laisvės, o JAV jėgos išraiška⁴⁴.

Taigi sekdamas išdėstyta mintimi, kad JAV įsteigtas Irako specialusis karo tribunolas neturi politinio legitimumo, profesorius Danilo Zolo teigia, kad kartojama pagrindinė Niurnbergo ir Tokijo karinių tribunolų yda – sukuriama galimybė nugalėtojams teisti nugalėtuosius. Kitaip tariant, nors Niurnbergo ir Tokijo tribunolai tarptautinės teisės požiūriu buvo legalūs ir tam tikra apimtimi legitimūs, tačiau jie leido pažeisti vieną iš svarbiausių tarptautinės baudžiamosios teisės principų – nebaudžiamumą. Būtent netiesioginis atsisakymas teisti Antrą Pasaulinį karą laimėjusių valstybių karo nusikaltėlius ir karo tribunolo sukūrimas pralaimėjusių valstybių karo nusikaltėliams teisti ir atskleidė Niurnbergo ir Tokijo tribunolų trūkumus. Šie karo tribunolai buvo skirti pralaimėtojams teisti, o ne tarptautiniam teisingumui vykdyti. Irako specialiojo karo tribunolo kūrimo procesas, kuomet jis kuriamas buvusio režimo lyderiams teisti, taip pat leidžia daryti prielaidą, kad pagrindinė tribunolo užduotis bus teisingumo vykdymas „pralaimėtojų“ atžvilgiu nusižengusius „laimėtojus“ paliekant nuošaly. Taigi tokio pobūdžio karo tribunolo įsteigimas Irake, profesoriaus manymu, iš esmės neatitinka visuotinai pripažintų šiuolaikinės tarptautinės teisės principų ir dvasios.

2.2. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų sandara

Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų struktūra yra antras ne mažiau diskusijų vertas ir tribunolų specifika atskleidžiantis teisinis tribunolų veiklos pagrindas. Analizuojant tribunolų vidinę sandarą atspirties tašku pasirinktas Siera Leonės karo tribunolas kaip mažiausiai šioje srityje sulaukęs kritikos ir, galima teigti, pažangiausios sudėties tribunolas.

Kaip jau minėta, Siera Leonės tribunolas, skirtingai nei kiti du mišrieji karo tribunolai, nėra nacionalinės teismų sistemos sudedamoji dalis. JT Generalinis Sekretorius kalbėdamas apie Siera Leonės tribunolą pabrėžė, kad tai *sui generis* institucija, kuri nėra nei šalyje veikiančios baudžiamosios justicijos dalis, nei JT organas. Tai tarptautinės sutarties pagrindu įsteigta mišrios

---

⁴⁴ Op. cit. 36, p. 3-4.

jurisdikcijos ir sudėties institucija⁴⁵. Toks tribunolo atskyrimas nuo nacionalinės teismų sistemos lemia ne tik didesnę jo, kaip savarankiškos institucijos, nepriklausomumo laipsnį, bet ir skirtingą nei nacionalinių teismų teisėjų kolegijų sudėtį ir bylų nagrinėjimo pakopas.

Pagal Siera Leonės tribunolo statutą mišrusis Siera Leonės karo tribunolas susideda iš trijų organų – dviejų ar trijų teisėjų kolegijų (šioje potemėje joms skiriamas didžiausias dėmesys), kaltintojo ir registracijos biuro. Šiuo metu veikia viena teisėjų kolegija, kuri nagrinėja bylas pirmąją instanciją, ir antroji kolegija, nagrinėjanti apeliacinius skundus bylose, kurias pirmąją instanciją išnagrinėjo pirmoji teisėjų kolegija. Pabrėžtina, kad derybų dėl Siera Leonės tribunolo steigimo metu tiek Siera Leonės prezidentas, tiek JT Generalinis Sekretorius siūlė nekurti atskiros apeliacinės teisėjų kolegijos. Kitaip tariant, buvo kalbama, kad Siera Leonės tribunolo apeliacinę funkciją reikėtų perduoti TBTJ ir TBTR apeliaciniam teismui⁴⁶. Tačiau JT ST nepaisydama galimybės sutaupyti dalį išlaidų, kurios turėtų būti skirtos Siera Leonės apeliacinei teisėjų kolegijai, ir galimybės užtikrinti vienodą tarptautinės humanitarinės teisės normų aiškinimą ir taikymą, nesutiko su pasiūlyta mintimi.

Siera Leonės statuto 12 straipsnyje nurodyta, kad teisėjų kolegijas sudarys ne mažiau kaip aštuoni arba ne daugiau kaip vienuolika nepriklausomų teisėjų. Pirmąją instanciją bylas nagrinės trys teisėjai, kurių vieną paskirs Siera Leonės vyriausybė, o kitus du – JT Generalinis Sekretorius. Bylas apeliacine tvarka nagrinės penki teisėjai, iš kurių du bus paskirti Siera Leonės vyriausybės, o likę trys – JT Generalinio Sekretoriaus. Pažymėtina, jog analogiška teisėjų kolegijos sudėtis numatyta ir Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatuose 2000/15. Vienintelis skirtumas yra tas, kad tuo atveju, kai apeliacinės bylos nebus itin sudėtingos ir svarbios, jas nagrinės trijų teisėjų kolegija, susidedanti iš dviejų tarptautinių ir vieno Rytų Timoro teisėjo⁴⁷.

Kambodžos karo tribunolas nagrinėjamu aspektu nuo aptartų mišriųjų karo tribunolų skiriasi keliais aspektais. Visų pirma Kambodžoje, skirtingai nei Siera Leonėje ar Rytų Timore, byloms nagrinėti yra numatyta trijų pakopų sistema: 1) teisėjų kolegija, nagrinėjanti bylas pirmąją instanciją, 2) kolegija, kuriai teikiami apeliaciniai skundai ir 3) kolegija, kuri sprendžia teisės ir faktų klausimus bylose, kurias išnagrinėjo apeliacinė teisėjų kolegija⁴⁸ (kasacinė kolegija). Be to, šalia trijų pakopų sistemos įstatyme, steigiančiame Kambodžos tribunolą, numatyta galimybė tam tikrais atvejais sudaryti ir ikiteisminę teisėjų kolegiją. Tuo tarpu tiek Siera Leonės, tiek Rytų

---

⁴⁵ Report of the Secretary-General on the Establishment of the Special Court for Sierra Leone, supra note 146, para. 9.

⁴⁶ Op. cit. 18, p. 14.

⁴⁷ United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art. 22.

⁴⁸ Op. cit 13, p. 191 ir Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea. NS/RKM/0801/12, art. 9.

Timoro karo tribunoluose sukurta tik dviejų pakopų sistema – pirmoji instancija ir apeliacija.

Antras svarbus skirtumas yra tai, kad Kambodžos karo tribunole teisėjų daugumą sudaro nacionaliniai teisėjai. Nacionalinių teisėjų dominavimą atspindi teisėjų kolegijų sudėtis: pirmąją kolegiją sudaro trys teisėjai, iš kurių du yra nacionaliniai, o vienas – tarptautinis. Apeliacinėje teisėjų kolegijoje yra keturi Kambodžos ir trys tarptautiniai teisėjai, o kasacinėje kolegijoje – penki nacionaliniai ir keturi tarptautiniai teisėjai. Pažymėtina, kad Kambodžos teisėjai, sudarydami daugumą teisme, kartu vadovauja ir pačiam teismui. Pavyzdžiui, kiekvienos teisėjų kolegijos pirmininkas yra Kambodžos teisėjas⁴⁹. Tokių nacionalinių teisėjų vaidmens pranašumą ir jų kontrolę tribunolui sąlygoja aplinkybė, jog tribunolas sukurtas pagal Kambodžos įstatymus ir nacionalinę Kambodžos teismų sistemą.

Trečias Kambodžos tribunolo skiriamasis bruožas yra tarptautinių teisėjų skyrimo tvarka. Siera Leonėje ir Rytų Timore tarptautinius teisėjus skiria JT Generalinis Sekretorius. Kambodžoje situacija kiek kitokia – čia visus, tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisėjus skiria Kambodžos nacionalinė Aukščiausioji Teisėjų Taryba. Tarptautinius teisėjus Aukščiausioji Teisėjų Taryba parenka iš sąrašo, kurį parengia JT Generalinis Sekretorius. Pabrėžtina, kad JT Generalinis Sekretorius nėra vienintelis subjektas, galintis siūlyti kandidatus į tarptautinių teisėjų postus. Tais atvejais, kai savo kandidatus į laisvas tarptautinių teisėjų vietas pasiūlo JT valstybės narės ar kiti užsienio juridiniai asmenys, Aukščiausioji Teisėjų Taryba turi teisę neatsižvelgti į JT Generalinio Sekretoriaus siūlymą, o išimtiniais atvejais į tarptautinio teisėjo vietą ji netgi gali paskirti Kambodžos teisėją⁵⁰. Taigi JT vaidmuo ir įtaka formuojant teisėjų kolegijas Kambodžoje yra minimali, o kai kuriais atvejais JT nuomonė gali būti tiesiog ignoruojama.

Kita vertus, įstatyme, steigiančiame Kambodžos tribunolą, yra įtvirtintas saugiklis, leidžiantis išlaikyti tarptautinį elementą tribunole, – tai „super daugumos“ (angl. – *super majority*) balsavimo formulė, taikoma visose trijose pakopose. „Super daugumos“ formulė naudojama tada, kai teisėjų kolegija negali vienbalsiai priimti sprendimo dėl asmens kaltės ar nekaltumo. Tokiu atveju teisiama gali būti pripažintas kaltu arba išteisintas kvalifikuota teisėjų balsų dauguma – „super dauguma“. Tai reiškia, kad jei nacionaliniai teisėjai nori išteisinti ar nuteisti asmenį, būtina, kad tam pritartų bent vienas tarptautinis teisėjas⁵¹. Pavyzdžiui, penkių teisėjų kolegijoje, kurią sudaro trys nacionaliniai ir du tarptautiniai teisėjai, sprendimas gali būti priimtas tik, jei už jį pasisakys mažiausiai keturi teisėjai. Taigi tokios formulės esmė yra ta, kad nepaisant nacionalinių

---

⁴⁹ Op. cit. 15, p. 99.

⁵⁰ Op. cit. 13, p. 191.

⁵¹ *Ibid.* p. 192.

teisėjų daugumos tribunole, joks sprendimas dėl asmens kaltės ar nekaltumo negalės būti priimtas, jei tam nepritaris nė vienas tarptautinis teisėjas.

Dar mažesnis nei Kambodžoje tarptautinės bendrijos vaidmuo formuojant teisėjų kolegijas numatytas specialiojo Irako tribunolo statute. Irako tribunolas, skirtingai nei mišrieji karo tribunolai, suformuotas tik iš nacionalinių teisėjų korpuso. Tarptautinių teisėjų nebuvimas tribunole iš esmės yra pagrindinis specialiojo tribunolo bruožas, skiriantis jį nuo mišriųjų tribunolų.

Pagal Irako tribunolo statutą specialiojo tribunolo organų sistemą sudaro viena ar kelios kolegijos, nagrinėjančios bylą pirmąja instancija, kasacinė kolegija, kuriai suteikta teisė peržiūrėti pirmosios kolegijos priimtus sprendimus ir teisėjai tyrėjai⁵². Teisėjai tyrėjai, kurių gali būti paskirta iki dvidešimties nuolatinė ir iki dešimties atsargos, atlieka tyrimą dėl asmenų patraukimo atsakomybėn. Kitaip tariant, teisėjai tyrėjai vykdo ikiteisminį tyrimą, todėl juos būtų galima laikyti padedančiąja institucija dvipakopei – pirmosios ir kasacinės instancijos – teisėjų kolegijų sistemai, o ne atskira savarankiška pakopa.

Statuto 4 straipsnis numato, kad teisėjų kolegijas sudarys nuolatiniai nepriklausomi teisėjai ir nepriklausomi atsargos teisėjai. Pirmosios instancijos teisėjų kolegija susidės iš penkių nuolatinė teisėjų, o kasacinė kolegija – iš devynių teisėjų. Kasacinės kolegijos teisėjai po jų paskyrimo iš karto turi išrinkti kasacinės kolegijos pirmininką, kuris kartu yra ir tribunolo prezidentas.

Visus Irako tribunolo teisėjus skirs Valdančioji Taryba arba vėlesnė ją pakeisianti vyriausybė pasitarusi su Teismų Taryba. Pabrėžtina, kad Valdančioji Taryba ar ją pakeisianti vyriausybė, jei manys, kad tai būtina, galės paskirti ne Irako, t. y. tarptautinį, teisėją, turintį patirties nagrinėti tribunolo jurisdikcijai priskirtus nusikaltimus. Toks teisėjas turi būti aukštos moralės, nepriklausoma ir sąžininga asmenybė⁵³. Svarbu tai, kad pastaroji statuto nuostata nedetalizuoja ne Irako teisėjų skaičiaus, tad galima teigti, kad statutas tam tikrais atvejais leidžia sudaryti mišrias teisėjų kolegijas, kurios susidėtų iš kelių nacionalinių ir kelių tarptautinių teisėjų. Tokia statuto nuostatų aiškinimo praktika turėtų būti vertinama teigiamai, kadangi ji sudarytų galimybes kuo didesniai tarptautinių teisėjų skaičiui patekti į tribunalą ir tai sąlygotų didesnę tarptautinės bendrijos dalyvavimą procese, taip pat tribunolo nešališkumą ir tarptautinį legitimumą. Kita vertus, net ir sudarius galimybę skirti tarptautinius teisėjus, tai gali neturėti jokios reikšmės tribunolo objektyvumui, kadangi tiek nacionalinius, tiek tarptautinius teisėjus skiria vykdomoji

---

⁵² Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 3.

⁵³ *Ibid.* art. 4.

valdžia, o ne nepriklausomi subjektai, kaip pavyzdžiui, JT Generalinis Sekretorius.

Apibendrinant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų sandaros ypatumus pažymėtina, kad svarbiausi aspektai yra teisėjų kolegijų sudėtis ir jų skyrimo tvarka. Mišriųjų karo tribunolų teisėjų kolegijos visuomet susideda iš nacionalinių ir tarptautinių teisėjų, tuo tarpu specialiojo tribunolo teisėjai yra nacionaliniai, išskyrus jau aptartą išimtį. Be to, mišriųjų tribunolų tarptautinius teisėjus, išskyrus Kambodžoje, skiria nepriklausomas subjektas – JT Generalinis Sekretorius, o visus specialiojo tribunolo teisėjus skiria nacionalinė vykdomoji valdžia. Apibendrinant tribunolų sandarą paminėtina ir tai, kad būtent teisėjų kolegijų vidinė sandara ir jų skyrimo tvarka atriboja mišriuosius ir specialiuosius tribunolus nuo nacionalinių teismų ir tarptautinių *ad hoc* tribunolų. Be to, nuo tribunolų kolegijų sudėties ir subjektų, skiriančių teisėjus, priklauso ir tarptautinės bendrijos vaidmuo bei įtaka tribunolams. Kuo didesnis tarptautinių teisėjų skaičius ir kuo daugiau galimybių nepriklausomiems subjektams skirti teisėjus, tuo labiau tikėtina, kad specialieji ir mišrieji tribunolai bus mažiau veikiami nacionalinių teismų ir valstybės bei bus užtikrintas tarptautinės baudžiamosios teisės principų įgyvendinimas.

2.3. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcija

Nagrinėjant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigimą ir sandarą, pastebėtas žymus tarptautinio elemento vaidmuo. Kitaip tariant, tribunolų kūrimo procese, išskyrus Irako specialųjį tribunolą, didesne ar mažesne apimtimi dalyvauja JT. Analogiškai – formuojant teisėjų kolegijas dalis skiriamų teisėjų yra tarptautiniai. Analizuojant tribunolų jurisdikciją, atskleidžiančią tribunolų veiklos apimtį, taip pat pastebimas tarptautinio elemento vaidmuo, kuris aptariamas per jurisdikcijos *ratione materiae*, *ratione personae* ir *ratione temporis* aspektus. Atkreiptinas dėmesys, kad sisteminė mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcijos analizė atliekama trečioje šio darbo dalyje.

2.3.1. Jurisdikcija *ratione temporis*

Jurisdikcija *ratione temporis* žymi tribunolo jurisdikciją laiko atžvilgiu. Mišrieji ir specialieji karo tribunolai, kaip TBTJ ir TBTR, buvo steigiami siekiant patraukti atsakomybėn asmenis, kaltus už tam tikro konflikto ar galiojusio režimo metu padarytus tarptautinio pobūdžio nusikaltimus. Todėl logiška, kad visų tribunolų jurisdikcija *ratione temporis* turėtų apimti laikotarpį, kada minėti nusikaltimai buvo padaryti, t. y. visą konflikto ar režimo šalyje laikotarpį.

Pagal Siera Leonės tribunolo statutą tribunolas kompetentingas spręsti atsakomybės klausimą tų asmenų, kurie padarė statute apibrėžtus nusikaltimus po 1996 m. lapkričio 30 d. JT Generalinis Sekretorius pranešime JT ST dėl Siera Leonės tribunolo steigimo siūlė dar dvi datas, tačiau JT ST nusprendė pasirinkti būtent 1996 metus, kada buvo sudaryta pirmoji taikos sutartis tarp Siera Leonės vyriausybės ir Jungtinio Revoliucinio Fronto (angl. – *Revolutionary United Front*). Ši data pasirinkta siekiant išlaikyti pusiausvyrą tarp sieko apimti kuo daugiau pilietinio karo metu padarytų pažeidimų ir noro išvengti per didelės *ratione temporis* jurisdikcijos apimties⁵⁴.

Pažymėtina, kad Siera Leonės vyriausybė kritikavo JT pasirinktą datą teigdama, kad dauguma pažeidėjų gali apskritai išvengti atsakomybės. Ji siūlė jurisdikciją *ratione temporis* pradėti skaičiuoti nuo 1991 metų, kada šalyje prasidėjo pilietinis karas. Tokios pozicijos nepalaikė nei JT ST, nei JT Generalinis Sekretorius, kadangi tribunolo kompetencijos išplėtimas nusikaltimams, kurie padaryti prieš dešimt metų, sukeltų neadekvačių sunkumų renkant ir tiriant įrodymus bei pakenktų tribunolo efektyviam ir greitam darbui⁵⁵. Taigi Siera Leonės karo tribunolo jurisdikcija *ratione temporis*, atsižvelgiant į politinius motyvus ir galinčius kilti praktinius sunkumus, apima ne visą, o tik dalį Siera Leonėje vykusio pilietinio karo. Tokia situacija iš esmės atveria problemą dėl nebaudžiamumo už nusikaltimus, padarytus nuo pilietinio karo pradžios iki 1996 m. lapkričio 30 d.

Rytų Timoro tribunolo jurisdikcija *ratione temporis*, skirtingai nei Siera Leonės tribunolo jurisdikcija, yra daug platesnė. Pagal Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatus 2000/15 tribunolas turės išimtinę jurisdikciją tokiems pažeidimams kaip nužudymas ir seksualiniai nusikaltimai, už kuriuos atsakomybę numato nacionalinė teisė, padarytiems nuo 1999 m. sausio 1 d. iki 1999 m. spalio 25 d. Be to, nuostatuose pabrėžta, kad kitiems pažeidimams – tarptautinio pobūdžio nusikaltimams, – įvykdytiems iki 1999 m. spalio 25 d., tribunolas turės jurisdikciją, jei teisės aktai, numatantys atsakomybę už minėtus pažeidimus, neprieštaruoja Pereinamosios administracijos nuostatom⁵⁶. Tai reiškia, kad Pereinamosios administracijos nuostatai numato galimybę patraukti atsakomybėn asmenis, padariusius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus per visą Rytų Timoro okupacijos laikotarpį, t. y. nuo 1975 metų. Tuo tarpu kito mišriojo tribunolo – Kambodžos tribunolo – jurisdikcija *ratione temporis* apima tik trejus metus: nuo 1975 m.

---

⁵⁴ Op. cit. 31, p. 33.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art 2.

balandžio 17 d. iki 1979 m. sausio 6 d.⁵⁷

Specialiojo tribunolo jurisdikcija *ratione temporis*, palyginti su kitais tribunolais, yra pati plačiausia. Irako tribunolo statute numatyta, kad tribunolas kompetentingas nagrinėti visus statute įtvirtintus nusikaltimus, padarytus nuo 1968 m. liepos 17 d. iki 2003 m. gegužės 1 d. Atkreiptinas dėmesys, kad nustatant tribunolo jurisdikciją *ratione temporis*, skirtingai nei Siera Leonėje, nebuvo atsižvelgta į praktinius sunkumus, kurie galėtų kilti dėl labai ilgo laikotarpio.

Plati Rytų Timoro ir Irako tribunolų jurisdikcija *ratione temporis* iškelia klausimą, ar nėra pažeistas vienas iš svarbiausių baudžiamosios teisės principų – *nullum crimen nulla poena sine lege*. Šis principas tiesiogiai įtvirtintas Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatuose 2000/15⁵⁸ ir gali būti išvedamas iš Irako baudžiamosios teisės principų ir tarptautinių įsipareigojimų⁵⁹. Pagal minėtą principą niekas negali būti teisiamas už veikas, kurios jų padarymo metu nebuvo laikomos nusikalstamomis. Taigi kyla klausimas, ar asmenys, padarę atitinkamas veikas Rytų Timoro okupacijos ir Irake vyravusio režimo metu, kai pagal tuometinę nacionalinę ir tarptautinę teisę tokios veikos nebuvo laikomos nusikalstamomis, gali būti traukiami atsakomybėn. Pažymėtina, kad tam tikros veikos buvo pripažintos tarptautinio pobūdžio nusikaltimais tik po 1990 metų kaip TBTJ bei TBTR jurisprudencijos rezultatas⁶⁰. Nagrinėjamu atveju atsakymas į pateiktą klausimą turėtų būti teigiamas, kadangi kaip yra pabrėžęs JT Generalinis Sekretorius ir Kambodžoje veikusi Ekspertų komisija, asmenys, padarę tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, turi būti baudžiami, nes tokias veikas jų padarymo metu draudė tarptautinė paprotinė teisė⁶¹.

2.3.2. Jurisdikcija *ratione personae*

Tribunolo jurisdikcija *ratione personae* apibrėžia subjektus, kurių atžvilgiu tribunole vykdomas baudžiamasis persekiojimas. Tarptautinėje praktikoje yra susiformavusi bendra taisyklė, kad tiek mišrieji ir specialieji karo tribunolai, tiek TBTJ ir TBTR teisia buvusio režimo ar kilusio

---

⁵⁷ Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea. NS/RKM/0801/12 atr. 1-8.

⁵⁸ United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art. 12-13.

⁵⁹ Shany, Yuval. The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals. *Journal of International Criminal Justice*. 2005, nr. 3, p. 7.

⁶⁰ TBTJ apeliacinėje byloje *Prosecutor v. Dusko Tadic* pabrėžta, kad „šiuo metu jau yra nusistovėjusi paprotinės tarptautinės teisės norma, kad nusikaltimai žmoniškumui nebūtinai turi būti susiję su tarptautiniu ginkluotu konfliktu. <...> paprotinė tarptautinė teisė apskritai nereikalauja, kad nusikaltimai žmoniškumui būtų susiję su koku nors konfliktu“. Iki šios bylos privalomu nusikaltimų žmoniškumui sudėties elementu buvo tarptautinis ginkluotas konfliktas. Todėl visos veikos, padarytos netarptautinio ginkluoto konflikto metu ar net nesant jokio konflikto, nebuvo kvalifikuojamos kaip nusikaltimai žmoniškumui.

⁶¹ Op. cit. 15, p. 220.

konflikto lyderius – tai politiniai ar karo lyderiai, kurių įsakymu ir buvo vykdomi tarptautinio pobūdžio nusikaltimai, – žemesnio rango pareigūnus ir privačius asmenis palikdami nacionalinių teismų jurisdikcijai. Dėl šios priežasties galima būtų aptarti tik vieno tribunolo – Siera Leonės – jurisdikciją *ratione personae*, kuri pasižymi tam tikrais ypatumais.

Siera Leonės tribunolo jurisdikcija *ratione personae* apibrėžta statuto 1 straipsnyje, kuris numato, kad tribunolas „turi teisę persekioti asmenis, kuriems tenka didžiausia atsakomybė (angl. – *bear the greatest responsibility*) už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės ir Siera Leonės teisės pažeidimus, padarytus Siera Leonės teritorijoje <...> įskaitant lyderius, kurie vykdydami tokius nusikaltimus kėlė grėsmę taikos procesui įgyvendinti ir vykdyti Siera Leonėje“. Ši statuto nuostata iš esmės apima tris tribunolo jurisdikcijos *ratione personae* subjektus – asmenis, kuriems tenka didžiausia atsakomybė, vaikus-kareivius ir taikos palaikymo operacijų dalyvius⁶².

Derybų dėl Siera Leonės tribunolo steigimo metu JT Generalinis Sekretorius siūlė tribunolo statute numatytą įtvirtinti sąvoką „asmenys, kuriems tenka didžiausia atsakomybė“ pakeisti kita – „labiausiai atsakingi asmenys“ (angl. – *the most responsible*). Pastaroji sąvoka yra platesnė ir apima didesnę subjektų grupę. Kitaip tariant, sąvoka „labiausiai atsakingi asmenys“ apima politinius ir karo lyderius bei kitus pagal pavaldumo grandinę žemiau esančius asmenis, kurie atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ir apimtį gali būti laikomi „labiausiai atsakingais“. Taigi terminas „labiausiai atsakingi“ iš esmės žymi tiek kaltinamų subjektų valdžią ir lyderiavimą, tiek nusikaltimo sunkumą ir apimtį⁶³. Vis dėlto galutiniame statuto variante buvo palikta pirmoji sąvoka, kurios aiškinimas ir taikymo praktika patvirtina, kad tribunolo tikslas yra persekioti padarytų nusikaltimų lyderius, o ne žemesnio rango pareigūnus.

Lyderių atsakomybės klausimas, kaip minėta, aktualus ir kitiems *ad hoc* tribunolams. Tarptautinės teisės teoretikė Madeline H. Morirs⁶⁴, nagrinėdama TBTR jurisdikciją *ratione personae*, iškėlė tarptautinės lyderio atsakomybės teoriją, pagrindžiančią karo tribunolų tikslą persekioti politinius ar karo lyderius. Pagal šią teoriją „asmenys, kurie vadovauja ir veda kitus žmones, turi ypatingą pareigą, peržengiančią nacionalinės valstybės sienas. Tokios vadovavimo pareigos pažeidimas, žmonių naikinimas yra ypatingo pobūdžio nusikaltimas – tai nusikaltimas prieš visą pasaulio bendruomenę“. Taigi tarptautiniai teismai ir (ar) karo tribunolai turi pareigą teisti tokius lyderius, nes jų pažeidimo pobūdis yra globalus.

Viena iš Siera Leonės konflikto ypatybių yra nepilnamečių vaikų kareivių dalyvavimas

---

⁶² Op. cit. 31, p. 27.

⁶³ Op. cit. 18, p. 18-19.

⁶⁴ Moris, Madeline H. *The Trials of Concurrent Jurisdiction: The Case of Rwanda*.

konflikte. Dėl šios priežasties Siera Leonės tribunolo statutas, skirtingai nei kitų tribunolų statutai, atskirai aptaria vaikų atsakomybės klausimą. Pagal statuto 7 straipsnį teismas neturi jurisdikcijos asmenų, kurie būdami jaunesni kaip 15 metų padarė statute apibrėžtus nusikaltimus, atžvilgiu. Tokia nuostata statute įtvirtinta atsižvelgiant į JT Generalinio Sekretoriaus argumentus, jog pirmiausia patys vaikai yra smurto, jėgos, narkotikų bei seksualinės ir psichinės prievartos aukos. Todėl sprendžiant vaikų atsakomybės klausimą turi būti surasta pusiausvyra tarp Siera Leonės vyriausybės reikalavimo bausti vaikus ir tarptautinės teisės normų, saugančių vaikus⁶⁵.

Pažymėtina, kad Siera Leonės tribunolo statutas numato galimybę traukti atsakomybėn asmenis, kurie nusikaltimo padarymo metu buvo nuo 15 iki 18 metų amžiaus. Teisdamas tokius nepilnamečius tribunolas su jais turi elgtis oriai ir pagarbiai atsižvelgdamas į jų jauną amžių, reabilitacijos ir reintegracijos į visuomenę siekį bei į tarptautinius žmogaus teisių, o ypač vaikų, apsaugos standartus. Atkreiptinas dėmesys, kad tarptautinėje teisėje nėra jokių normų, draudžiančių traukti atsakomybėn nepilnamečius asmenis⁶⁶. Priešingai – galimybę baudžiamojon atsakomybėn patraukti vaiką numato JT Vaiko teisių apsaugos konvencija⁶⁷. Taigi vaikų-kareivių (nuo 15 metų) Siera Leonėje pripažinimas nusikaltimų subjektais formaliai atitinka tiek nacionalinę Siera Leonės teisę, tiek ir tarptautinę teisę.

Trečiasis Siera Leonės tribunolo *ratione personae* jurisdikcijos aspektas – taikos palaikymo operacijų dalyviai. Tribunolo statutas numato, kad tribunolas neturi jurisdikcijos asmenų, kurie atvyko kaip tarptautinės organizacijos ar kitos valstybės taikos operacijos palaikymo dalyviai, atžvilgiu. Pagal statutą tokių asmenų padarytus tarptautinio pobūdžio nusikaltimus tiria ir atsakomybėn prieš nacionalinius teismus traukia juos siuntusi valstybė⁶⁸. Tribunolas šiuo atveju turi tik „papildomą“ jurisdikciją, t. y. tais atvejais, kai valstybė, siuntusi asmenį, nenori arba negali iširti padarytos veikos ir patraukti asmens atsakomybėn, tribunolas bet kuriai iš valstybių pasiūlius ir JT ST pritarus gali įgyvendinti jurisdikciją tokio asmens atžvilgiu. Pažymėtina, kad tribunolui suteikta jurisdikcija persekioti taikos palaikymo operacijų dalyvius yra labai ribota, kadangi taikos palaikytojus siuntusi valstybė neturi pareigos jų perduoti tribunolui. Lygiai taip pat tribunolas neturi teisės reikalauti, kad atitinkama valstybė perduotų jo jurisdikcijai tam tikrus asmenis.

---

⁶⁵ Op. cit. 31, p. 29.

⁶⁶ McDonald, Avril. Sierra Leone's shoestring Special Court. *IRRC*. 2002, Vol. 84, N° 845, p. 15.

⁶⁷ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501), str. 37.

⁶⁸ Op. cit. 31, p. 31.

2.3.3. Jurisdikcija *ratione materiae*

Tarptautinis elementas tribunoluose ryškiausiai atsiskleidžia per tribunolų jurisdikciją *ratione materiae*. Ši jurisdikcija apibrėžia nusikalstamas veikas, už kurias asmenys traukiami atsakomybėn. Tiek mišriųjų, tiek specialiojo karo tribunolų jurisdikcija *ratione materiae* apima tarptautinio pobūdžio nusikaltimus ir tam tikrus nacionalinės teisės pažeidimus. Nacionalinės teisės pažeidimai, nurodyti tribunolų statutuose ar kituose dokumentuose, kaip ir pagrindiniai tarptautinio pobūdžio nusikaltimai iš esmės yra tie patys. Todėl analizuojant tribunolų jurisdikciją *ratione materiae*, kaip ir aptariant *ratione personae*, daugiausia dėmesio skiriama vienam, t. y. Siera Leonės tribunolui, kartu išryškinant kitų tribunolų panašumus ir skirtumus.

Pagal Siera Leonės tribunolo statutą tribunolo jurisdikcijai priskiriami tokie tarptautinio pobūdžio nusikaltimai: 1) nusikaltimai žmoniškumui, 2) 1949 metų Ženevos konvencijų 3 bendro straipsnio ir II Papildomo Protokolo pažeidimai bei 3) kiti rimti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai. Visi šie nusikaltimai pagal tarptautinę humanitarinę teisę laikomi turinčiais tarptautinės paprotinės teisės statusą, todėl už juos baudžiama nepriklausomai nuo to, kada jie buvo įvykdyti⁶⁹.

Siera Leonės tribunolo statuto 2 straipsnis, apibrėždamas nusikaltimus žmoniškumui, naudojami TBTJ ir TBTR statutuose pateiktu veikų sąrašu. Pagal mišriojo tribunolo statutą nusikaltimai žmoniškumui – tai bet kuri iš toliau išvardintų veikų, kai rengiami didelio masto ar sistemingi civilių užpuolimai: nužudymas, naikinimas, pavergimas, deportavimas, įkalinimas, kankinimas, išžagininimas, įtraukimas į seksualinę vergovę, vertimas užsiimti prostitucija, priverstinis apvaisinimas, priverstinė sterilizacija ar bet kokios kitos sunkios seksualinės prievartos formos, persekiojimas politiniais, rasiniais, etniniais ar religiniais pagrindais ir kitokios nežmoniškos veikos.

Pažymėtina, kad Siera Leonės tribunolo statutas išskiria devynias alternatyvias veikas, sudarančias nusikaltimų žmoniškumui turinį, kartu nurodydamas, jog tai nėra baigtinis sąrašas. Tuo tarpu Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatai 2000/15 ir Irako tribunolo statutas pateikia platesnį veikų sąrašą. Šalia jau išvardintų veikų, kaip ir TBT statutas, minėti dokumentai nurodo priverstinį žmonių dingimą, apartheido nusikaltimą (Irako statute jo nėra) ir kitas panašias nežmoniškas veikas, kai tyčia sukeliama didelė kančios, sunkūs kūno sužalojimai arba padaroma didelė žala psichinei ar fizinei sveikatai.

---

⁶⁹ Op. cit. 18, p. 33.

Kiek įdomesnių nuostatų, susijusių su nusikaltimo žmoniškumui sudėtimi, pateikia įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą. Minėtas įstatymas seka TBTJ statute įtvirtinta nusikaltimų žmoniškumui sudėtimi, tačiau kartu nurodo, kad visi nusikaltimai žmoniškumui turi turėti diskriminacinį ar persekiojimo elementą⁷⁰. Tuo tarpu TBTJ nagrinėtoje *Kaltintojas v. Dusko Tadic* byloje, tribunolas yra nurodęs, kad „tarptautinė paprotinė teisė, kaip laipsniško tarptautinės ir nacionalinės teisės vystimosi rezultatas, nusikaltimų žmoniškumui atžvilgiu nenumato diskriminacinio ar persekiojimo elemento būtinybės“⁷¹. Taigi diskriminacinio ir persekiojimo elementų įterpimas į nusikaltimų žmoniškumui sudėtį įstatyme, steigiančiame Kambodžos tribunolą, iš esmės neprieštarauja tarptautinei teisei, tačiau susiaurina nusikaltimo sudėties dispoziciją.

Antroji Siera Leonės tribunolo statute įtvirtintų nusikaltimų grupė – 1949 metų Ženevos konvencijų 3 bendro straipsnio ir II Papildomo Protokolo pažeidimai. Svarbu tai, kad 3 bendras Ženevos konvencijų straipsnis ir II Papildomas Protokolas, aiškinant juos įprasta tarptautinei humanitarinei teisei apimtimi, yra taikomi netarptautinių ginkluotų konfliktų metu. Tačiau šiuolaikinės humanitarinės teisės prasme 3 bendras straipsnis ir II Papildomo Protokolo nuostatos gali būti taikomos ir tarptautinio ginkluoto konflikto metu, kadangi jos įtvirtina minimalių taisyklių ir apsaugos standartą, taikomą bet kokio konflikto metu⁷². Taigi galima teigti, kad už Siera Leonės statute įtvirtintų nusikaltimų padarymą gali būti teisiama nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimai padaryti tarptautinio ar netarptautinio ginkluoto konflikto metu. Toks statuto nuostatos aiškinimas yra reikšmingas tuo aspektu, jog Siera Leonės konfliktas tarptautinėje bendrijoje yra kvalifikuojamas kaip netarptautinis, tačiau tam tikrais etapais, kai kurių teoretikų vertinimu, peraugęs į tarptautinį⁷³. Jei sutiktumėme su nuomone, kad tam tikri Siera Leonės konflikto etapai sudarė tarptautinį ginkluotą konfliktą ir laikytumėmės klasikinio tarptautinės humanitarinės teisės aiškinimo, kad 3 bendras Ženevos konvencijų straipsnis ir II Papildomas Protokolas taikomi tik netarptautinių ginkluotų konfliktų atveju, tai teoriškai susidarytų galimybė asmenims, pažeidusiems 3 bendro straipsnio II Papildomo Protokolo nuostatas, likti nenubaustiems. Tad siekiant išvengti nusikaltusių asmenų nebaudžiamumo reikėtų sutikti su TBTJ pozicija, kad 3 bendras straipsnis ir II Papildomas Protokolas turėtų būti taikomas ir šiuolaikinių tarptautinių

---

⁷⁰ Op. cit. 13, p. 194.

⁷¹ International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dusko Tadic* (case No. IT-94-1-A). 15 July 1999, para 292.

⁷² International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic* (case No. IT-98-34). 31 March 2003, para 228.

⁷³ Op. cit. 18, p. 38.

ginkluotų konfliktų metu.

Trečioji Siera Leonės tribunole įtvirtintų nusikaltimų grupė – kiti rimti tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimai. Pažymėtina, kad pastaroji nusikaltimų grupė Rytų Timoro tribunolo Pereinamosios administracijos nuostatuose, Irako tribunolo statute ir įstatyme, steigiančiame Kambodžos tribunolą, yra sujungta su Siera Leonės tribunolo statuto antrąja grupe į vieną grupę, pavadintą karo nusikaltimais. Minėtuose dokumentuose karo nusikaltimų sąvoka yra kur kas platesnė: ji ne tik apima Siera Leonės tribunolo statute nurodytus 3 bendro Ženevos konvencijos straipsnio ir II Papildomo Protokolo pažeidimus bei kitus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus, bet ir praplečia veikų, laikomų karo nusikaltimais, sąrašą įtraukdama tokias veikas kaip sunkūs Ženevos konvencijų pažeidimai bei tarptautinės humanitarinės teisės normų, taikomų tarptautinių ginkluotų konfliktų metu, pažeidimai.

Atkreiptinas dėmesys, kad karo nusikaltimų sąrašas, įtvirtintas Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatuose ir Irako tribunolo statute, yra identiškas TBT statuto nuostatoms. Taip yra dėl tos priežasties, kad rengiant Rytų Timoro, o vėliau ir Irako tribunolų veiklos dokumentus, buvo vadovaujami TBT statutu. Įdomu tai, kad pradėjus veikti Rytų Timoro tribunolui, TBT statusas dar nebuvo įsigaliojęs, todėl Rytų Timoro tribunolas buvo pirmoji teisminė institucija, galėjusi pritaikyti TBT statuto nuostatas⁷⁴.

Jei truputį pasigilintume į aukščiau išsakytą mintį, kad mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų statutai perkelia TBT statuto nuostatas, numatančias atsakomybę ne tik už karo nusikaltimus, bet ir už nusikaltimus žmoniškumui bei genocidą⁷⁵, būtų galima susidurti su taip vadinama teisinės šizofrenijos problema. Teisinė šizofrenija – tai teisės dvilypumas, teisinio vientisumo nebuvimas, kuris paprastai susidaro esant racionalumo derinant nacionalinę ir tarptautinę teisę stokai. Ši problema ypač aktuali Irako specialiajam karo tribunolui. Irako karo tribunolas, skirtingai nei mišrieji karo tribunolai, iš esmės neturi tarptautinio elemento, todėl tai yra pagrindinė priežastis teisiniam dvilypumui atsirasti. Pavyzdžiui, tarptautinio elemento atsisakymas formuojant Irako tribunolo sudėtį ir tribunolo statuto kūrimas remiantis tarptautinės baudžiamosios teisės normomis arba minimalaus vaidmens tarptautiniams ekspertams suteikimas aiškinant ir taikant tarptautinės teisės normas neskatina teisinio vientisumo. Priešingai – tokia situacija leidžia daryti prielaidą, kad rengiant Irako tribunolo statutą tarptautinė baudžiamoji teisė buvo pasirinkta tik turint tikslą įgyti tarptautinį Irako tribunolo legitimumą, o ne tobulinti nacionalinę teisę. Todėl didesnis dėmesys

---

⁷⁴ Op. cit. 14, p. 230.

⁷⁵ Siera Leonės tribunolo statute genocido nusikaltimo nėra, kadangi ST Generalinis Sekretorius manė, jog nėra jokių įrodymų, patvirtinančių, kad Siera Leonėje kuriuo nors metu vyko masinės ir plačiai paplitusios žudynės siekiant išnaikinti tam tikrą žmonių grupę ar jos dalį dėl nacionalinių, rasinių, etninių ar religinių pagrindų.

nacionalinei teisei, kuri turėtų būti tobulinama siekiant pašalinti įvairius nukrypimus ir reglamentavimo stoką, ne tik būtų palankesnė priemonė efektyviai tribunolo veiklai (atsižvelgiant į teisėjų, prokurorų ir gynėjų profesinius gabumus), bet ir leistų išvengti teisinės šizofrenijos sindromo⁷⁶.

Be teisės šizofrenijos sindromo Irako specialiajam tribunolui būdingas istorinės realybės, o kartu ir teisinio reglamentavimo išbaigtumo ignoravimas. Tokią prielaidą pirmiausia galima daryti atsižvelgiant į tai, kad nustatant Irako tribunolo jurisdikciją *ratione materiae* nebuvo įtrauktas kankinimo nusikaltimas (kankinimas, kaip tarptautinio pobūdžio nusikaltimas, nurodytas tik Rytų Timoro Pereinamos administracijos nuostatuose). Kankinimas – tai vienas iš dažniausių ir didžiausio masto nusikaltimų, padarytų Sadamo Huseino režimo laikotarpiu⁷⁷. Taigi nenustatant atsakomybės už kankinimus ne tik pažeidžiamas vienas iš pagrindinių tarptautinės baudžiamosios teisės principų – nebaudžiamumas, – bet ir nepaisoma šalies istorinių aplinkybių ir tikslo, dėl kurio buvo steigiamas pats tribunolas, t. y. patraukti atsakomybėn asmenis už režimo metu padarytus tarptautinės humanitarinės teisės ir žmogaus teisių pažeidimus.

Tęsiant Irako tribunolo ypatumų aptarimą ir lyginant jį su kitais nagrinėjamais tribunolais, galima išskirti dar vieną teisinį Irako tribunolo statuto neišbaigtumą. Pagal specialiojo tribunolo statutą tribunolo jurisdikcija *ratione materiae* neapima tokių nusikaltimų, už kuriuos atsakomybę numato nacionalinė teisė, kaip, pavyzdžiui, nužudymas, seksualiniai nusikaltimai ir nuosavybės sunaikinimas. Tuo tarpu Siera Leonės tribunolo statute minimi du paskutiniai, o Pereinamosios administracijos nuostatuose – du pirmieji nusikaltimai. Įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą, taip pat numato, kad nužudymas užtraukia atsakomybę pagal nacionalinę teisę. Tiesa, Irake už minėtų nusikaltimų padarymą asmuo galėtų būti teisiamas paprastame nacionaliniame teisme, tačiau nesugebėjimas teisti asmens už visus padarytus nusikaltimus viename teisme (šiuo atveju Irako specialiame tribunole) turėtų būti vertinamas neigiamai, kadangi taip yra sudaromos sąlygos nepagrįstai išskirti baudžiamuosius procesus.

Taigi apibendrinant tribunolų jurisdikciją *ratione materiae* būtų galima išskirti kelis pažangius ir neigiamus aspektus. Kaip teigiamą momentą verta paminėti tribunolų statutuose susiformavusią praktiką nacionalinį jurisdikcijos aspektą apibrėžti atsižvelgiant į šalyje kilusio konflikto pobūdį ir istorines aplinkybes. Tuo tarpu neigiamu momentu būtų galima laikyti tai, kad tarptautinis jurisdikcijos elementas dažnai „pasiskolinamas“ iš TBT, TBTJ ar TBTR statutų. Tokia

---

⁷⁶ Shany, Yuval. The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals. *Journal of International Criminal Justice*. 2005, nr. 3, p. 5, 8.

⁷⁷ *Ibid.* p 6.

praktika ne tik kelia abejonių dėl galimybių įgyvendinti tribunolų tikslus, bet ir dėl tribunolų teisėjų profesinio ir kvalifikacinio gebėjimo aiškinti ir įgyvendinti (Rytų Timoro atveju dar niekada netaikytas) tarptautinės baudžiamosios teisės normas. Kita vertus, TBT, TBTJ ir TBTR jurisdikcijos *ratione materiae* perkėlimas mišriesiems ir specialiesiems karo tribunolams turėtų padėti užtikrinti tarptautinių baudžiamųjų teismų ir karo tribunolų jurisdikcijos vientisumą ir tarpusavio suderinamumą.

3. Pagrindiniai mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos aspektai

Steigiant TBT vienas iš aktualiausių ir bene daugiausiai diskusijų sukėlęs klausimas buvo kuriamos naujos tarptautinės teisminės institucijos jurisdikcija⁷⁸. Ne išimtis yra mišrieji ir specialieji karo tribunolai. Formuojant šias institucijas ir nustatant tribunolų veiklos sritį, apimtį, teisiųjų subjektų ratą ir sprendžiant kompetencijos su kitomis teisminėmis institucijomis pasidalijimo klausimą daugiausia dėmesio skirta jurisdikcijai. Jurisdikcijos rūšies parinkimas, jos apibrėžimas ir tinkamo jurisdikcijos teisinio pagrindo suformavimas nėra vien tik procedūrinis formalumas: nuo tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtintos jurisdikcijos rūšies turėtų priklausyti steigiamųjų teisminių institucijų veikla, jos efektyvumas ir produktyvumas. Taigi siekiant visapusiškai iširti mišriuosius ir specialiuosius karo tribunolus ir pirmose darbo dalyse aptarus tribunolų steigimo, struktūros ir bendruosius jurisdikcijos klausimus yra svarbu sistemaiškai išanalizuoti pagrindinius šių institucijų jurisdikcijos aspektus.

Šioje darbo dalyje nagrinėjami tokie pagrindiniai mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos aspektai: 1) jurisdikcijos rūšis – konkuruojanti ir išimtinė, 2) ginčai, kylantys dėl tribunolų jurisdikcijos. Siekiant nuoseklios ir vientisos analizės naudojant sisteminių, lingvistinių ir lyginamąjį teisės tyrimo metodus pirmiausia nagrinėjamos mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos rūšys ir aptariami probleminiai klausimai, kartu analizuojamas ir vienam iš mišriųjų karo tribunolų būdingas jurisdikcijos porūšis – universalioji jurisdikcija. Ketvirtojoje šios potėmės dalyje aptariama mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų ir TBT jurisdikcija lyginamuoju aspektu.

3.1. Konkuruojanti ir išimtinė jurisdikcija

Susiformavusioje tarptautinių baudžiamųjų teismų ir karo tribunolų praktikoje dažniausiai sutinkamos keturios pagrindinės jurisdikcijos rūšys – konkuruojanti, išimtinė, papildanti ir universalioji. Mišrieji ir specialieji karo tribunolai „dalinasi“ dvi pirmąsias jurisdikcijos rūšis. Be to, konkuruojanti jurisdikcija yra įtvirtinta ir TBTJ bei TBTR statutuose. Papildančios jurisdikcijos rūšis yra nustatyta TBT statute ir atskleidžia vieną iš specifinių TBT bruožų, o universalioji jurisdikcija tam tikra apimtimi yra siejama tiek su nacionaliniais, tiek su tarptautiniais teismais ir karo tribunolais.

---

⁷⁸ Op. cit. 76.

Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų, kaip ir kitų tarptautinių teismų, jurisdikcija apibrėžta jų steigiamuosiuose dokumentuose. Siera Leonės karo tribunolo statuto, kuris yra sudedamoji JT ir Siera Leonės tarptautinės sutarties dėl Siera Leonės karo tribunolo steigimo dalis, 8 straipsnis nustato konkuruojančią tribunolo ir nacionalinių teismų jurisdikciją. Konkuruojanti jurisdikcija tam tikra apimtimi įtvirtinta ir specialiojo Irako karo tribunolo statute. Tuo tarpu kitų dviejų mišriųjų karo tribunolų – Rytų Timoro ir Kambodžos – steigiamuosiuose dokumentuose nustatyta (ar išplaukia iš jų) kita jurisdikcijos rūšis – išimtinė jurisdikcija.

Atsižvelgiant į tai, kad konkuruojanti jurisdikcija yra viena iš labiausiai tarptautinėje baudžiamojoje praktikoje paplitusių ir daugiausiai probleminių klausimų kelianti jurisdikcijos rūšis, šioje dalyje pateikiama detali konkuruojančios jurisdikcijos analizė. Pirmiausia nagrinėjami konkuruojančios jurisdikcijos bruožai, aptariamos pagrindinės su konkuruojančia jurisdikcija susijusios problemos. Išimtinė karo tribunolų jurisdikcija analizuojama išskiriant esminius jos bruožus ir lyginant su konkuruojančia jurisdikcija.

3.1.1. Konkuruojanti jurisdikcija

Konkuruojanti jurisdikcija teorine ir lingvistine prasme galėtų būti suvokiama kaip dviejų ar daugiau teisminių institucijų „varžymasis“ išspręsti tarp tam tikrų subjektų kilusį ginčą ar patraukti atsakomybės asmenis, padariusius tam tikrus nusikaltimus. *Henry Campbell Black's* teisės žodyne⁷⁹ konkuruojanti jurisdikcija aiškinama kaip kelių skirtingų teismų teisė spręsti tą patį klausimą pagal ieškovo pasirinkimą. Kitaip tariant, konkuruojanti jurisdikcija reiškia tai, kad dvi ar daugiau teisminių institucijų pagal savo kompetenciją turi teisę spręsti tą patį ginčą, o baudžiamosios bylos atveju – vykdyti baudžiamąjį persekiojimą tų pačių subjektų atžvilgiu.

Atkreiptinas dėmesys, kad tuo atveju, kai karo tribunolas yra konkuruojančios jurisdikcijos, galima situacija, kad asmenį už tą patį nusikaltimą atsakomybės patrauks tiek karo tribunolas, tiek nacionalinis teismas. Kilus tokiam jurisdikcijos „konfliktui“, viena iš institucijų (paprastai nacionalinis teismas) atsisako savo jurisdikcijos kitos institucijos (tribunolo) naudai, t. y. karo tribunolas įgyja pirmumą įgyvendinti savo jurisdikciją nacionalinio teismo atžvilgiu. Tokia teorinė konkuruojančios jurisdikcijos schema, siekiant detalios ir visapusiškos šios jurisdikcijos rūšies analizės, galėtų būti pavadinta „grynąja“.

Mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų praktikoje aukščiau minėtas teorinis „grynosios“

---

⁷⁹ Op. cit. 7.

konkuruojančios jurisdikcijos modelis gali būti pritaikomas tik Siera Leonės karo tribunolui. Šio tribunolo statuto 8 straipsnio 1 dalis nustato bendrąją taisyklę, kad tribunolo ir nacionalinių teismų jurisdikcija yra konkuruojanti, o 2 dalis formuoja nuostatą, kad tribunolas turi pirmenybę nacionalinių teismų atžvilgiu. Tokios formuluotės leidžia daryti prielaidą, kad nacionaliniai Siera Leonės teismai gali traukti atsakomybės asmenis už tuos nusikaltimus, kurie yra įtvirtinti tribunolo statute, jei persekioti šių asmenų nesiima tribunolas. Kilus nacionalinio teismo ir Siera Leonės tribunolo jurisdikcijos „konfliktui“, pirmumas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą suteikiamas karo tribunolui.

Specialiojo Irako karo tribunolo statute suformuotas konkuruojančios jurisdikcijos modelis labiau primena ne „grynąją“ konkuruojančią jurisdikciją (taip paprastai nurodoma tarptautinėje literatūroje⁸⁰), o konkuruojančios ir išimtinės jurisdikcijos sintezę. Kitaip tariant, specialiojo tribunolo statutas šalia konkuruojančios jurisdikcijos nustato ir išimtinę. Konkuruojanti jurisdikcija yra skirta santykiui tarp tribunolo ir nacionalinių teismų apibrėžti, kai nagrinėjama byla dėl padarytų nacionalinės teisės pažeidimų, įtvirtintų statute. Tuo tarpu išimtinė tribunolo jurisdikcija yra nustatyta dėl visų kitų tribunolo statute apibrėžtų nusikaltimų, t. y. Irako tribunolas turi išskirtinę teisę baudžiamojon atsakomybės traukti asmenis, kaltinamus vykdžius genocidą, karo nusikaltimus ar nusikaltimus žmoniškumui⁸¹. Atkreiptinas dėmesys, kad pagrindinė priežastis Irako tribunolui steigti buvo siekis patraukti baudžiamojon atsakomybės asmenis, padariusius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, todėl išimtinės jurisdikcijos suteikimas tokių nusikaltimų atžvilgiu leistų daryti prielaidą, kad pagrindinė ir didžiausią reikšmę turinti Irako tribunolo jurisdikcija yra išimtinė, o ne konkuruojanti.

Analizuojant bendruosius konkuruojančios jurisdikcijos aspektus svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad konkuruojanti jurisdikcija suteikia galimybę (privilegiją) karo tribunolams perimti nacionaliniuose teismuose prasidėjusius procesus. Siera Leonės tribunolo statuto 8 straipsnis nustato, kad bet kurioje proceso nacionaliniame teisme stadijoje Siera Leonės tribunolas gali paprašyti nacionalinio teismo atsisakyti savo jurisdikcijos tribunolo naudai. Specialiojo Irako tribunolo statutas šiuo klausimu pateikia specifinę formuluotę: „bet kurioje proceso nacionaliniame teisme stadijoje tribunolas gali paprašyti bet kokio Irako teismo perduoti pradėtą nagrinėti bylą, kuri yra susijusi su bet koku statute įtvirtintu nusikaltimu. Nacionalinis teismas turi perduoti šią

---

⁸⁰ Geiß, P.; Bulinckx, N. International and Internationalized Criminal Tribunals: a synopsis. *International Review of the Red Cross*. 2006, Vol. 88, N° 861, p. 57.

⁸¹ Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 29.

bylą⁸². Ši formuluo­te yra reikšminga tuo aspektu, jog Irako tribunolas visų nusikaltimų, apibrėžtu statute, išskyrus nacionalinės teisės pažeidimus, atžvilgiu naudo­jasi išim­­tine jurisdikcija. Išimtinė tribunolo jurisdikcija reiškia tai, kad joks nacionalinis teismas negali nagrinėti nusikaltimo, priskirto tribunolo išim­­tinei kompetencijai. Be to, išimtinės jurisdikcijos atveju pradėto proceso perdavimas neturėtų būti leidžiamas, kadangi pats procesas nacionaliniame teisme pradėtas pažeidžiant išimtinę jurisdikciją, t. y. neteisėtai. Iš Irako tribunolo statute įtvirtintos formuluo­tos išplaukia, kad tais atvejais, kai nacionalinis teismas pradeda nagrinėti bylą, susijusią su Irako tribunolo statute apibrėžtais nusikaltimais, Irako tribunolas turi galimybę pasinaudoti konkuruojančios jurisdikcijos „privilegija“ perimti prasidėjusį procesą. Nesuteikus tokios galimybės visi nacionalinių teismų pradėti procesai, kurie susiję su kitais nei nacionalinės teisės pažeidimai nusikaltimais, turėtų būti traktuojami kaip neteisėti, nes pagal statutą teisingi tribunolui, o ne nacionaliniams teismams. Vadina­si, specifinė Irako tribunolo statuto formuluo­te per konkuruojančios jurisdikcijos „privilegija“ panaikina nacionaliniuose teismuose pradėtų procesų, susijusių su tarptautinio pobūdžio nusikaltimais, neteisėtumą.

3.1.2. Probleminiai konkuruojančios jurisdikcijos aspektai

Tarptautinės teisės teoretikai analizuodami konkuruojančią jurisdikciją ir nagrinėdami tarptautinių baudžiamųjų teismų ir karo tribunolų statusus, jų veiklos praktiką skiria tokius konkuruojančios jurisdikcijos probleminius aspektus: 1) tribunolų ir nacionalinių teismų „nepasidalijimas“ kaltinamaisiais, 2) privilegijos teisian­ti tribunole ir 3) nacionalinių teismų piktnaudžiavimas ar negalėjimas tinkamai pasinaudoti konkuruojančia jurisdikcija.

Pirmasis probleminis konkuruojančios jurisdikcijos klausimas – kaltinamųjų „nepasidalijimas“ tarp tribunolų ir nacionalinių teismų – yra susijęs su tribunolų jurisdikcija *ratione personae*. Kaip minėta, jurisdikcija *ratione personae* žymi subjektus, kurių atžvilgiu tribunole vykdomas baudžiamasis persekiojimas. Karo tribunolai baudžiamojon atsakomybėn paprastai traukia politinius ar karo lyderius⁸³, kurių įsakymu ir buvo vykdomi tarptautinio pobūdžio nusikaltimai, o žemesnio rango pareigūnai ir privatūs asmenys paliekami nacionalinių teismų jurisdikcijai. Tokią taisyklę patvirtina Siera Leonės tribunolo statusas⁸⁴, kuris aiškiai apibrėžia tribunolo jurisdikciją *ratione personae*. Atkreiptinas dėmesys, kad panaši formuluo­te yra

⁸² Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 29.

⁸³ Op. cit. 18, p. 14.

⁸⁴ Žr. 2.3.2. Jurisdikcija *ratione personae*.

įtvirtinta ir išimtinės jurisdikcijos Kambodžos tribunolo steigiamajame dokumente⁸⁵.

Skirtingas nei susiformavusi praktika taisykles nustato specialiojo Irako tribunolo statutas. Šio tribunolo statuto 1 straipsnyje įtvirtinta, kad tribunolas savo jurisdikciją įgyvendina bet kokio Irako piliečio ar gyventojų, įvykdžiusio statute apibrėžtus nusikaltimus, atžvilgiu (analogiška nuostata taip pat pakartota ir 10 statuto straipsnyje). Taigi Irako tribunolo jurisdikcija *ratione personae* apima individualiais požymiais neapibrėžtą asmenų ratą, todėl galima situacija, kad tą patį asmenį atsakomybėn norės patraukti ir tribunolas, ir nacionalinis teismas. Toks potencialus „nepasidalinimas“ kaltinamaisiais galėtų būti traktuojamas kaip „pozityvusis nepasidalinimas“. Tais atvejais, kai kaltinamas asmuo yra valstybėje (šiuo atveju Irake), Irako tribunolas gali pasinaudoti pirmumo teise patraukti kaltinamą asmenį atsakomybėn arba naudodamasis konkuruojančios jurisdikcijos „privilegija“ perimti iš nacionalinio teismo prasidėjusį procesą. Problema kyla tuo atveju, kai kaltinamas asmuo yra kitoje valstybėje ir prireikia pasinaudoti ekstradicijos institutu. Konkuruojanti tribunolo jurisdikcija, turėdama pirmumą prieš nacionalinius teismus, tokio pirmumo trečiųjų šalių teismų atžvilgiu neturi⁸⁶. Tai reiškia, kad trečioji šalis, esant tribunolo ir nacionalinio teismo prašymui dėl ekstradicijos, yra laisva apsispręsti – išduoti asmenį tribunolui, nacionaliniam teismui arba visai jo neišduoti⁸⁷. Galima situacija, kad trečioji valstybė, nenorėdama išduoti asmens tribunolui arba tiesiog pasinaudodama diskrecijos teise pasirinkti, išduos asmenį nacionaliniam valstybės teismui. Tokiu atveju ekstradicijos būdu nacionaliniam teismui perduoto asmens baudžiamąjį persekiojimą tribunolas galėtų vykdyti tik pagal konkuruojančios jurisdikcijos taisykles perėmęs procesą iš nacionalinio teismo.

Kitas „nepasidalinimo“ kaltinamaisiais atvejis nepriklauso nuo tribunolo jurisdikcijos *ratione personae*. Iš esmės, konkuruojanti jurisdikcija nenustato pareigos tribunolui pasinaudoti pirmumo teise traukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, patenkančius į jurisdikcijos *ratione personae* sritį, todėl net ir esant aiškiai apibrėžtai tribunolo jurisdikcijai *ratione personae*, tribunolas gali ir nepasinaudoti jam suteikta pirmumo teise⁸⁸. Tokiu atveju efektyviam teisingumui užtikrinti ir nebaudžiamumui pašalinti turėtų pradėti veikti nacionalinio teismo jurisdikcija. Tačiau teoriškai galima situacija, kad nei tribunolas, nei nacionalinis teismas jurisdikcijos atitinkamo asmens atžvilgiu neįgyvendins (tai galėtų būti traktuojama kaip „negatyvus nepasidalinimas“

---

⁸⁵ Įstatymo, steigiančio Kambodžos tribunolą, 2 straipsnis nustato, jog specialiosios Kambodžos kolegijos steigiamos „aukštiesiems Kampukos demokratinės respublikos vadovams ir tiems, kurie yra labiausiai atsakingi“ už įstatyme įtvirtintų nusikaltimų padarymą, teisti (pranc. – *juger les hauts dirigeants du Kampuchea démocratique et ceux qui sont les plus hautement responsables*).

⁸⁶ Op. cit. 18, p. 18.

⁸⁷ Op. cit. 54.

⁸⁸ *Ibid.*

kaltinamaisiais). Pažymėtina, kad nei Siera Leonės, nei Irako tribunolų statutai tokio konkuruojančios jurisdikcijos aspekto nereguliuoja. Tribunolų statutai nenustato jokių kriterijų ar principų (išskyrus jurisdikciją *ratione personae*, apibrėžtą Siera Leonės tribunolo statute), kuriais reikėtų vadovautis sprendžiant kaltinamųjų paskirstymo tarp tribunolų ir teismų klausimą siekiant išvengti nebaudžiamumo pavojaus. Vadinasi, nesant jokių orientacinių nuostatų „negatyvaus nepasidalinimo“ kaltinamaisiais klausimas kiekvienu atveju turėtų būti sprendžiamas atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, padaryto nusikaltimo sunkumą ir prigimtį, taip pat į tribunolo tikslus ir paskirtį bei konkuruojančios jurisdikcijos nustatymo priežastis.

Antrasis probleminis konkuruojančios jurisdikcijos aspektas – privilegijos teisiant tribunole. Tarptautinės teisės literatūroje neretai teigiama, kad privilegijos tarptautiniuose teismuose ir tribunoluose atskleidžiamos per teisingą ir palankų baudžiamąjį procesą, kuris grindžiamas tarptautiniais žmogaus teisių apsaugą reglamentuojančiais dokumentais (ypač 1966 m. JT Tarptautinių pilietinių ir politinių teisių paktu). Būtent siekis apsaugoti žmogaus teises lemia tai, kad tribunolai neskiria mirties bausmės (išimtis yra Irako tribunolas, kuris bausmes skiria vadovaudamasis nacionaliniu baudžiamuoju kodeksu⁸⁹, įtvirtinančiu aukščiausią – mirties – bausmę). Griežčiausia karo tribunolų skiriama bausmė yra laisvės atėmimas iki gyvos galvos. Tuo tarpu nacionaliniai teismai be nuosavybės konfiskavimo ar laisvės atėmimo gali skirti ir mirties bausmę.

Dar viena proceso tribunole privilegija yra procesinės garantijos. Tiek Siera Leonės, tiek Irako tribunolų statutai nustato kaltinamojo teises⁹⁰ (angl. – *rights (guarantees) of the accused*). Šių teisių sąrašas yra beveik identiškas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁹¹ 6 straipsnio nuostatomis, apibrėžiančioms teismines garantijas. Be to, teisminės garantijos tribunoluose yra užtikrinamos nustatant aukštus kvalifikacinius reikalavimus teisėjams („aukštos moralės, nešališki ir sąžiningi bei atitinkantys aukščiausioms teisinėms pareigoms keliamus reikalavimus atitinkamoje valstybėje“⁹²). Pažymėtina, kad visų šių teisminių garantijų nacionaliniai teismai, neturėdami tinkamos teisinės ir finansinės bazės, yra nepajėgūs užtikrinti.

Trečioji proceso tribunole privilegija – tribunolo nešališkumas – išplaukia iš kitų aukščiau minėtų privilegijų. Nacionaliniuose teismuose, kuriuose tarptautiniai žmogaus teisių apsaugos standartai nėra tokie aukšti ir išplėtoti kaip tarptautiniuose tribunoluose, teisiamieji gali susidurti su

---

⁸⁹ Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 24.

⁹⁰ Statute of the Special Court for Sierra Leone, art. 17; The Statute of the Iraqi Special Tribunal, art. 20.

⁹¹ 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987).

⁹² Statute of the Special Court for Sierra Leone, art. 13.

teisėjų šališkumo problema, kai „nugalėtojai teisia nugalėtuosius“⁹³. Tuo tarpu tribunolų statutuose suformuotas teisingo ir nepriklausomo proceso mechanizmas sudaro sąlygas teisėjų objektyvumui ir nešališkumui užtikrinti. Atkreiptinas dėmesys, kad tarptautinės teisės doktrinoje ši nuomonė nėra visuotinai palaikoma, priešingai, kaip jau buvo nagrinėta, kvestionuojamas ne tik karo tribunolų, ypač Irako karo tribunolo, objektyvumas ir nešališkumas, bet ir pačių tribunolų legalumas⁹⁴.

Nemažai diskusijų tarptautinėje baudžiamojoje justicijoje kelia ir trečiasis probleminis konkuruojančios jurisdikcijos aspektas – nacionalinių teismų piktnaudžiavimas ar negalėjimas tinkamai pasinaudoti konkuruojančia jurisdikcija. Karo tribunolams apsiribojus lyderių ir vadų teismu, didžioji dalis asmenų, padariusių tribunolų statutuose apibrėžtus nusikaltimus, paliekami nacionalinių teismų kompetencijai. Pavyzdžiui, Siera Leonės karo tribunolas yra pateikęs kaltinimus 11 asmenų. Visi kiti asmenys už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės ir Siera Leonės teisės pažeidimus, padarytus Siera Leonės teritorijoje, turi būti teisiami nacionaliniuose Siera Leonės teismuose. Panaši situacija susiformavo ir kitų konkuruojančios jurisdikcijos tribunolų praktikoje: pavyzdžiui, Ruandoje TBTR atsakomybėn patraukė tik mažą dalį visų kaltinamųjų palikdamas daugiau kaip 90000 bylų nacionaliniams Ruandos teismams⁹⁵.

Toks neadekvatus kaltinamųjų pasiskirstymas tarp tribunolų ir nacionalinių teismų gali lemti pastarųjų institucijų nepajėgumą: nacionaliniams teismams gali nepakati ne tik techninių, bet ir teisinių, finansinių bei fizinių galimybių baudžiamajam persekiojimui vykdyti. Reikiamų priemonių trūkumas gali sąlygoti nesąžiningą ar netinkamai vykdomą teismo procesą, kai neužtikrinamas teismų ir teisėjų nešališkumas ir nepriklausomumas bei kruopštus ir visapusiškas bylos nagrinėjimas. Be to, didelis nacionaliniams teismams tenkantis bylų kiekis gali skatinti teismų nesąžiningumą. Kitaip tariant, nacionalinis teismas, pasinaudodamas dideliu bylų skaičiumi, gali piktnaudžiauti konkuruojančia jurisdikcija ir atskirų asmenų atžvilgiu, siekdamas apsaugoti juos nuo tarptautinės baudžiamosios atsakomybės, organizuoti fiktyvų teismo procesą. Šis klausimas detalčiau aptariamas nagrinėjant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų ir TBT jurisdikciją lyginamuoju aspektu.

---

⁹³ Op. cit. 54.

⁹⁴ Op. cit. 36, p. 3.

⁹⁵ *Ibid.*

3.1.3. Išimtinė jurisdikcija

Išimtinė jurisdikcija – tai antroji karo tribunolų jurisdikcijos rūšis. Išimtinė jurisdikcija *Henry Campbell Black's* teisės žodyne⁹⁶ apibrėžiama kaip išskirtinė tarptautinių teismų ir karo tribunolų teisė pagal savo kompetenciją nagrinėti ir spręsti konkrečias bylas. Tai reiškia, kad jokia kita institucija, išskyrus tą, kuriai suteikta išimtinė jurisdikcija, negali nagrinėti išimtinės jurisdikcijos sričiai priskirtų klausimų. Tokį išimtinės jurisdikcijos aiškinimą patvirtina ir lingvistinė žodžio „išimtinis“ prasmė. Pagal Lietuvių kalbos žodyną žodis „išimtinis“ suprantamas kaip „vienintelis“, „išskirtinis“⁹⁷. Vadinasi, karo tribunolai, kuriems jų steigiamieji dokumentai suteikia išimtinę jurisdikciją, yra vieninteliai, galintys nagrinėti jų išimtinei jurisdikcijai priskirtus nusikaltimus, o nacionaliniai teismai baudžiamojo persekiojimo šiuo atveju vykdyti negali. Baudžiamojo persekiojimo teisė „rezervuota“ tribunolams.

Jau buvo minėta, kad išimtinės jurisdikcijos rūšis yra įtvirtinta Kambodžos ir Rytų Timoro tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose (išimtinės jurisdikcijos sričiai tam tikra apimtimi priskiriamas ir specialusis Irako karo tribunolas). Atkreiptinas dėmesys, kad tik Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatai tiesiogiai įvardija jurisdikcijos rūšį⁹⁸. Tuo tarpu Kambodžos ir Irako tribunolų steigiamieji dokumentai tiesioginės nuorodos į jurisdikcijos rūšį nedaro. Irako tribunolo statuto 29 straipsnyje nustatyta, kad tribunolas, nagrinėdamas genocido, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui, „turės viršenybę (pirmumą) visų kitų nacionalinių teismų atžvilgiu“.

Įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą, apibrėždamas tribunolo jurisdikciją *ratione materiae*, visai nemini „pirmumo“, „viršenybės“ ar „konkurencingumo“ sąvokų. Šis dokumentas tik nurodo, kad „tribunolui suteikiamos galios baudžiamajon atsakomybėn traukti visus asmenis“, įtariamus šiame teisės akte įtvirtintų nusikaltimų padarymu⁹⁹. Pastaroji formuluotė galėtų būti vertinama kaip imperatyvi nuostata, reiškianti, kad baudžiamąjį persekiojimą minėtų asmenų atžvilgiu gali vykdyti tik Kambodžos tribunolas, kuris, beje, tokiam tikslui ir įsteigtas¹⁰⁰. Pažymėtina, kad išimtinę Kambodžos tribunolo kompetenciją patvirtintų ir pats tribunolo pavadinimas – ypatingosios teisėjų kolegijos Kambodžos teismuose (angl. – *Extraordinary*

---

⁹⁶ Op. cit. 7.

⁹⁷ Lietuvių kalbos žodynas.

⁹⁸ United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art. 1.1.

⁹⁹ Pagal įstatymo, steigiančio Kambodžos tribunolą, 2 straipsnį įtariamaisiais laikytini „demokratinės Kampuchos lyderiai ir tie, kurie yra labiausiai atsakingi“ už šiame įstatyme nurodytų nusikaltimų padarymą.

¹⁰⁰ Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea. NS/RKM/0801/12, art. 1.

Chambers in the Courts of Cambodia), – žymintis tribunolo išskirtinumą ir ypatingus jo įgaliojimus.

Pagrindinis išimtinę ir konkuruojančią jurisdikciją skiriantis bruožas yra išskirtinės teisės vykdyti baudžiamąjį persekiojimą suteikimas tribunolui ir šios teisės nesidalijimas su nacionaliniais teismais. Nepaisant šios skirtybės galima nustatyti ir šioms jurisdikcijų rūšims būdingus bendrus požymius. Vienas iš tokių bruožų – „selekcinis“¹⁰¹ jurisdikcijos elementas („pasirenkamoji“ jurisdikcija). Šiuo jurisdikcijos elementu pasižymi Siera Leonės ir Kambodžos tribunolai. „Selekcinis“ jurisdikcijos elementas yra glaudžiai susijęs su tribunolų jurisdikcija *ratione personae*, t. y. šis elementas specialiaisiais-individualiais (ne bendraisiais) požymiais apibūdina asmenis, kurių atžvilgiu tribunolas vykdo baudžiamąjį persekiojimą. Kitaip tariant, vadovaujantis „selektyviuoju“ elementu yra apibrėžiami nusikalstamų veikų subjektai (tokiu būdu jie atskiriami nuo kitų subjektų, neturinčių specialiųjų požymių). Siera Leonės tribunolo statuto 1 straipsnis nustato vieną „selektyvųjį“ elementą – tribunolas „turi teisę persekioti asmenis, kuriems tenka didžiausia atsakomybė (angl. – *bear the greatest responsibility*) už sunkius tarptautinės humanitarinės teisės ir Siera Leonės teisės pažeidimus, padarytus Siera Leonės teritorijoje, įskaitant tokius lyderius, kurie vykdydami šiuos nusikaltimus kėlė grėsmę taikos procesui įgyvendinti ir vykdyti Siera Leonėje“. Tuo tarpu įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą, įvardija du „selektyviusius“ elementus – tai „buvę demokratinės Kampuchos lyderiai“ ir „asmenys, labiausiai atsakingi už nusikaltimus ir sunkius Kambodžos baudžiamosios teisės, tarptautinės humanitarinės teisės ir Kambodžos pripažintų tarptautinių konvencijų pažeidimus“. Atkreiptinas dėmesys, kad Irako ir Rytų Timoro karo tribunolų jurisdikcija nepasižymi „selektyviuoju“ elementu.

Antrasis konkuruojančios ir išimtinės jurisdikcijos karo tribunolams bendras bruožas – *non bis in idem* taisyklė. Tai nacionalinėje ir tarptautinėje baudžiamojoje teisėje pripažinta максима, nustatanti, kad niekas negali būti antrą kartą baudžiamas už tą patį nusikaltimą. Draudimas antrą kartą baudžiamojon atsakomybėn traukti asmenį už nusikaltimą, už kurį jis jau buvo teistas tribunole, įtvirtintas visų, išskyrus Kambodžos, tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose (įstatymas, steigiantis Kambodžos tribunolą, apie tai nekalba). Tuo tarpu draudimas antrą kartą baudžiamojon atsakomybėn traukti asmenį už nusikaltimą, už kurį jis buvo teistas nacionaliniame teisme, turi išimčių. Tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose nustatyta, kad tribunolai turi teisę „pakartotinai teisti asmenį, jei teismo procesas nacionaliniame teisme nebuvo nešališkas ar

---

¹⁰¹ Op. cit. 15, p. 219.

nepriklausomas, buvo vykdomas siekiant „apsaugoti“ (pridengti) kaltinamą asmenį nuo tarptautinės (ir nacionalinės) atsakomybės arba byla nebuvo kruopščiai išnagrinėta“¹⁰². Siera Leonės tribunolo statuto 9 straipsnis numato dar vieną papildomą išimtį, kada asmuo atsakomybėn gali būti traukiamas antrą kartą, t. y., kai „veika, dėl kurios asmuo buvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, buvo kvalifikuota kaip nesunkus (angl. – *ordinary crime*) nusikaltimas, nors asmuo turėjo būti teisiamas už nusikaltimus žmoniškumui, 1949 metų Ženevos konvencijų 3 bendro straipsnio ir II Papildomo Protokolo pažeidimą ar kitus rimtus tarptautinės humanitarinės teisės pažeidimus“.

Taigi apibendrinant išimtinę karo tribunolų jurisdikciją būtų galima teigti, kad esminis šią jurisdikcijos rūšį apibūdinantis bruožas yra išskirtinės teisės suteikimas tarptautiniams teismams ir karo tribunolams nagrinėti konkrečius tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtintus nusikaltimus. Kiti išimtinę jurisdikcijai charakteringi bruožai, tokie kaip „selekcinis“ jurisdikcijos elementas ar *non bis in idem* taisyklė, būdingi ir konkuruojančiai jurisdikcijai. Todėl iš esmės šiuo atveju lyginant išimtinę ir konkuruojančią jurisdikcijas yra ne tiek svarbu, kokia jurisdikcijos rūšis pasirinkta steigiant karo tribunolą, o kaip ta jurisdikcija įgyvendinama ir kiek ji yra efektyvi. Už jurisdikcijos vienybę svarbiau tai, kad nepriklausomai nuo steigiamo tribunolo formos, kuriami tribunolai turi atitikti nepriklausomumo, nešališkumo kriterijus, nustatytus tarptautinėje teisėje, įskaitant teisinius žmogaus teisių apsaugos instrumentus, ir sulaukti tarptautinės bendrijos paramos¹⁰³.

3.2. Universalioji jurisdikcija

Karo nusikaltimai, genocidas ir nusikaltimai žmoniškumui yra sunkiausi tarptautinės teisės pažeidimai, kuriais žala padaroma net tik tam tikrai valstybei ar asmenims, bet ir visai tarptautinei bendrijai, todėl kiekviena valstybė, net ir neturėdama tiesioginio ryšio su padarytu nusikaltimu, gali persekioti asmenį, padariusį šį nusikaltimą. Tai esminis trečiosios jurisdikcijos rūšies – universalios – jurisdikcijos požymis, leidžiantis vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ne tik nacionalinėms, bet ir kitų valstybių teisminėms institucijoms bei tarptautiniams teismams ir tribunolams.

Tarptautinės teisės doktrinoje universalioji jurisdikcija yra siejama su principu *hostes humani*

---

¹⁰² Statute of the Special Court for Sierra Leone, art. 9; United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art. 11.3; Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 30.

¹⁰³ Op. cit. 1, p. 5.

generis, kuris išvertus iš lotynų kalbos reiškia „žmonijos priešai“. „Žmonijos priešais“ yra laikomi asmenys, padarę tam tikrus tarptautinės teisės pažeidimus, todėl tarptautinė teisė leidžia bet kuriai valstybei persekioti tokius asmenis, nes visos valstybės turi vienodą teisę juos sulaikyti ir bausti¹⁰⁴. Istoriskai universali jurisdikcija buvo pradėta taikyti traukiant atsakomybėn už piratavimą ar dalyvavimą prekiaujant vergais, o po Antrojo Pasaulinio karo ir vėliau, po Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų išnagrinėtos *Pinochet* bylos, nusikaltimų, patenkančių į universalios jurisdikcijos sąrašą, ratas buvo išplėstas¹⁰⁵. Taigi pagal tarptautinę paprotinę teisę ir susiklosčiusią teismų praktiką universalioji jurisdikcija taikoma karo nusikaltimų, nusikaltimų žmoniškumui ir genocido atveju.

Pabrėžtina tai, kad neatsižvelgiant į Siera Leonės, Irako, Kambodžos tribunolų ir TBT statutuose apibrėžtų nusikaltimų rūšis (kurios yra identiškos aukščiau minėtiems nusikaltimams, kurių atžvilgiu galima universalioji jurisdikcija), universalioji jurisdikcija yra įtvirtinta tik Rytų Timoro tribunolo steigiamajame dokumente – JT Pereinamosios administracijos nuostatuose. Kitų teisminių institucijų – Siera Leonės, Irako, Kambodžos tribunolų ir TBT – steigiamieji dokumentai apie universalios jurisdikcijos rūšį nekalba. Siera Leonės ir Kambodžos tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose pateikta detali tribunolų jurisdikcija *ratione personae*, kuri atitinkamai apribota Siera Leonės ar Kambodžos valstybių vadovais ir teritorija. Irako tribunolo statute numatyta, kad nusikaltimo subjektu gali būti bet koks Irako pilietis ar gyventojas, nusikaltimą padaręs Irako teritorijoje ar kitur, kai nusikaltimas yra susijęs Irako karu prieš islamišką Irano Respubliką ir Kuveito valstybę¹⁰⁶. Tuo tarpu pagal TBT statutą TBT jurisdikcija apribota jurisdikcijos papildomumo kriterijumi. Taigi šios teisminės institucijos negali įgyvendinti universalios jurisdikcijos, kadangi baudžiamojo persekiojimo vykdymas yra susietas su pilietybe, gyvenamąja vieta ar valstybės, kurioje buvo padaryti atitinkami nusikaltimai, teritorija ar veiksmais.

Rytų Timoro Pereinamosios administracijos nuostatų 2 straipsnis numato kad Rytų Timoro tribunolas įgyvendins universalią jurisdikciją genocido, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir kankinimo nusikaltimų padarymo atveju. To paties straipsnio 2 dalis sukonkretina universalią jurisdikciją ir nustato, kad tribunolas dėl minėtų nusikaltimų padarymo baudžiamąjį persekiojimą vykdys nepriklausomai nuo to, ar nusikaltimas buvo padarytas Rytų Timoro teritorijoje, ar nusikaltimą padarė Rytų Timoro pilietis ir ar nusikaltimo auka yra Rytų Timoro

---

¹⁰⁴ Chamblee, L. Elizabeth. Post-War Iraq: Prosecuting Saddam Hussein.

¹⁰⁵ Orentlicher, Diane F. Universal Jurisdiction After Pinochet: Prospects and Perils. In *Symposium Series "Prosecuting Perpetrators: International Accountability for War Crimes and Human Rights Abuses"*. February 21, 2003, p. 2.

¹⁰⁶ Op. cit. 80, p. 57.

pilietis. Taigi tai reiškia, kad Rytų Timoro tribunolas, vadovaudamasis universalios jurisdikcijos principais, galės vykdyti baudžiamąjį persekiojimą visų asmenų, padariusių Pereinamosios administracijos nuostatuose įtvirtintus nusikaltimus, atžvilgiu.

Kita universalios jurisdikcijos pusė yra mišrių ir specialaus karo tribunolų santykis su kitų valstybių nacionaliniais teismais. Kaip jau minėta, nei išimtinė, nei konkuruojanti jurisdikcija nesuteikia tribunolams pirmumo teisės įgyvendinti jurisdikciją kitų valstybių nacionalinių teismų atžvilgiu. Tuo tarpu kitų valstybių nacionaliniai teismai, pasinaudodami universalia jurisdikcija, gali patraukti baudžiamojon atsakomybėn jos teritorijoje esančius asmenis, įtariamus padariusius tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose apibrėžtus nusikaltimus. Taigi galima situacija, kad kuri nors valstybė atsisakys išduoti tam tikrą asmenį tribunolui ir pati vykdys baudžiamąjį persekiojimą jo atžvilgiu¹⁰⁷. Kaip pavyzdį galima paminėti atvejį, kai Danijos pareigūnai sulaukė buvusį Irako kariuomenės štabo vadą, generolą Nizar Khazraji, ir pateikė jam kaltinimus dėl karo nusikaltimų¹⁰⁸. Analogiškas atvejis skiriamas ir TBTR praktikoje, kai Belgijoje belgų prisiekusieji nuteisė keturis Ruandos piliečius dėl jų dalyvavimo 1994 metais vykdant genocidą¹⁰⁹. Taigi iš esmės karo tribunolas kitos valstybės teismui pasinaudojus jurisdikcijos universalumu realiai praranda galimybę persekioti asmenį, galintį būti potencialiu to tribunolo nagrinėjamų nusikaltimų subjektu.

Taigi apibendrinant trečiąją jurisdikcijos rūšį – universalią jurisdikciją, – galima teigti, kad ši jurisdikcija turi dvejopą poveikį mišriesiems ir specialiajam karo tribunolams. Viena vertus, universalioji jurisdikcija karo tribunolui, kurio steigiamajame dokumente įtvirtinta ši jurisdikcijos rūšis, išplečia nusikaltimo subjektų ratą. Tai reiškia, kad Rytų Timoro tribunolas, įgyvendindamas universaliąją jurisdikciją, gali persekioti asmenis už genocidą, karo nusikaltimus, kankinimą ir nusikaltimus žmoniškumui nepriklausomai nuo šiuos nusikaltimus padariusių asmenų ar šių nusikaltimų aukų pilietybės ir neatsižvelgiant į nusikaltimų padarymo vietą. Kita vertus, karo tribunolams, kurie neįgyvendina universalios jurisdikcijos, ši jurisdikcija susiaurina tribunolų veiklos sritį. Kitaip tariant, užsienio valstybės teismui pasinaudojus universalia jurisdikcija ir nutarus persekioti sunkiausius tarptautinės teisės pažeidimus padariusius asmenis, tribunolai praranda realią galimybę įgyvendinti savo jurisdikciją ir persekioti asmenis, kuriems teisti šie tribunolai ir buvo įsteigti.

---

¹⁰⁷ Op. cit. 105, p. 13.

¹⁰⁸ Beeston, Richard. War crimes arrest blow to Iraqi opposition. *The Times*. 2002 m. lapkričio 20 d.

¹⁰⁹ Op. cit. 105, p. 3.

3.3. Ginčai dėl jurisdikcijos

Išanalizavus pagrindinius tribunolų jurisdikcijos aspektus – konkuruojančios ir išimtinės jurisdikcijos charakteristiką, jurisdikcijų problematiką – taip pat apibrėžus universaliosios jurisdikcijos turinį ir apimtį, galima aptarti dar vieną esminį mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcijos elementą – ginčus dėl jurisdikcijos. Atsižvelgiant į tribunolų praktikoje kylančias problemas ir jų aktualumą pagrindinis dėmesys šioje darbo dalyje skiriamas mišriajam Siera Leonės ir specialiajam Irako karo tribunolams.

Ginčai dėl karo tribunolų jurisdikcijos gali būti įvairaus pobūdžio. Susiklosčiusioje tribunolų praktikoje dažniausiai kvestionuojama tribunolų jurisdikcija motyvuojant tribunolo neatitikimu ar prieštaravimu nacionalinei konstitucijai (tribunolų antikonstitucingumas) ir aukštų valstybės pareigūnų imunitetu nuo tribunolo jurisdikcijos. Retesni ginčai dėl jurisdikcijos, kai teigiama, kad tribunolo jurisdikcija pažeidžia kitų valstybių suverenią lygybę¹¹⁰ ar kad tam tikra veika, kuri jos padarymo metu nebuvo kriminalizuota pagal nacionalinę teisę, nebuvo laikoma nusikaltimu ir pagal tarptautinę paprotinę teisę. Pavyzdžiui, 2004 metais Siera Leonės tribunolas nagrinėjo Sam Hinga Norman parengtinį skundą dėl tribunolo jurisdikcijos stokos, kuriuo kaltinamasis kvestionavo tribunolo jurisdikciją motyvuodamas tuo, kad vaikų ėmimas į kariuomenę tuo metu, kai jam buvo pateikti kaltinimai, nebuvo laikomas nusikaltimu pagal tarptautinę paprotinę teisę. Be to, kaltinamasis nurodė, kad tokio nusikaltimo įtraukimas į TBT statutą nėra tarptautinės paprotinės teisės kodifikavimas. Siera Leonės tribunolas pasiremdamas TBTJ sprendimu *Dusko Tadic* byloje, valstybių *opinio iuris* ir susiformavusia valstybių praktika atmetė kaltinamojo argumentus ir nusprendė, kad tribunolas turi jurisdikciją šio asmens atžvilgiu¹¹¹.

Pirmieji du tribunolų jurisdikcijos nuginkėjimo pagrindai – tribunolo antikonstitucingumas ir aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetas nuo jurisdikcijos – aktualiausi Siera Leonės ir Irako tribunolams. Ginčai dėl šių tribunolų konstitucingumo paprastai siejami su tribunolo įsteigimo teisėtumu, sąlygojančiu tribunolo jurisdikcijos galimumą. Kitaip tariant, bylose dėl Siera Leonės ir Irako tribunolų jurisdikcijos stokos (angl. – *lack of jurisdiction*) pirmiausia buvo sprendžiamas klausimas, ar atitinkamas tribunolas sukurtas teisėtai, ir tik teisiškai pagrindus tribunolo įsteigimo teisėtumą buvo sprendžiamas klausimas, ar tribunolas tam tikrų nusikaltimų atžvilgiu gali įgyvendinti savo jurisdikciją.

---

¹¹⁰ Op. cit. 34.

¹¹¹ Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Sam Hinga Norman. Case No. SCSL-2004-14-AR72(E).

Kaip pavyzdį galima paminėti tokius Siera Leonės tribunolo išnagrinėtus parengtinius skundus dėl tribunolo jurisdikcijos stokos: *Kaltintojas v. Morris Kallon*¹¹², *Kaltintojas v. Sam Hinga Norman*¹¹³, *Kaltintojas v. Brima Bazzy Kamara*¹¹⁴. Šiose bylose kaltinamųjų gynyba kvestionavo Siera Leonės tribunolo jurisdikciją pateikdama argumentus dėl sutarties, kuria buvo įsteigtas tribunolas, neteisėtumo ir prieštaravimo nacionalinei konstitucijai. Kaltinamųjų gynyba teigė, kad sutartis, kuria steigiamas karo tribunolas ir kuri sudaryta tarp Siera Leonės vyriausybės ir JT, yra niekinė, kadangi Siera Leonės vyriausybė, siekdama sudaryti tokią sutartį, nesurengusi referendumo, kurio reikalauja Siera Leonės konstitucija, pakeitė pačią konstituciją¹¹⁵. Be to, gynyba teigė, kad konkuruojančios jurisdikcijos įtvirtinimas Siera Leonės tribunolo statute ir pirmumo teisės įgyvendinti jurisdikciją suteikimas tribunolui Siera Leonės aukščiausiojo teismo atžvilgiu taip pat pažeidžia Siera Leonės konstituciją. *Kaltintojas v. Brima Bazzy Kamara* byloje gynyba pateikė dar vieną papildomą argumentą nurodydama, kad ratifikacinis sutarties dėl tribunolo steigimo aktas turi būti interpretuojamas pagal nacionalinę teisę, o pats tribunolas turi būti laikomas ne tarptautiniu tribunolu, o nacionaliniu teismu¹¹⁶. Vadovaudamasi tokia interpretacija kaltinamųjų gynyba tvirtino, kad tribunolo statusas, kuris yra sudedamoji sutarties dėl tribunolo steigimo dalis, apibrėžia tokius nusikaltimus, kurie jų padarymo metu pagal Siera Leonės teisę nebuvo laikomi nusikaltimais. Sekant idėja, kad tribunolas yra nacionalinis teismas, o jo steigiamieji dokumentai, įskaitant ir statutą, turi būti aiškinami pagal nacionalinę teisę ir ją atitikti, išplaukia tai, kad statusas, įtvirtindamas nusikaltimus, kurių nėra nacionalinėje Siera Leonės teisėje, pažeidžia konstitucijoje suformuotą draudimą bausti už veikas, kurios jų padarymo metu nebuvo kriminalizuotos (lot. – *nullum crimen sine lege*).

Atkreiptinas dėmesys, kad Siera Leonės tribunolas šiose bylose nepalaikė kaltinamųjų gynybos pateiktų argumentų ir kaip nepagrįstus atmetė kaltinamųjų skundus dėl jurisdikcijos stokos. Atsakydamas į gynybos teiginius, tribunolas pažymėjo, kad Siera Leonės tribunolas yra įsteigtas tarptautine sutartimi, sudaryta tarp Siera Leonės vyriausybės ir JT, ir veikia kaip mišrios jurisdikcijos ir mišrios sudėties teisminė *sui generis* institucija. Tai savarankiška tik tarptautinėje sferoje veikianti ir nacionalinei teismų sistemai nepriklausanti institucija, kurios atskirumą nuo nacionalinių teismų patvirtina ir ratifikacinis sutarties dėl tribunolo steigimo aktas¹¹⁷. Atsakydamas

---

¹¹² Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Morris Kallon. Case No. SCSL-2004-15-AR72(E).

¹¹³ Op. cit. 111.

¹¹⁴ Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Brima Bazzy Kamara. Case No. SCSL-2004-16-AR72(E).

¹¹⁵ Summary of decision on preliminary motions based on lack of jurisdiction (violates the constitution of Sierra Leone).

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ *Ibid.*

į paskutinį gynybos argumentą, tribunolas konstatavo, kad atsižvelgiant į tai, kad tribunolas veikia išimtinai tarptautinėje plotmėje ir į tai, kad pakanka, jog tam tikra veika jos padarymo metu būtų laikoma nusikalstama pagal tarptautinę teisę, principas *nullum crimen sine lege* nėra pažeistas.

Specialiojo Irako tribunolo jurisdikcija taip pat buvo ginčijama motyvuojant tribunolo tarptautinio legalumo¹¹⁸ stoka. Pagrindiniai gynybos byloje *Al-Dujail* argumentai, kvestionuojantys tribunolo legalumą, iš esmės atkartoja jau analizuotą profesoriaus Danilo Zolo poziciją dėl Irako tribunolo kūrimo teisėtumo, todėl šioje dalyje iš naujo nenagrinėjami. Atkreiptinas dėmesys, kad gynyba minėtoje byloje pateikė papildomų argumentų tribunolo jurisdikcijai paneigti, t. y. gynyba teigė, kad tribunolas yra neteisėtas ir neturi jurisdikcijos, kadangi jis buvo įsteigtas net tik pažeidžiant jėgos nenaudojimo principą, bet ir nesilaikant tarptautinės humanitarinės teisės ir Irako nacionalinės teisės nuostatų¹¹⁹.

Pažymėtina, kad sprendžiant ginčus dėl Irako tribunolo jurisdikcijos, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad tarptautinės teisės doktrinoje Irako tribunolo jurisdikcija yra laikoma geriausia iš visų galimų alternatyvų buvusiems Irako režimo lyderiams persekioti (angl. – *the best forum for jurisdiction*¹²⁰). Be specialiojo Irako tribunolo, baudžiamąjį persekiojimą buvusių Irako režimo lyderių atžvilgiu galėtų vykdyti dar trys teisminės institucijos. Tai Irako nacionaliniai teismai, JAV federaliniai teismai (įgyvendindami universalią jurisdikciją) ir TBT, kuomet dėl vieno ar kelių TBT statute įtvirtintų nusikaltimų į TBT prokurorą kreipiasi JT ST, vadovaudamasi JT Chartijos VII skyriumi. Pastarųjų trijų institucijų teisė persekioti buvusius Irako režimo lyderius yra daugiau teorinė, kadangi kiekvienoje iš jų būtų susiduriama su tam tikromis teisinėmis problemomis. Pirma, nacionaliniai Irako teismai, kuriems nors ir priklauso teritorinės jurisdikcijos įgyvendinimo teisė, neturi realių teisinių, techninių, finansinių ir kitų priemonių, reikalingų baudžiamajam persekiojimui vykdyti. Be to, dėl susidariusios ypatingos politinės situacijos ir poreikio užtikrinti tarptautinius žmogaus teisių apsaugos standartus Irako teismai susidurtų su teisėjų ir teismų nešališkumo ir nepriklausomumo užtikrinimo problema. Antra, JAV federaliniai teismai, pasinaudodami universalia jurisdikcija, teoriškai galėtų traukti atsakomybėn buvusius Irako režimo lyderius, tačiau dėl valstybės vadovų imuniteto doktrinos šios teisės įgyvendinimas taptų problemiškas. Ir trečia, TBT, įgyvendindamas jurisdikciją buvusių Irako režimo lyderių atžvilgiu, susidurtų su retroaktyvaus teisės taikymo problema, nes pagal statutą TBT jurisdikcijai priklauso

---

¹¹⁸ Op cit. 36, p. 3.

¹¹⁹ The Iraqi Higher Criminal Court. *Al-Dujail case*. p. 35.

¹²⁰ Op. cit. 104.

tik nusikaltimai, padaryti po šio statuto įsigaliojimo¹²¹. Taigi atsižvelgiant į šioms teisinėms institucijoms kylančias problemas galima būtų teigti, kad specialiai sukurta *ad hoc* teisminė institucija yra racionaliausia alternatyva buvusiems Irako režimo lyderiams persekioti¹²².

Antrasis diskusijų keliantis jurisdikcijos aspektas – aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetas nuo jurisdikcijos. Siera Leonės tribunolo nagrinėtoje *Kaltintojas v. Charles Ghankay Taylor* ir Irako tribunolo sprendžiamoje *Al-Dujail* bylose pagrindinis argumentas, kuriuo ginčijama tribunolų jurisdikcija, yra savo pareigas einančių valstybės vadovų imunitetas nuo kitų valstybių teismų ar tribunolų baudžiamosios jurisdikcijos. Kitaip tariant, šiose bylose teigiama, kad savo kadencijos metu „pareigas einantis valstybės vadovas turi absoliutų imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos“¹²³.

Pagal tarptautinę paprotinę teisę valstybės vadovai ilgą laiką kitose valstybėse apskritai negalėjo būti traukiami atsakomybėn už veikas, kurias atliko eidami savo pareigas. Toks valstybės vadovų imunitetas nuo kitų valstybių teismų jurisdikcijos iš esmės buvo grindžiamas siekiu užtikrinti lygybę tarptautiniuose santykiuose, tautų tarpusavio pagarbą ir valstybių vadovų veiksmų laisvę nesibaiminant persekiojimo už atliktus veiksmus¹²⁴. Tuo tarpu šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje valstybės vadovų imuniteto doktrina pakito ir yra aiškinama dvejopai – pagal Didžiosios Britanijos Lordų Rūmų išspręstą *Pinochet* bylą arba pagal Tarptautinio Teisingumo Teismo išnagrinėtą *Yerodia* bylą¹²⁵. Sprendžiant ginčus dėl imuniteto nuo Siera Leonės ir Irako tribunolų jurisdikcijos daugiausia buvo remtasi vienos iš aukščiau minėtų – *Yerodia* bylos – motyvais.

Pinochet ir *Yerodia* bylos Siera Leonės ir Irako tribunolams yra reikšmingos tuo aspektu, jog Didžiosios Britanijos Lordų Rūmai ir Tarptautinis Teisingumo Teismas susiaurino valstybės vadovų imuniteto doktriną. Didžiosios Britanijos Lordų Rūmai *Pinochet* byloje konstatavo, kad tais atvejais, kai valstybės vadovai padaro sunkius tarptautinius nusikaltimus, pažeidžiančius *jus cogens* normas ar tarptautines sutartis, prarandama teisė valstybės vadovams pasinaudoti imuniteto nuo jurisdikcijos doktrina. Tuo tarpu *Yerodia* byloje Tarptautinis Teisingumo Teismas išskyrė 4 aplinkybes, kurioms esant valstybės vadovų ir kitų aukščiausių valstybės pareigūnų imunitetas nuo baudžiamosios jurisdikcijos panaikinamas: 1) kai pareigūnas teisiamas savo valstybėje pagal tos valstybės nacionalinę teisę, 2) kai pareigūno valstybė panaikina (atsisako) jo imunitetą, 3) kai

---

¹²¹ Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165), 11 str.

¹²² Op. cit. 104.

¹²³ Op. cit. 34.

¹²⁴ Hasson, Adam Isaac. Extraterritorial Jurisdiction and Sovereign Immunity on Trial: Noriega, Pinochet, and Milosevic—Trends in Political Accountability and Transnational Criminal Law.

¹²⁵ Op. cit. 104.

pareigūnas nusikaltimą padaro prieš pradėdamas eiti savo oficialias pareigas ar pasibaigus kadencijai arba savo kadencijos metu, bet veikdamas kaip privatus asmuo, ir galiausiai 4) kai pareigūną persekioja tokie teismai kaip TBT, TBTJ ar TBTR¹²⁶. Pažymėtina, kad *Yerodia* byloje, skirtingai nei *Pinochet* byloje, nėra nustatyta, kad imunitetas nuo jurisdikcijos gali būti panaikinamas, kai pareigūnas traukiamas atsakomybėn prieš kitos valstybės nacionalinius teismus nesant to pareigūno valstybės pareiškimo dėl imuniteto šio asmens atžvilgiu atsisakymo.

Būtent paskutiniuoju ketvirtuoju Tarptautinio Teisingumo Teismo išskirtu kriterijumi vadovavosi mišrusis tribunolas. Siera Leonės tribunolas byloje *Kalintojas v. Charles Ghankay Taylor* atsižvelgdamas į tarptautinės teisės teoretikų (Philippe Sands, Diane Orentlicher) nuomonę patvirtino, kad Siera Leonės tribunolas nėra sudėtinė nacionalinės teisinės sistemos dalis, todėl negali būti laikomas nacionaliniu teismu. Tribunolas grįsdamas savo, kaip tarptautinės teisminės institucijos, jurisdikciją nurodė, kad tribunolas yra įsteigtas tarptautine sutartimi ir turi požymius, būdingus tarptautinėms organizacijoms, o tribunolo kompetencija *ratione materiae* ir *ratione personae* yra labai panaši į TBT, TBTJ ir TBTR jurisdikciją. Taigi atsižvelgdamas į šias aplinkybes tribunolas patvirtino, kad „nėra jokios priežasties teigti, kad Siera Leonės tribunolas negalėtų būti laikomas tarptautine teismine institucija“¹²⁷, analogiška TBT, TBTJ ar TBTR.

Specialusis tribunolas, skirtingai nei Siera Leonės, nėra tarptautinė teisminė institucija¹²⁸. Taigi sprendžiant imuniteto nuo tribunolo jurisdikcijos klausimą specialusis tribunolas turėjo vadovautis kitais motyvais nei Siera Leonės tribunolas. Teisminė Irako institucija, atsisakydama suteikti imunitetą buvusiam Irako prezidentui pasirėmė pirmuoju ir antruoju Tarptautinio Teisingumo Teismo suformuotais kriterijais. Byloje *Al-Dujail*¹²⁹ tribunolas išskyrė du argumentus, paneigiančius galimybę pritaikyti imunitetą. Pirma, „kaltinamajam yra inkriminuojami nusikaltimai žmoniškumui, todėl jam yra neįmanoma taikyti imunitetą“. Antra, „net jeigu galiotų kaltinamojo imunitetas, naujoji Irako valdžia, atėjusi pasibaigus buvusiam režimui, tokį imunitetą panaikino ir perdavė kaltinamąjį teisminėms institucijoms“, kad šios sprestų atsakomybės už įvykdytus nusikaltimus klausimą.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Siera Leonės ir Irako tribunolų statutai nenumato galimybės valstybės vadovams pasinaudoti imunitetu nuo šių tribunolų jurisdikcijos. Priešingai, Siera Leonės

---

¹²⁶ Tarptautinio Teisingumo Teismo 2000 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)*, 2002, ICJ General List No. 121, para. 61.

¹²⁷ Op. cit. 34.

¹²⁸ Oficialioje šio tribunolo internetinėje svetainėje tribunolas apibūdinamas kaip „grynai“ (visiškai) nacionalinis teismas.

¹²⁹ Op. cit. 119, p. 32.

tribunolo statuto 6 straipsnyje įtvirtinta, kad „oficialios pareigos, tokios kaip valstybės vadovo, vyriausybės vadovo ar atsakingo vyriausybės pareigūno, neatleidžia asmens nuo baudžiamosios atsakomybės ir nesušvelnina bausmės“. Detalesnės nuostatos yra įtvirtintos Irako tribunolo statuto 15 straipsnyje, kuriame nustatyta, kad be valstybės ir vyriausybės vadovų imunitetas nesuteikiamas Revoliucinės kariuomenės tarybos pirmininkui ir nariams, Arabų Socialistinės Ba'ath partijos regioninei kariuomenei. Tame pačiame tribunolo statuto straipsnyje taip pat numatyta, kad „jokiam asmeniui nesuteikiamas imunitetas dėl nusikaltimų, įtvirtintų statuto 11-14 straipsniuose“ (tai genocidas, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai ir tam tikri Irako nacionalinės teisės pažeidimai). Pažymėtina, kad šios tribunolų statutų formuluotės atitinka JT Tarptautinės teisės komisijos suformuotus tarptautinės teisės principus, pripažintus Niurnbergo tribunolo Chartijoje ir tribunolo sprendimuose¹³⁰, todėl iš esmės turėtų panaikinti ginčus, kylančius dėl valstybės vadovų imuniteto nuo tribunolų jurisdikcijos.

Taigi apibendrinant galima teigti, kad ginčai, kylantys dėl tribunolų jurisdikcijos stokos, paprastai sprendžiami tribunolų naudai. Kaltinamųjų argumentai dėl tribunolų antikonstitucingumo, sąlygojančio tribunolų jurisdikcijos galimumą, dėl *nullum crimen sine lege* principo pažeidimo ar dėl valstybės vadovų imuniteto doktrinos taikymo visa apimtimi atmetami vadovaujantis paprotinės tarptautinės ir tarptautinės teisės nuostatomis. Svarbų vaidmenį nepriimant kaltinamųjų gynybos argumentų atlieka Tarptautinio Teisingumo Teismo ir kitų teismų praktika. Tinkamai išaiškinus ir pritaikius tarptautinės teisės normas ir susiformavusią teismų praktiką būtų užkirstas kelias tam tikriems ginčams, pavyzdžiui, ginčams dėl valstybės vadovų imunitetų, kilti.

3.4. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų ir TBT jurisdikcija lyginamuoju aspektu

Kaip jau minėta, tarptautiniai baudžiamieji teismai ir karo tribunolai pagal jų veiklos trukmę skirstomi į nuolatinius ir *ad hoc*. Visi mišrieji ir specialieji karo tribunolai priskiriami *ad hoc* tribunolų grupei, tuo tarpu vieninteliu nuolatinio pobūdžio tarptautiniu baudžiamuoju teismu laikomas TBT.

Šioje darbo potemėje, atsižvelgiant į analizės objektą ir pasitelkiant lyginamąjį analizės metodą, analizuojama TBT ir *ad hoc* tribunolų, kurie apribojami tik Siera Leonės, Rytų Timoro,

---

¹³⁰ JT Tarptautinės teisės komisijos JT Generalinei asamblėjai pateiktų Tarptautinės teisės principų, kurie yra pripažinti Niurnbergo karinio tribunolo Chartijoje ir šio tribunolo sprendimuose, 3 straipsnyje nurodyta, kad „faktas, jog asmuo, veikdamas kaip valstybės vadovas ar atsakingas oficialus valstybės pareigūnas, padarė veiką, kuri pagal tarptautinę teisę laikoma nusikaltimu, nepanaikina to asmens atsakomybės pagal tarptautinę teisę“.

Kambodžos ir Irako tribunolais, jurisdikcija. Aptariant *ad hoc* tribunolų ir TBT jurisdikcijos skiriamuosius bruožus ir panašumus didžiausias dėmesys skiriamas papildančiai jurisdikcijai. Be to siūloma TBT ir *ad hoc* tribunolų jurisdikciją pagal jurisdikcijos „aktyvavimo“ momentą skirstyti į pirminę ir antrinę.

Pagrindinis TBT charakterizuojantis bruožas yra jurisdikcijos papildomumas. Šis jurisdikcijos elementas įtvirtintas TBT statuto preambulėje ir 1 straipsnyje, kurie nurodo, kad TBT „papildo nacionalinę baudžiamąją jurisdikciją“. Jurisdikcijos papildomumas reiškia tai, kad TBT pradeda veikti tuomet, kai valstybė, kurios jurisdikcijai priklauso nagrinėti TBT statute įtvirtintą nusikaltimą, negali ar nenori vykdyti baudžiamojo persekiojimo. Vadinasi, pirmumo teisė ir pareiga¹³¹ vykdyti baudžiamąjį persekiojimą suteikiama valstybėms, o ne TBT, todėl TBT jurisdikciją būtų galima pavadinti antrine.

Pabrėžtina, kad skirtingai nei TBT jurisdikcija, mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcija, traukiant atsakomybėn asmenis už tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, paprastai yra pirminė (išskyrus Siera Leonės tribunolo statuto 8 straipsnio formuluotę, kuri leidžia daryti prielaidą, kad nacionaliniai Siera Leonės teismai gali traukti atsakomybėn asmenis už tuos nusikaltimus, kurie yra įtvirtinti tribunolo statute, jei persekioti šių asmenų nesiima tribunolas. Kilus nacionalinio teismo ir Siera Leonės tribunolo jurisdikcijos „konfliktui“, pirmumas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą suteikiamas karo tribunolui). Pirminė tribunolų jurisdikcija reiškia tai, kad tribunolas nacionalinių teismų atžvilgiu turi pirmumo teisę įgyvendinti savo jurisdikciją. Tribunolo jurisdikcija yra aktyvuojama iš karto, kai tik prireikia vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už tribunolo statute įtvirtintų nusikaltimų padarymą, neatsižvelgiant į nacionalinių teismų poziciją. Iš esmės tiek išimtinė, tiek konkuruojanti tribunolų jurisdikcija nacionaliniams teismams paprastai nesuteikia pirmumo teisės teisti asmenis už genocidą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui.

Atkreiptinas dėmesys, kad tais atvejais, kai mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcija nėra įgyvendinama kaip pirminė ir kai baudžiamąjį persekiojimą dėl tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtintų nusikaltimų vykdo nacionaliniai teismai, tribunolų jurisdikcija įgyja papildomumo pobūdį (tampa antrine jurisdikcija). Nagrinėjant išimtinę tribunolų jurisdikciją buvo minėta, kad Siera Leonės, Rytų Timoro ir Irako tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose yra įtvirtintas tam tikras teisinis mechanizmas, sudarantis sąlygas tribunolų jurisdikcijos papildomumui veikti. Kitaip tariant, minėtuose dokumentuose yra numatyta, kad

---

¹³¹ TBT statuto preambulėje įtvirtinta, kad „kiekvienos valstybės pareiga yra patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, atsakingus už tarptautinių nusikaltimų padarymą“.

tribunolai turi teisę „pakartotinai teisti asmenį, jei teismo procesas nacionaliniame teisme nebuvo nešališkas ar nepriklausomas, buvo vykdomas siekiant „apsaugoti“ (pridengti) kaltinamą asmenį nuo tarptautinės (ir nacionalinės) atsakomybės arba byla nebuvo kruopščiai išnagrinėta“¹³².

Panaši formuluotė yra įtvirtinta TBT statute. Šio statuto 17 straipsnis, reglamentuodamas bylos priimtinumą klausimus, numato du pagrindus, kuriems esant byla laikoma priimtina. Pirmasis pagrindas – valstybės nenoras nagrinėti jos jurisdikcijai priskirtą bylą – pasižymi tuo, kad „1) bylos nagrinėjimas teisme vyko ar vyksta arba valstybės sprendimas buvo priimtas siekiant apsaugoti susijusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus, priklausančius TBT jurisdikcijai, 2) bylos nagrinėjimas teisme buvo nepagrįstai vilkinamas, o tai, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinama su ketinimais susijusio asmens atžvilgiu vykdyti teisingumą, 3) bylos nagrinėjimas nevyko arba nevyksta nepriklausomai ir nešališkai, o vyko arba vyksta tokiu būdu, kuris, esant tokioms aplinkybėms, yra nesuderinamas su ketinimais susijusio asmens atžvilgiu vykdyti teisingumą“. Antrasis TBT jurisdikcijos pagrindas yra valstybės negalėjimas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą. Valstybė gali būti nepajėgi ir „dėl visiškos arba didelės nacionalinės teismų sistemos suirutės ar šios sistemos nebuvimo negali suimti kaltinamojo arba gauti būtinų įrodymų ir liudytojų parodymų, arba dar dėl kokios nors kitos priežasties negali atlikti teismo nagrinėjimo“. Taigi esant bet kuriam iš šių pagrindų pradeda veikti TBT jurisdikcijos papildomumo elementas.

Lyginant TBT, mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų papildančios jurisdikcijos pagrindus, galima pastebėti, kad pirmasis TBT papildančios jurisdikcijos pagrindas iš esmės sutampa su *ad hoc* tribunolų antrinės jurisdikcijos įgyvendinimo sąlyga. Tokia išvada galėtų reikšti tai, kad *ad hoc* tribunolai, kaip ir TBT, sudaro visapusiškas sąlygas nebaudžiamumui tarptautinėje teisėje panaikinti, kai teisminės institucijos, kurios turi pareigą vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, šios pareigos nevykdo, ir vieningumui tarptautinėje teisėje užtikrinti. Svarbu tai, kad Siera Leonės, Rytų Timoro ir Irako tribunolai, sprendami klausimą dėl valstybės nenoro vykdyti baudžiamąjį persekiojimą, turėtų atsižvelgti į šiuo klausimu susiformavusią TBT praktiką. Lygiai taip pat ir TBT, kaip autoritetingiausia tarptautinės baudžiamosios justicijos institucija, neturėtų ignoruoti *ad hoc* tribunolų motyvų bylose dėl valstybės nenoro įgyvendinti baudžiamąją jurisdikciją.

Kaip jau minėta, kitas TBT skiriamasis bruožas yra jo veiklos nuolatinumas. Nuolatinis veiklos pobūdis žymi tai, kad TBT veikla nėra apribota tam tikru laikotarpiu, priešingai, TBT yra įsteigtas kaip nuolatinė tarptautinė teisminė institucija. Atkreiptinas dėmesys, kad TBT statutas,

---

¹³² Statute of the Special Court for Sierra Leone, art. 9; United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15, art. 11.3; Law of The Iraqi Higher Criminal Court, art. 30.

įtvirtindamas nuolatinį TBT veiklos pobūdį, nustatė dvi išimtis, kai TBT gali veikti kaip teisminė *ad hoc* institucija. TBT statuto 12 ir 13 straipsniai nurodo, kad TBT jurisdikcija yra aktyvuojama tada, 1) kai valstybė, nesanti statuto dalyve, kreipiasi į TBT ir pripažįsta jo jurisdikciją tam tikro nusikaltimo atžvilgiu arba, 2) kai dėl vieno ar kelių statute įtvirtintų nusikaltimų į prokurorą kreipiasi JT ST, vadovaudamasi JT Chartijos VII skyriumi. Šiais dviem atvejais TBT jurisdikcija aktyvuojama tik tam tikrų nusikaltimų atžvilgiu, t. y. TBT tarptautinėn baudžiamojon atsakomybėn asmenis gali traukti tik dėl tų nusikaltimų, dėl kurių kreipėsi JT ST arba valstybė, nesanti statuto dalyve.

JT ST ar valstybės, ne statuto dalyvės, aktyvuota TBT jurisdikcija tam tikra apimtimi yra panaši į mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikciją. Kitaip tariant, TBT, veikdamas kaip *ad hoc* institucija, savo jurisdikciją įgyvendina neatsižvelgdamas į tai, ar nacionaliniai teismai jau nagrinėjo nusikaltimus, dėl kurių kreiptasi į TBT. Tuo atveju, kai TBT „adresuoti“ nusikaltimai nagrinėjami pirmą kartą, TBT jurisdikciją galima būtų laikyti pirmine, tuo tarpu, kai TBT yra nukreipiami tie nusikaltimai, kuriuos jau nagrinėjo nacionaliniai teismai ar kitos teisminės institucijos, TBT jurisdikciją reikėtų laikyti antrine (šiuo atveju TBT jurisdikciją įgyvendina po to, kai kita teisminė institucija pasinaudojo savo pirmumo teise tam tikrų asmenų atžvilgiu vykdyti baudžiamąjį persekiojimą).

Pažymėtina, kad nepaisant TBT ir mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcijos panašumo jurisdikcijos pirmumo aspektu, TBT, veikiančio kaip *ad hoc* teisminė institucija, jurisdikcija nuo *ad hoc* tribunolų jurisdikcijos skiriasi keliais elementais. Pirma, TBT jurisdikcija *ratione temporis* apima tik tuos nusikaltimus, kurie padaryti po TBT statuto įsigaliojimo¹³³, t. y. po 2002 m. liepos 1 d. Tokia nuostata žymi, kad TBT jurisdikcija yra orientuota į ateitį, tuo tarpu mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikcija *ratione temporis* yra nukreipta į praeitį. Kitaip tariant, mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose įtvirtinta jurisdikcija siejama su praėjusiu karo, sukilimo ar kitokių neramumų laikotarpiu.

Antrasis TBT ir *ad hoc* tribunolų jurisdikcijos skirtumas slypi jurisdikcijoje *ratione personae*. Mišrieji Siera Leonės ir Kambodžos tribunolai pasižymi tuo, jog jų steigiamieji dokumentai įtvirtina detalią nusikaltimo subjektų charakteristiką. TBT atveju, nepriklausomai nuo to, ar TBT veikia kaip nuolatinė, ar kaip *ad hoc* institucija, jurisdikcija *ratione personae* nėra detalizuota. TBT nediferencijuoja nusikaltimų subjektų¹³⁴ ir atsakomybėn traukia visus asmenis, padariusius nusikaltimus, dėl kurių buvo kreiptasi į TBT.

---

¹³³ Op. cit. 121, str. 11, 24.

¹³⁴ *Ibid.* str. 25, 27, 28.

Trečiasis skiriamasis bruožas gali būti atskleidžiamas per jurisdikciją *ratione materiae*. Pagal TBT statuto 5 straipsnį TBT jurisdikcijai priskiriami genocido nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui, karo nusikaltimai ir agresijos nusikaltimai. Panašus jurisdikcijos *ratione materiae* sąrašas įtvirtintas ir mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų steigiamuosiuose dokumentuose, tačiau esminis skiriamasis bruožas yra tai, kad *ad hoc* tribunolų jurisdikcija *ratione materiae* apima ir nusikaltimus, už kuriuos atsakomybę numato nacionaliniai įstatymai. Tai reiškia, kad JT ST ar valstybė, ne TBT statuto dalyvė, TBT gali perduoti tik tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, įtvirtintus TBT statute. Tuo tarpu atsakomybė už nacionalinės teisės draudžiamas veikas gali kilti tik nacionaliniuose teismuose, o ne TBT.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad sistemiškai analizuojant TBT, veikiančio kaip *ad hoc* institucija, mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikciją, galima daryti prielaidą, kad *ad hoc* tribunolo jurisdikcijos aktyvavimas neužkerta kelio aktyvuoti TBT jurisdikciją. Kitaip tariant, valstybei, kurioje įsteigiamas karo tribunolas, paliekama galimybė kreiptis į TBT ir pripažinti jo jurisdikciją dėl konkrečių nusikaltimų, padarytų po TBT statuto įsigaliojimo. Tokia pati teisė turėtų būti suteikiama ir JT ST, kuri matydama, kad įsteigtas tribunolas neužtikrina ar kelia grėsmę tarptautinei taikai ir saugumui, gali kreiptis į TBT.

Taigi apibendrinant *ad hoc* tribunolų ir TBT jurisdikcijos lyginamąją analizę galima būtų teigti, kad pagrindinis skiriamasis TBT jurisdikcijos aspektas – jurisdikcijos papildomumas – kartu galėtų būti laikomas *ad hoc* tribunolų ir TBT jungiamąja grandimi. Antrinė tribunolų ir TBT jurisdikcija turėtų ne tik panaikinti nebaudžiamumą tarptautinėje teisėje, bet ir sukurti vientisą atsakomybės už genocidą, karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmoniškumui sistemą. Ši sistema būtų jungiama bendromis teisės normomis, teisės principais ir vienoda teisminių institucijų, taikančių šias normas, praktika. Paminėtina ir tai, kad TBT statute įtvirtintos TBT veiklos nuolatinumo išimtys, sudarančios galimybę TBT veikti kaip *ad hoc* institucijai, vis dėlto nepanaikina skirtumų tarp TBT ir *ad hoc* tribunolų jurisdikcijos. Šių teisminių institucijų skiriamieji požymiai išryškėja per jų jurisdikciją *ratione temporis*, *ratione personae* ir *ratione materiae*.

4. Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų vieta tarptautinėje ir nacionalinėje teisės sistemose

Mišriuosius ir specialiuosius karo tribunolus atsižvelgiant į jų steigimo procedūras, struktūrą ir jurisdikciją galima būtų pavadinti pereinamojo ar tarpinio teisingumo vykdytojais. Tribunolams būdingas pereinamasis teisingumas yra dvilypis. Viena vertus, mišrieji ir specialieji tribunolai tarpinio teisingumo funkciją atlieka dėl to, kad valstybėse, kuriose jie buvo steigiami, nacionalinės teismų sistemos arba visai nebuvo, arba ji buvo pernelyg korumpuota ir pažeidžiama. Taigi tribunolai be pagrindinės jų funkcijos buvo kuriami ir kaip būsimos nacionalinės teismų sistemos, įkūnijančios nepriklausomo, nešališko ir teisingo teismo principus, modelis. Kita vertus, kuriami tribunolai yra tarsi naujas, pereinamasis modelis, kuriuo bandoma pakeisti „tikruosius“ *ad hoc* tribunolus. Taigi remiantis šiais dviem aspektais galima išskirti dvi analizės kryptis – tribunolų santykį su nacionaliniais valstybių, kuriuose šie tribunolai įsteigti, teismais ir „tikraisiais“ *ad hoc* tribunolais. Pabrėžtina tai, kad nagrinėjant pasirinktas analizės kryptis, kartu nustatoma ir tiriamų tribunolų vieta nacionalinėje ir tarptautinėje teisės sistemose.

Apibrėžiant tribunolų santykį su nacionaliniais teismais svarbu pažymėti, kad mišrieji ir specialūs karo tribunolai nepaisant žymaus nacionalinio elemento vaidmens iš esmės skiriasi nuo nacionalinių teismų. Pirmiausia karo tribunolai, skirtingai nei nacionaliniai teismai, techniniu ir profesiniu požiūriu turi kur kas daugiau kvalifikacijos aiškinti ir taikyti tarptautinės teisės normas. Be to, karo tribunolai didesne ar mažesne apimtimi yra internacionalizuotos institucijos, todėl jos atspindi tarptautinius ir visuotinai pripažintus teisingumo standartus, kai tuo tarpu nacionaliniai teismai, neturėdami pakankamai tarptautinės teisės žinių bei patirties, paprastai taiko senuosius ir neretai dvejopo pobūdžio buvusio režimo teisingumo standartus. Pažymint tribunolų skirtumus nuo nacionalinių teismų svarbu ir tai, kad karo tribunolai sulaukia didesnio visuomenės susidomėjimo, todėl yra daugiau galimybių, kad jie išliks nešališki ir išreikš tarptautinės bendrijos siekį nubausti asmenis, padariusius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus¹³⁵. Tad galima būtų manyti, kad šiuo aspektu karo tribunolai gali vykdyti kur kas efektyvesnę baudžiamąjį minėtų asmenų persekiojimą nei nacionaliniai teismai.

Pabrėžtina, jog lyginant karo tribunolus ir nacionalinius teismus galima išskirti ir vieną reikšmingą pastarųjų institucijų pranašumą. Dalis tarptautinės teisės teoretikų teigia, kad tarptautiniai karo tribunolų teisėjai yra atitrūkę nuo socialinės, kultūrinės ir ekonominės tikrovės.

---

¹³⁵ Op. cit. 4, p. 728.

Tokie teisėjai teisiamųjų elgesį yra linkę vertinti pagal tarptautinius standartus neatsižvelgiant į teisiamojo socialinę motyvaciją ir socialinę aplinką, į kurią asmuo, atlikęs bausmę, turės sugrįžti¹³⁶. Todėl asmuo, nepaisant tribunolų statutuose deklaruojamo reikalavimo atsižvelgti į nusikaltimo sunkumą ir individualias aplinkybes, iš esmės yra teisiamas formaliai. Nacionaliniai teismai šiuo požiūriu yra kur kas pranašesni, kadangi vadovaujantis nacionaline teise nacionaliniuose teismuose asmuo yra teisiamas ne tik įvertinant individualias aplinkybes, bet ir atsižvelgiant į valstybėje egzistuojančius elgesio standartus ir papročius, kurie ypač svarbūs žemo išsivystymo lygio valstybėse tokiose kaip Rytų Timoras ar Kambodža. Tad apibendrinant būtų galima daryti prielaidą, kad nacionaliniai teismai, nepaisant kvalifikacijos, techninių priemonių ir nešališkumo stokos, tam tikrais atvejais teisingumą vykdo racionaliau ir pažangiau nei karo tribunolai.

Atkreiptinas dėmesys, kad mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų santykis su nacionaliniais teismais gali būti apibrėžiamas ir pagal nagrinėjamų tribunolų vietą nacionalinėje teisės sistemoje. Kaip jau minėta, Rytų Timoro ir Kambodžos tribunolai, įsteigti nacionalinės teismų sistemos rėmuose¹³⁷, neturi savarankiškos ir atskiros teisminės institucijos statuso ir veikia kaip nacionalinės teismų sistemos sudedamoji dalis. Tuo tarpu Siera Leonės tribunolas, kaip ir specialusis Irako tribunolas, yra *sui generis* institucija, kuri nepriklauso nacionalinei teismų sistemai¹³⁸. Siera Leonės ir Irako karo tribunolai veikia savarankiškai ir nepriklausomai tiek nuo nacionalinių teismų, tiek nuo valstybės, kurioje jie įsteigti. Šie tribunolai, kaip papildomas specialus tarptautinio teisingumo modelis, egzistuoja šalia nacionalinės teismų sistemos ir yra savarankiški nacionalinės teisės subjektai.

Antrasis analizės aspektas – mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų santykis su „tikraisiais“ *ad hoc* tribunolais – yra kur kas aktualesnis. Analizės aktualumą sąlygoja aplinkybė, jog mišrieji ir specialusis karo tribunolai buvo steigiami kaip alternatyva *ad hoc* tribunolams, kuriuos tarptautinė bendrija ir JT ST laiko pernelyg brangiais, neefektyviais ir neveiksmingais¹³⁹. Kuriami mišrieji ir specialusis karo tribunolai turi išvengti *ad hoc* tribunolų trūkumų, todėl, skirtingai nei pastarieji, mišrieji ir specialusis karo tribunolai nėra grynai tarptautiniai. Galima manyti, kad absoliutus TBTJ ir TBTR tarptautinis pobūdis ir buvo viena iš pagrindinių priežasčių, lėmusių *ad hoc*

---

¹³⁶ Op. cit. 4, p. 729.

¹³⁷ Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea. NS/RKM/0801/12, art. 2.

¹³⁸ Op. cit. 45.

¹³⁹ Zacklin, Ralph. The Failings of Ad Hoc International Tribunals. *Journal of International Criminal Justice*. 2004, nr. 2, p. 5.

tribunolų neefektyvumą. Absoliutus tarptautiškumas suponuoja priklausomumą nuo tarptautinės bendrijos, besąlygišką finansavimą, kurio pareiga taip pat tenka tarptautinei bendrijai, bei pačios tarptautinės bendrijos visapusišką bendradarbiavimą. Išvardintų pareigų priskyrimas tarptautinei bendrijai iš vienos pusės yra pateisinamas tarptautinės taikos ir saugumo siekiu, tačiau kita vertus, pernelyg plati pareigų apimtis gali veikti priešingai ir pakenkti siekiamam tikslui.

Pažymėtina, kad absoliutus *ad hoc* tribunolų tarptautinis pobūdis ir griežtas tarptautinių teisingumo standartų laikymasis tam tikrais atvejais gali būti iškreiptas. Pavyzdžiui, teisiant Slobodaną Miloševićių, daugelio tarptautinės teisės ekspertų nuomone, TBTJ akiai sekė JT Tarptautiniame pilietinių ir politinių teisių pakte įtvirtinta teisiomojo teise gintis pačiam ar per jo pasirinktą gynėją. Besąlygiškas tarptautinių teisingo proceso standartų laikymasis šiame procese ne tik sudarė galimybę teisiomajam piktnaudžiauti gynybos teise, bet ir diskreditavo patį TBTJ bei sukėlė abejonių jo legitimumu¹⁴⁰.

Kita vertus, absoliutaus tarptautiškumo atsisakymas ir paskata steigti tik mišriuosius ar specialiuosius karo tribunolus neturėtų būti vertinami tik teigiamai. Priešingai, JT noras išvengti atsakomybės už tribunolų veiklą, o ypač noras sumažinti savo išlaidas galėtų būti laikomas atsisakymu vykdyti teisingumą tų asmenų, kuriems nebuvo sudarytos galimybės būti teisiamais teisingo ir nepriklausomo teismo, atžvilgiu¹⁴¹. Tokio pobūdžio atsakomybė JT ateityje gali iškilti dėl nenoro kurti naujus *ad hoc* tribunolus Liberijoje, Demokratinėje Kongo Respublikoje ar Dramblio Kaulo Krante.

Analizuojant tikrųjų *ad hoc* tribunolų ir mišriųjų ir specialiųjų tribunolų sąsajas ir skirtumus pabrėžtina, kad tik Siera Leonės tribunolas galėtų būti laikomas lygiaverčiu TBTJ ar TBTR tarptautiniu teisės subjektu. Mišrusis Siera Leonės tribunolas, kaip Niurnbergo ar Tokijo kariniai tribunolai¹⁴², su tam tikromis išlygomis atitinka tarptautinės organizacijos požymius: tribunolas įsteigtas tarptautine valstybes vienijančia sutartimi konkreitiems sutartyje apibrėžtiems tikslams siekti, turi nuolat funkcionuojančią institucijų sistemą, tarptautinės teisės subjekto statusą ir sukurtas bei veikiantis pagal tarptautinę teisę. Pabrėžtina, kad nepaisant visiškos tarptautinės organizacijos požymių atitikties stokos¹⁴³, Siera Leonės tribunolo tarptautinį teisinį subjektiškumą yra pripažinęs ir pats nagrinėjamas tribunolas. Byloje *Kaltintojas v. Charles Ghankay Taylor*

¹⁴⁰ Scharf, Michael P. Is it International Enough? *Journal of International Criminal Justice*. 2004, nr. 2, p. 6, 7.

¹⁴¹ Cohen, David. Seeking Justice on the Cheap: Is the East Timor Tribunal Really a Model for the Future? *Analysis from the East-West Center*. 2002, nr. 61, p. 7.

¹⁴² Žalimas, Dainius. *Tarptautinių baudžiamųjų teismų statusas pagal tarptautinę teisę*. Konferencijos medžiaga, 2002.

¹⁴³ Siera Leonės tribunolas neturi išplėtos vidaus institucinės struktūros, kokią turi būti būdinga tarptautinei organizacijai. Be to, tribunolas yra *ad hoc* institucija, todėl jos tikslai yra laikino pobūdžio, o ne nuolatiniai.

apeliacinė Siera Leonės tribunolo teisėjų kolegija pabrėžė, kad „tribunolas yra įkurtas sutartimi ir turi požymius, būdingus klasikinei tarptautinei organizacijai (įskaitant teisinį subjektiškumą, galėjimą pagal tarptautinės teisės normas sudaryti sutartis su kitais tarptautinės teisės subjektais, privilegijas ir imunitetus bei atskirą nuo steigėjų valią)¹⁴⁴.

Atkreiptinas dėmesys, kad Irako tribunolas, nors ir nepriklauso nacionalinei teismų sistemai, tačiau yra įsteigtas nacionaliniu teisės aktu, veikia Irake ir yra skirtas Irako piliečiams ar Irako gyventojams teisti. Irako tribunolas neturi jokio tarptautinio elemento (išskyrus jurisdikciją), todėl laikytinas nacionalinės, o ne tarptautinės teisės subjektu.

Taigi apibendrinant mišriųjų ir specialiojo bei *ad hoc* tribunolų santykį, galima daryti išvadą, kad mišrieji ir specialusis karo tribunolai, kaip pereinamąjį teisingumą vykdančios institucijos, yra vienas iš būsimų teisingumo modelių, pakeisiančių *ad hoc* tribunolus. Kita vertus, reikėtų atsižvelgti į tai, kad teisingumas negali būti matuojamas tik pinigais, todėl būtų pažangiau mišriuosius ir specialiuosius karo tribunolus vertinti kaip atskirą tribunolų rūšį, tarptautinėje sistemoje funkcionuojančią šalia *ad hoc* tribunolų, o ne kaip juos keičiančią. Kitaip tariant, nereikėtų besąlygiškai atsisakyti *ad hoc* tribunolų kaip visiškai netinkamo teisingumo modelio. Pažangesnis kelias būtų reformų *ad hoc* tribunolams paieška, kuri leistų šiai tribunolų rūšiai išlikti ir funkcionuoti greta naujų pereinamojo teisingumo modelių.

Vertinant mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų vietą nacionalinėje ir tarptautinėje teisės sistemoje pastebima nuoseklumo ir vienalytiškumo stoka. Vieni karo tribunolai veikia nacionalinėje teisės sistemoje kaip sudedamoji nacionalinių teisės subjektų dalis, kiti – kaip savarankiški nacionalinės teisės subjektai, kurių galimybės veikti tarptautinėje sferoje ribotos. Tarptautinės teisės subjektu, galinčiu pasinaudoti iš šio statuso išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis, sąlyginai galima laikyti tik vienintelį Siera Leonės tribunolą. Tokia situacija, kai nėra aiškiai apibrėžta tribunolų vieta nacionalinėje ir ypač tarptautinėje sistemoje, nesukuria teisinio aiškumo, todėl kyla abejonių dėl tribunolų vaidmens tarptautinėje arenoje, dėl jau nagrinėtos jurisdikcijos teisėtumo ir dėl pažangiausio pereinamojo teisingumo modelio pasirinkimo.

---

¹⁴⁴ Op. cit. 34, para 41.

Išvados

1. Mišrieji ir specialieji karo tribunolai – tarptautinės baudžiamosios justicijos fenomenas. Šio tarptautinės baudžiamosios teisės instituto unikalumą patvirtino ne viena darbe analizuota aplinkybė – tai nevienalytis tribunolų steigimo teisinis pagrindas, specifinė struktūra, mišri ir varijuojanti jurisdikcija, ginčai dėl jurisdikcijos ir ypatingas mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos ryšys su TBT jurisdikcija. Visos šios aplinkybės žymi tribunolų išskirtinumą, tačiau kartu išryškina ir kai kurias problemas, su kuriomis susiduria šie tribunolai bei pati tarptautinė bendrija.
2. Viena iš svarbesnių problemų, kurią reikėtų išspręsti, yra vieno iš tribunolų veiklos teisinio pagrindo – steigiamųjų dokumentų – teisinės galios neapibrėžtumas. Kaip minėta, mišriesiems karo tribunolams, kurių steigimui, struktūrai ir jurisdikcijai būdingas tarptautinis elementas, steigti pasirinktas skirtingas teisinis pagrindas. Kambodžos tribunolas įkurtas nacionaliniu įstatymu, Rytų Timoro tribunolas – JT institucijos nuostatais, o Siera Leonės tribunolui steigti pasirinkta tarptautinė sutartis. Būtent pastarosios JT ir Siera Leonės vyriausybės sudarytos tarptautinės sutarties interpretacija kelia nemažai tarptautinės teisės teoretikų diskusijų dėl šios sutarties privalomumo JT narėms. Viena vertus, JT ir Siera Leonės sudaryta sutartis kvalifikuojama kaip dvišalė tarptautinė sutartis, kuri teisiniais įsipareigojimais susaisto tik Siera Leonės valstybę ir JT, kaip tarptautinę organizaciją, bet jokia apimtimi neįpareigoja kitų valstybių. Kita vertus, Siera Leonės tribunolo jurisprudencija žymi tai, kad sutartis tarp JT ir Siera Leonės yra daugiašalė sutartis, t. y. sutartis tarp visų JT narių ir Siera Leonės. Todėl tokios sutarties privalo laikytis, gerbti ir netrukdyti jos įgyvendinti visos sutarties šalys – Siera Leonė, JT ir valstybės, JT narės. Apibendrinus šias pozicijas matyti, kad nagrinėjamas klausimas dėl steigiamojo dokumento teisinės galios iš esmės lieka atviras.
3. Dar viena probleminė situacija, identifikuota nagrinėjant bendruosius mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos klausimus, yra vienodo ir universalaus tarptautinės teisės normų aiškinimo ir taikymo stoka. Visi nagrinėti tribunolai, išskyrus Irako specialųjį, didesne ar mažesne apimtimi veikia JT rėmuose, todėl turėtų būti siekiama garantuoti vienodą teisės normų interpretaciją visose „po JT skėčiu“ veikiančiose institucijose, įskaitant TBTJ, TBTR ir TBT (kurio statuto dalyvėmis yra valstybės, JT narės). Aplinkybė, kad Rytų Timoro tribunolui paliekama teisė pirmajam aiškinti TBT statuto nuostatas, kurios tiesiogiai perkeltos į pastarojo nuostatus, kelia grėsmę, kad Rytų Timoro tribunolas turėdamas mažesnes technines galimybes

ir žemesnės kvalifikacijos teisėjus nei TBT gali netinkamai išaiškinti kai kurias tarptautinės teisės normas. Be abejo, TBT nėra įpareigotas laikytis Rytų Timoro tribunolo suformuotos praktikos, todėl galės esant reikalui ją pakeisti. Tačiau jau suformuotos praktikos keitimas sąlygoja universalaus teisingumo nebuvimą. Tad norint išvengti tokios situacijos Rytų Timoro tribunolui būtų galima pasiūlyti stiprinti tarptautinių teisėjų pozicijas arba įkurti tribunole tarptautinės teisės ekspertų komitetą, kuris teiktų preliminarias išvadas dėl tarptautinės teisės normų aiškinimo ir taip padėtų užtikrinti teisės normų interpretacijos vienodumą.

4. Mišriųjų ir specialiųjų tribunolų problematika atskleidžiama ir per šių teisminių institucijų jurisdikcijos rūšies analizę. Siekiant surasti geriausią ir efektyviausią asmenų, padariusių sunkius tarptautinio pobūdžio nusikaltimus, patraukimo atsakomybėn formą ir būdą, yra svarbu aiškiai ir nedviprasmiškai nustatyti tribunolų jurisdikcijos rūšį. Specialusis Irako karo tribunolas turi dvi jurisdikcijos rūšis – išimtinę ir konkuruojančią, tuo tarpu įstatyme, steigiančiame Kambodžos tribunolą, apskritai nėra įvardinta jurisdikcijos rūšis. Šio tribunolo jurisdikcijos rūšį galima nustatyti tik nuosekliai analizuojant Kambodžos tribunolo steigiamojo dokumento nuostatas ir lingvistiškai aiškinant tribunolo pavadinimą. Toks vienos aiškiai įvardintos ir apibrėžtos tribunolo jurisdikcijos rūšies nebuvimas gali sukelti keblumų sprendžiant klausimą, kas turi pirmumo teisę vykdyti baudžiamąjį persekiojimą – tribunolas ar nacionalinis teismas. Be to, dvejopos jurisdikcijos nustatymas kelia tam tikrų teisinių problemų. Pavyzdžiui, pagal Irako tribunolo statutą Irako tribunolas gali perimti iš nacionalinio teismo prasidėjusį procesą dėl nusikaltimo, kuris yra susijęs su statute įtvirtintais tarptautinio pobūdžio nusikaltimais. Pabrėžtina, kad tarptautinio pobūdžio nusikaltimų atžvilgiu Irako tribunolas veikia pagal išimtinės jurisdikcijos taisykles, kurios neturėtų leisti prasidėjusio proceso perkėlimo galimybes. Šiuo atveju nacionaliniame teisme prasidėjęs procesas turėtų būti nutraukiamas ir iš naujo pradedamas tribunole. Tokiu būdu būtų užtikrinama, kad traukiamam atsakomybėn asmeniui bus pateikiami visi ir tinkamai suformuoti kaltinimai.
5. Vienas iš aktualiausių konkuruojančios jurisdikcijos problematikos aspektų – „nepasidalijimas“ kaltinamaisiais. Ši problema ypač aktuali Siera Leonės tribunolui, kai konkuruojanti jurisdikcija atskirais atvejais sudaro sąlygas nacionaliniams teismams nagrinėti tribunolo statute įtvirtintus nusikaltimus. Nesant aiškių taisyklių, kuriomis vadovaujantis būtų galima „paskirstyti“ kaltinamuosius tarp tribunolo ir nacionalinių teismų, kyla „pozityvaus“ ir „negatyvaus“ pasidalinimo kaltinamaisiais problema. Šiuo atveju, siekiant užtikrinti efektyvią tribunolų veiklą ir nebaudžiamumo tarptautinėje teisėje panaikinimą, tribunolų steigiamieji dokumentai turėtų aiškiai ir detalai reglamentuoti tinkamo forumo pasirinkimo taisykles,

numatančias atvejus, kada turi veikti tribunolai, o kada privalo įsitraukti nacionaliniai teismai.

6. Dar vienas diskusijų keliantis klausimas yra universaliosios jurisdikcijos vaidmuo apibrėžiant mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikciją. Universalioji jurisdikcija teisminėms institucijoms suteikia galimybę visos tarptautinės bendrijos vardu traukti atsakomybėn asmenis, padariusius sunkius tarptautinės teisės pažeidimus, tokius kaip karo nusikaltimai, nusikaltimai žmoniškumui ir genocido nusikaltimai. Reikėtų priminti, kad universaliosios jurisdikcijos rūšis nustatyta tik Rytų Timoro tribunolo steigiamajame dokumente. Tuo tarpu kitų karo tribunolų ir net TBT statutai nenumato galimybės pasinaudoti universalia jurisdikcija. Neįtvirtinus universaliosios jurisdikcijos, galima hipotetinė situacija, kuomet asmenį už tribunolo steigiamajame dokumente apibrėžtų nusikaltimų padarymą atsakomybėn galės patraukti nacionalinis teismas, turintis teisę įgyvendinti universalią jurisdikciją, bet ne tribunolas, kuriam analogiška teisė nesuteikta. Pavyzdžiui, Irako tribunolo statuto 1 straipsnis numato, kad tribunolas savo jurisdikciją įgyvendina bet kokio Irako piliečio ar gyventojų, Irako ar kitos valstybės teritorijoje padariusio statute numatytus nusikaltimus, atžvilgiu. Ši statuto formuluotė leidžia teigti, kad Irako tribunolas neturi jurisdikcijos kitų valstybių piliečių, kurie nėra Irako gyventojai, atžvilgiu. Tai reiškia, kad užsienio valstybės pilietį, padariusį Irako tribunolo statute apibrėžtus nusikaltimus, atsakomybėn galės patraukti nacionalinis Irako teismas (su sąlyga, kad Irako valstybė yra sukūrusi tinkamą teisinę bazę universaliai jurisdikcijai įgyvendinti), o ne Irako tribunolas. Taigi šis pavyzdys atskleidžia poreikį koreguoti mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikciją įtvirtinant universaliosios jurisdikcijos rūšį.
7. Apibendrinant mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų vietas nacionalinėje ir tarptautinėje teisės sistemose nustatymo problematiką, pastebima nuoseklumo ir vienalytiškumo stoka. Vieni karo tribunolai veikia nacionalinėje teisės sistemoje kaip sudedamoji nacionalinių teisės subjektų dalis, kiti – kaip savarankiški nacionalinės teisės subjektai. Vieninteliu tarptautinės teisės subjektu, lygiaverčiu TBTJ ar TBTR ir galinčiu pasinaudoti iš šio statuso išplaukiančiomis teisėmis ir pareigomis, sąlyginai galima laikyti tik Siera Leonės tribunolą. Tokia situacija, kai nėra aiškiai apibrėžta tribunolų vieta nacionalinėje ir ypač tarptautinėje sistemoje, nesukuria teisinio aiškumo, todėl kyla abejonių dėl tribunolų vaidmens tarptautinėje arenoje, dėl jurisdikcijos teisėtumo ir dėl pažangiausio pereinamojo teisingumo modelio pasirinkimo.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai:

- 1) Tarptautinio Baudžiamojo Teismo Romos Statutas (Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2165);
- 2) 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501);
- 3) 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987);
- 4) 1945 m. Jungtinių Tautų Chartija (Valstybės žinios, 2002, Nr. 15-557);
- 5) Vienna convention on the law of treaties between states and international organizations or between international organizations (21 march 1986) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.geocities.com/savepalestinnow/internationallaw/fulltext/viennaconventiontreaties1986.html>;
- 6) Agreement Between the United Nations and the Government of Sierra Leone on the Establishment of a Special Court for Sierra Leone [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.sc-sl.org/documents.html>;
- 7) Law on the Establishment of Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia for the Prosecution of Crimes Committed During the Period of Democratic Kampuchea. NS/RKM/0801/12 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.genocidewatch.org/CambodianTribunalLaw.htm>,
<http://www.cambodia.gov.kh/krt/pdfs/LOICHSPE%2006-09-2001.pdf>;
- 8) Statute of the Special Court for Sierra Leone [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.sc-sl.org/scsl-statute.html>;
- 9) Law of the Iraqi Higher Criminal Court [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12] Prieiga per internetą: http://law.case.edu/saddamtrial/documents/IST_statute_official_english.pdf;
- 10) United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/11 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12] Prieiga per internetą: <http://www.un.org/peace/etimor/untaetR/Reg11.pdf>;
- 11) United Nations Transitional Administration in East Timor. Regulation No. 2000/15 [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12] Prieiga per internetą: <http://www.un.org/peace/etimor/untaetR/Reg0015E.pdf>;
- 12) 2002 m. lapkričio 8 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1441 (2002)

- [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1441%20\(2002\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1441%20(2002)&Lang=E&Area=UNDOC)>;
- 13) 2000 m. rugpjūčio 14 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1315 (2000) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <[http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1315%20\(2000\)&Lang=E&Area=UNDOC](http://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?Open&DS=S/RES/1315%20(2000)&Lang=E&Area=UNDOC)>;
- 14) 1999 spalio 25 d. Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucija 1272 (1999) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/312/77/PDF/N9931277.pdf?OpenElement>>.

Specialioji literatūra:

- 1) Abi-Saab, Georges. The Proper Role of Universal Jurisdiction. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2003, nr. 1 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 2) Alvarez, José E. Trying Hussein: Between Hubris and Hegemony. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 3) Akande, Dapo. The Jurisdiction of International Criminal Court over Nationals of Non-Parties: Legal Basis and Limits. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2003, nr. 1 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 4) Akehurst, Michael; Malanczuk, Peter. *Šiuolaikinis tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius: Eugrimas, 2003;
- 5) Arbour, Louise. Will the ICC have an Impact on Universal Jurisdiction? *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2003, nr. 1 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 6) Beeston, Richard. War crimes arrest blow to Iraqi opposition. *The Times* [interaktyvus]. 2002 m. lapkričio 20 d. [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.commondreams.org/headlines02/1120-07.htm>>;

- 7) Bertodano, Sylvia. Current Developments in Internationalized Courts. *Journal of International Criminal Justice Criminal* [interaktyvus]. 2003, nr. 1 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 8) Bourgon, Stéphane; Cauvin, Muriel. Judgments and Decisions Issued by International Courts and other International Bodies on Human Rights in 2003. *Journal of International Criminal Justice Criminal* [interaktyvus]. 2005, nr. 3 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 9) Campbell Black, Henry, M. A. *Black's Law Dictionary: Definitions of Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern*. Revised 4th edition. West publishing co, 1968;
- 10) Chamblee, L. Elizabeth. Post-War Iraq: Prosecuting Saddam Hussein [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 01 03]. Prieiga per internetą: <<http://www.boalt.org/CCLR/v7/v7chamblee.htm>>;
- 11) Cohen, David. Seeking Justice on the Cheap: Is the East Timor Tribunal Really a Model for the Future? *Analysis from the East-West Center* [interaktyvus]. 2002, nr. 61 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.eastwestcenter.org/stored/pdfs/api061.pdf>>;
- 12) Čiočys, Petras Algirdas. *Tarptautinė humanitarinė teisė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004;
- 13) Catherine Denis. Le Tribunal Spécial pour la Sierra Leone. *R.B.D.I.* 2001;
- 14) Jones, John R. W. D., *et al.* The Special Court for Sierra Leone: A Defence Perspective. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 15) Hasson, Adam Isaac. Extraterritorial Jurisdiction and Sovereign Immunity on Trial: Noriega, Pinochet, and Milosevic—Trends in Political Accountability and Transnational Criminal Law [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<http://www.bc.edu/bc_org/avp/law/lwsch/journals/bciclr/25_1/05_TXT.htm>;
- 16) Higonnet, Ethel. Restructuring Hybrid Courts: Local Empowerment and National Criminal Justice Reform. In *Yale Law School Student Scholarship Series* [interaktyvus]. 2005, Paper 6 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://lsr.nellco.org/yale/student/papers/6>>;

- 17) Geiß, P.; Bulinckx, N. International and Internationalizes Criminal Tribunals: a synopsis. *International Review of the Red Cross* [interaktyvus]. 2006, Vol. 88, N° 861 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icrc.org/web/eng/siteeng0.nsf/htmlall/review-861-p49?opendocument>>;
- 18) Global Policy Forum. Iraqi Special Tribunal [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.globalpolicy.org/intljustice/iraqindex.htm>>;
- 19) Katzeinstein, Suzanne. Hybrid Tribunals: Searching for Justice in East Timor. *Harvard Human Rights Journal* [interaktyvus]. 2001, Vol. 16 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.harvard.edu/students/orgs/hrj/iss16/katzenstein.shtml>>;
- 20) Lawyer's Guide to the Special Court for Sierra Leone. *No Peace Without Justice* [interaktyvus]. 2004 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.specialcourt.org/Outreach/LegalProfession/NPWJDraftLawyersGuide10March2004.pdf>>;
- 21) Lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12] Prieiga per internetą: <<http://www.lkz.lt/startas.htm>>;
- 22) Linton, Suzannah. New Approaches to International Justice in Cambodia and East Timor. *IRRC* [interaktyvus]. 2002, Vol. 84, N° 845 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/3e02cd6224ce0af6012568b20048a62f/7b6428d7e40dd0d3c1256ba7003477ce/\\$FILE/093-120_Linton.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/3e02cd6224ce0af6012568b20048a62f/7b6428d7e40dd0d3c1256ba7003477ce/$FILE/093-120_Linton.pdf)>;
- 23) Linton, Suzannah. Cambodia, East Timor and Sierra Leone: Experiments in International Justice [interaktyvus]. 2001, Criminal Law Forum 12 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.essex.ac.uk/armedcon/story_id/000385.pdf>;
- 24) McDonald, Avril. Sierra Leone's shoestring Special Court. *IRRC* [interaktyvus]. 2002, Vol. 84, N° 845 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <[http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/3e02cd6224ce0af6012568b20048a62f/ed578f5f19e3caf1256ba700330ff1/\\$FILE/121-144_McDonald.pdf](http://www.icrc.org/Web/eng/siteeng0.nsf/3e02cd6224ce0af6012568b20048a62f/ed578f5f19e3caf1256ba700330ff1/$FILE/121-144_McDonald.pdf)>;
- 25) Moris, Madeline H. The Trials of Concurrent Jurisdiction: The Case of Rwanda [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_6/morris3.html>;
- 26) Nouwen, Sarah M. H. Hybrid Courts: The Hybrid Category of a New Type of International Crimes Courts. *Utrecht Law Review* [interaktyvus]. 2006, Vol. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.utrechtlawreview.org/publish/articles/000033/article.pdf>>;

- 27) Orentlicher, Diane F. Universal Jurisdiction After Pinochet: Prospects and Perils. In *Symposium Series "Prosecuting Perpetrators: International Accountability for War Crimes and Human Rights Abuses"* [interaktyvus]. February 21, 2003 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<http://www.socsci.uci.edu/gpacs/research/working_papers/diane_orentlicher_universal_jurisdiction.pdf>;
- 28) O'Keefe, Roger. Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 29) Pocar, Fausto. The Proliferation of International Criminal Courts and Tribunals. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 30) Romano, R.; Nollekaemper, André. International Criminal Courts – Sierra Leone, East Timor, Kosovo and Cambodia. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 31) Report of the Secretary-General on the Establishment of the Special Court for Sierra Leone [interaktyvus]. Supra note 146, para. 9 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://www.un.org/Docs/sc/reports/2000/sgrep00.htm>>;
- 32) Report of the International Court of Justice [interaktyvus]. 1 August 2003-31 July 2004 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/igeneralinformation/igeninf/Annual_Reports/iicj_annual_report_2003-2004.pdf>;
- 33) Scharf, Michael P. Is it International Enough? *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą:
<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;
- 34) Shany, Yuval. The Competing Jurisdictions of International Courts and Tribunals. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2005, nr. 3 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per

internetą:

<<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;

35) Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985;

36) Takirambudde, Peter. U. N. Action on Sierra Leone Welcomed: But „Mixed“ Tribunal has Shortcomings. *Human Rights Watch* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://hrw.org/english/docs/2000/08/14/sierra743.htm>>;

37) The war in Iraq. Legal Issues [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.hrcr.org/hottopics/Iraq.html>>;

38) Vadapalas, Vilenas. Tarptautinė teisė: *Bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 1998;

39) Vadapalas, Vilenas. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2006;

40) Vadapalas, Vilenas. *Tarptautinė teisė: Pagrindiniai dokumentai ir jurisprudencija*. Vilnius: Eugrimas, 2003;

41) Van der Wilt, Harmen G. Genocide, Complicity in Genocide and International v. Domestic Jurisdiction: Reflections on the *van Anraat* Case. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2006, nr. 4 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;

42) Zacklin, Ralph. The Failings of Ad Hoc International Tribunals. *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;

43) Zolo, Danilo. The Iraqi Special Tribunal: Back to Nuremberg Paradigm? *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;

44) Zolo, Danilo. Peace through Criminal Law? *Journal of International Criminal Justice* [interaktyvus]. 2004, nr. 2 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://tandt.oxfordjournals.org/cgi/search?fulltext=Journal+of+International+Criminal+Justice+&x=12&y=12>>;

45) Žalimas, Dainius, *et al.* *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius: Justitia, 2001;

46) Žalimas, Dainius. *Tarptautinių baudžiamųjų teismų statusas pagal tarptautinę teisę*.

Konferencijos medžiaga, 2002;

- 47) Žalimas, Dainius. Karinei Irako nuginklavimo operacijai pakanka Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos rezoliucijų. *Krašto apsauga*, 2003. Nr. 5 (33);
- 48) Žigaras, Feliksas. *Politologija*. Vilnius: Gimtinė, 2001.

Praktinė medžiaga:

- 1) Tarptautinio Teisingumo Teismo 2000 m. vasario 14 d. sprendimas byloje *Case Concerning the Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium)* [interaktyvus]. 2002, ICJ General List No. 121 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://www.icj-cij.org/icjwww/idocket/ICJBE/icobejudgment/icobe_jjudgment_20020214.PDF>;
- 2) Tarptautinio Teisingumo Teismo 1971 m. liepos 21 d. konsultacinė išvada byloje *Legal consequences for states of the continued presence of south Africa in Namibia (south-west Africa) notwithstanding security council resolution 276 (1970)* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.icj-cij.org/icjwww/idecisions/isummaries/inamsummary710621.htm>>;
- 3) Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Brima Bazzy Kamara. Case No. SCSL-2004-16-AR72(E);
- 4) Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Charles Ghankay Taylor. Case No. SCSL-2003-01-I [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.sc-sl.org/Documents/SCSL-03-01-I-059.pdf>>;
- 5) Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Morris Kallon. Case No. SCSL-2004-15-AR72(E);
- 6) Special Court for Sierra Leone. Prosecutor v. Sam Hinga Norman. Case No. SCSL-2004-14-AR72(E) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <[http://www.sc-sl.org/Documents/SCSL-04-14-AR72\(E\)-131-7383.pdf](http://www.sc-sl.org/Documents/SCSL-04-14-AR72(E)-131-7383.pdf)>, <[http://www.sc-sl.org/Documents/SCSL-04-14-AR72\(E\)-131-7398.pdf](http://www.sc-sl.org/Documents/SCSL-04-14-AR72(E)-131-7398.pdf)>;
- 7) Summary of decision on preliminary motions based on lack of jurisdiction (violates the constitution of Sierra Leone) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.sc-sl.org/summary-SCSL-04-14-PT-035.html>>;
- 8) The Iraqi Higher Criminal Court. Case n° 1/9 First/2005 *Al-Dujail Lawsuit* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <http://law.case.edu/saddamtrial/documents/dujail_opinion_pt1.pdf>;

- 9) International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Prosecutor v. Dusko Tadic* (case No. IT-94-1-A) [interaktyvus]. 15 July 1999, para 292 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/icty/tadic/appeal/judgement/index.htm>>
- 10) International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia. *Prosecutor v. Naletilic and Martinovic* (case No. IT-98-34) [interaktyvus]. 31 March 2003, para 228 [žiūrėta 2007 03 12]. Prieiga per internetą: <<http://www.un.org/icty/naletilic/trialc/judgement/index.htm>>.

Santrauka

Viena iš paskutiniųjų tarptautinės baudžiamosios justicijos naujovių yra mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų kūrimas. Šis naujasis „trečios kartos“ teisingumo modelis buvo sukurtas po to, kai XX a. dešimtame dešimtmetyje pasirodė JT ST įsteigti TBTJ ir TBTR. Beje, prieš įsteigiant mišriuosius ir specialiuosius karo tribunolus, tarptautinėje baudžiamojoje justicijoje buvo sukurta nauja nuolatinio pobūdžio tarptautinė teisminė institucija –TBT.

Mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų modelis pirmą kartą pritaikytas pokonfliktinėse valstybėse, kuriose buvo ieškoma optimalių būdų, kaip patraukti atsakomybėn asmenis, įvykdžiusius karo nusikaltimus, genocidą, kankinimą ir nusikaltimus žmoniškumui. Mišrieji karo tribunolai, pasižymintys sandaros, jurisdikcijos ir steigimo proceso mišrumu, buvo įsteigti Siera Leonėje, Rytų Timore ir Kambodžoje. Tuo tarpu specialiojo karo tribunolo modelis, kuriam, priešingai nei mišriesiems karo tribunolams, nėra būdingas tarptautinis elementas, buvo suformuotas Irake.

Atkreiptinas dėmesys, kad mišrieji ir specialieji karo tribunolai „dalinasi“ dvi jurisdikcijos rūšis – konkuruojančią ir išimtinę. Siera Leonės karo tribunolas, kurio statutas įtvirtina „grynosios“ konkuruojančios jurisdikcijos rūšį, nagrinėja nusikaltimus, už kuriuos asmenis atsakomybėn gali traukti ir nacionaliniai teismai. Kilus nacionalinio teismo ir Siera Leonės tribunolo jurisdikcijos „konfliktui“, pirmumas vykdyti baudžiamąjį persekiojimą suteikiamas karo tribunolui. Specialusis ir likę mišrieji karo tribunolai įgyvendina išimtinę jurisdikciją, suteikiančią išskirtinę teisę vykdyti baudžiamąjį persekiojimą nacionalinių teismų atžvilgiu.

Pažymėtina, kad analizuojant mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų steigimo teisinius pagrindus, struktūrą, nevienalytę ir varijuojančią jurisdikciją, ginčus dėl jurisdikcijos ir ypatingą mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos ryšį su TBT jurisdikcija, išskirtos įvairios problemos, su kuriomis susiduria „trečios kartos“ teisingumo modelis. Viena iš svarbesnių problemų yra vieno iš tribunolų veiklos teisinio pagrindo – steigiamųjų dokumentų – teisinės galios neapibrėžtumas, sąlygojantis diskusijas dėl steigiamųjų dokumentų privalomumo trečiosioms šalims. Kita probleminė situacija, identifikuota nagrinėjant bendruosius mišriųjų ir specialiųjų karo tribunolų jurisdikcijos klausimus, yra vienodo ir universalaus tarptautinės teisės normų aiškinimo ir taikymo karo tribunolų praktikoje stoka. Be to, aktualus yra ir universaliosios jurisdikcijos vaidmens apibrėžiant mišriųjų ir specialiojo karo tribunolų jurisdikciją klausimas.

Summary

During the late 1990s and 2000s a “third-generation” of international criminal tribunals emerged, drawing on the heritage of the first generation tribunals at Nuremberg and Tokyo, and the second generation of *ad hoc* tribunals with the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia and the International Criminal Tribunal for Rwanda. These third generation courts have been called mixed and special war tribunals and were applied in the post-conflict countries in order to adjudicate the perpetrators who bear the greatest responsibility for committing war crimes, genocide and crimes against humanity.

The model of mixed war tribunals is characterized by a mix of national and international components such as composition of judges, jurisdiction and a process of creation. Whereas special criminal tribunals are purely domestic ones and with the exception of jurisdiction they do not possess any international element. Currently, the term mixed is used to indicate three jurisdictions created between 1999 and 2001 in East Timor (the Serious Crimes Panels of the District Court of Dili), Sierra Leone (the Special Court for Sierra Leone) and Cambodia (the Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia). While the description of the special criminal tribunal could be attributed to the Te Iraqi Higher Criminal Court.

Mixed and special war tribunals share two types of jurisdiction – concurrent and exclusive. Special Court for Sierra Leone, which is of pure concurrent jurisdiction, exercise its’ jurisdiction over the same subject matter as the domestic courts, but in case of conflict of jurisdiction it presides over the domestic courts. Whereas, special tribunal as well as the rest mixed tribunals exercise exclusive jurisdiction with a power to exercise subject matter jurisdiction to the exclusion to all other courts.

Notwithstanding the merits in regard to domestic courts and *ad hoc* tribunals the third generation of criminal tribunals faces certain problems. Firstly, unspecified legal foundation of tribunals stipulates the discussion upon the legal obligations of third states deriving from that foundation. For example, the international treaty establishing Special Court for Sierra Leone is usually considered as not binding third states, though the jurisprudence of this mixed tribunal confirms the reverse. Secondly, mixed and special war tribunals are provided with the right to interpret and apply international humanitarian law norms without any supervision of international bodies which might lead to divergent perception of the same norms in mixed and special war tribunals, *ad hoc* tribunals and International Criminal Court. Equally important is problem of the

lack of the universal jurisdiction in mixed and special war tribunals resulting in the growth of impunity in international law.